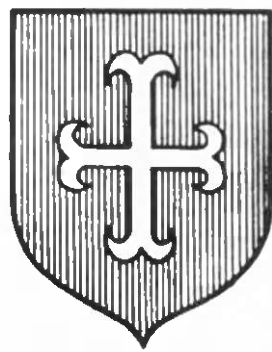

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete”

De jaargang · nr. 1 · 1986

EVEN VOORSTELLEN

Op 30 december ll. werd een nieuwe voorzitter gekozen. De heer Jan Camerlinckx had zijn ontslag ingediend. Wij danken hem hierbij voor zijn inzet en het werk, dat hij gedurende de jaren van zijn voorzittersschap, voor onze kring heeft gedaan. Onze volste waardering hiervoor, Jan. Als nieuwe voorzitter werd Willy Stevens uit Knesselare gekozen. Voor de mensen die mij nog niet kennen, en dit zullen er heel wat zijn, wil ik mij even voorstellen.

Reeds een 9-tal jaar woon ik te Knesselare. Ik ben afkomstig van Mortsel (bij Antwerpen). Mijn echtgenote is van West-Vlaanderen afkomstig en wij hebben drie kinderen.

In mijn vrije uren houd ik mij onledig met de geschiedenis van Hamme a/d Durme.

De heer Luc Stockman heb ik persoonlijk leren kennen in het Rijksarchief te Gent, waar wij reeds vele uren of dagen gesleten hebben. Hij is het die mij in het bestuur van onze heemkring heeft ingeleid. Wat mij plezier deed, tijdens mijn opzoekingswerk, is het feit dat er te Aalter en omgeving nog verscheidene familieleden van mijn moeders kant wonen. De familieband moet men bij Corneel de Laeter, baljuw van het land van de Woestijne van 1717 tot 1738, zoeken.

Ter gelegenheid van de jaarwisseling wens ik, in naam van het gehele bestuur en mijzelf, aan alle leden een zalig en vreugdevol 1986.

Mogen wij samen, in goede verstandhouding, een goede werking hebben. Ons tijdschrift is er voor en door onze leden. Uw opmerkingen en initiatieven zijn steeds welkom. In een later nummer zal hierop verder ingegaan worden.

Knesselare, 6 januari 1986.
Willy STEVENS.

DE PIETENDRIES EN ZIJN MOLEN TE KNESSELARE.

Op 10 september '83 werd de Pietendriesmolen opnieuw officieel in gebruik genomen. Sindsdien bezoeken heel wat belangstellenden, vnl. op zonnige dagen de omgeving.

Op de vierde zondag van elke maand kan je de molen even beklimmen en het inwendige eens bekijken. Bij gunstige weersgesteldheid is hij dan immers in volle bedrijvigheid. Het voor de oudere bewoners nog zo vertrouwd geluid van het zoeven van de wieken, en het kletteren van de kettingen aan de klapperende zeilen van de eeuwenoude windreus, maakt er de sfeer dan iets anders dan elders.

Zijn geschiedenis is ons slechts gedeeltelijk bekend. Wel weten we dat het één van de banmolens van het Land van de Woestijne was. Als dusdanig waren de eigenaars tijdens het Oud Regiem de verschillende opvolgende heren van deze grote heerlijkheid. Nog in 1811, dus reeds onder het Frans bewind, behoorde, volgens het kadaster, zowel de grond als het gebouw aan Karel, graaf van Merode en Prins van Rubempré toe. Hij was de laatste heer van het Land van de Woestijne en overleed slechts in 1830 (1).

De heerlijkheid bezat uit hoofde van haar jonge justitierechten, ook het maalrecht, doch dit binnen een straal van één mijl (nagenoeg 5 km) rondom een paal die in latere tijden op de zuidzijde van het kanaal stond, nabij de brug van Oostmolen. Voordien was ze op 25 september 1538 eens heropgericht geweest op de noordwestzijde van deze Leybrugge. De voormalige paal was daar hoogstwaarschijnlijk geplaatst omdat reeds in de 12 de eeuw hier een watermolen op de Hoge Kale (= huidig kanaal) werkzaam was, zoals blijkt uit de "Grote Brief van 1187" (2).

Bij de stichting van de heerlijkheid van Woestijne, die kort daarop moet gebeurd zijn, zal hij als 't ware de functie van eerste banmolen hebben vervuld, d.w.z. de omwonenden waren verplicht hun graan daar te laten malen.

In 1365 waren er, blijkens een denombrement (= beschrijving van de heerlijkheid van Woestijne) (3), en dit misschien wel reeds een eeuw lang, drie windmolens binnen dit maalgied. Ongetwijfeld waren het de dorpsmolens van Aalter, Knesselare en Ursel. Later kwamen er meer o.a. te Bellem, Hoetsel, Hoekstraat, enz... Zie bijvoorbeeld deze aangeduid op de kaart uit 1651 ter gelegenheid van een proces nopens het maalrecht opgemaakt (4).

Onrechtstreeks vinden we de Pietendriesmolen voor het eerst vermeld in een bron, omstreeks 1550 te dateren (5). Daar wordt gesproken over een *'molenakker bij de kapel O.-L.-Vrouw-ter-Pieten'*. Het spreekt duidelijk: deze molenakker veronderstelt een nabijgelegen molen; dit is meer dan waarschijnlijk de Pietendriesmolen en geen watermolen op de Driesbeek. Te meer, reeds in 1663, treffen we een eerste maal een pachtvereffening door Pieter Clincke, in de rekeningen van Woestijne, aan. Deze blijkt de molen slechts voor de helft in pacht te houden, wat geen enig geval is (6).

Een traditie wil dat deze windreus een houten molen op de zuidelijke oever van de Hoge Kale zou vervangen hebben. Deze overlevering kan inderdaad gelijk hebben; we vinden althans, halverwege ongeveer tussen Woestijne en Oostmolen, een toponiem *'Meulenwal'*. Deze windmolen, nabij de Hoge Kale-oever, was in 1566 reeds verdwenen vermits men toen al sprak van de *'Oude Wal'*.

De plaatsnaam Oostmolen *kan waarschijnlijk* niet geïnterpreteerd worden als *'gelegen oost van de molen'*, maar is *denkelijk* gegeven naar de watermolen zelf die de Oostmolen zal genoemd zijn, vermits te Aalter, waar de Buntelaarstraat op het kanaal uitloopt, te Grand'mère, ook een *'Westmolen'* op deze rivier stond (7).

De ligging van de huidige Pietendriesmolen te Knesselare vinden we ietwat nader omschreven in een renteboek van Woestijne, ca. 1715, waarin ook heel wat straatcijzen zijn opgenomen (8).

Een straetcheyns te Knesselare, 14 roeden, behuyst ende beschuert, ter Pietendriesch, oost de kinderen De Muer, suyt den meulenbergh, west den Driesch, noort den Heirwegh.

De lezer die ietwat met de omgeving vertrouwd is, zal onmiddellijk kunnen zien dat de steller het noorden verloren was! Iemand die veel met oude landboeken heeft gewerkt zal dit allerminst verwonderen; deze mensen liepen immers niet met het kompas in de hand!

Zuid = zuidwest: de meulenbergh. Noord = noordoost: de heirweg die verderop de grens tussen Ursel - Aalter vormt. Oost = zuidoost: de kinderen de Muer, een eigendom langsheen deze heirweg. West = noordwest: de Dries.

Met deze straatcijns die hierboven beschreven werd, is de huidige hoeve naast de molen gelegen bedoeld, wiens aardappelkelder overigens onder de molenbergh is aangelegd, wat er op wijst dat beide percelen, hoeve én molen, vroeger aan een gemeenschappelijk eigenaar moeten hebben toebehoord. De tekst zegt het overigens ook duidelijk:

De wint-ende peirdemolen op den voornoemden Pietendriesch staende wort verpacht met het huys hierboven.

Met andere woorden; het huis naast de molen vormde vroeger met deze laatste één geheel; daar stond, in de 18e eeuw althans, een rosmolen (9), om bij perioden van windstilte weer het werk over te nemen. Ook dit is geen enig geval. In oude gebinten van de stalling werden eertijds stukken van een molenroede teruggevonden.

Bij de beschieting in de septemberdagen van 1944 (10), zaten de meeste bewoners van de wijk ('n 50-tal), na wat heen en weer gevlucht te zijn, samengehokt onder de molenberg, in deze aardappelkelder. De schrik zat er nog niet zó erg in. Er werden er nog moppen verteld, *''als dat het er op een bankkluis geleek''!*

Ook de niets-vrezenden hadden in het holle van de nacht onze *''onderstand''* vervoegd. Ze hadden tussen het inslaan van de schrapnells hun huizen verlaten en kwamen ons allerlei maren vertellen. Enkele waren van onder het puin moeten kruipen; de mulder had nog in allerijl de banden van zijn koeien met een broodmes moeten oversnijden, om ze van onder de ingestorte dilt te laten ontsnappen; twee die bovenop zolder sliepen hadden een obus in de nok gekregen en waren met hun bed onder de stukken puin verzeild.

De molen stond zo, dat hij, bij een treffen, met zijn gewicht van wieken en as, op onze schuilplaats zou storten en deze zou er zeker geen voldoende weerstand aan geboden hebben. Daar werd druk over gepraat. Kruien van de molen bleek onmogelijk. Het geven van signalen!

In het zuiden over het kanaal brandde een hoeve. Nog zie ik voor mijn ogen de tracers die een paternoster van vuur schenen in de duisternis en hoor ik het onophoudelijk geratel van de aftrekkende gespannen op de Knesselaarse kassei.

Plots opnieuw zeer nabij, gehuil van een inslaande projectielen, neerploffende balken, dakpannen, steenbrokken. Gekerm van een gekwetste op een nabije hoeve, één dode! Ons *''pasterken''* die een schamel lichtstraaltje in onze schuilplaats wierp, was gedooft! Iemand riep: *''Laat ons bidden!''* We rechten allen onze rug, als wilden we instinktmatig het gevaarte weren. Gelukkig waren slechts de bergplaats, waar de gaspower in stond die bij perioden van windstilte werd ingeschakeld, en enkele naburige huizen getroffen.

De molen bleef rechtop! Toen hebben enkele *''dapperen''*, op een ogenblik dat de maan zich achter de wolken verschool, besloten om een nabijgelegen houtmijt op onze kelder te verplaatsen en de ingang met barakwanden van het geplunderde Urselse vliegveld afkomstig, enigzins beter af te schermen. We verbleven er nog een paar dagen.

Aan dit alles zullen zij die er nu nog zijn, wel hebben teruggedacht wanneer ze de molen zagen verdwijnen. De avond toen ik van school terugkwam en naast de balkenhoop passeerde, kwamen ook die herinneringen mij voor de geest.

Zo leefde de molen het wel en het wee van de wijk mee. Bij iedere grote gebeurtenis werd hij versierd. Talrijke keren hebben we dit helpen doen. We spannen een koord met tot strikjes verfrommeld dagbladpapier tussen de wieken. Bij uitzondering zelfs iets meer. Zo herinner ik mij de H.-Hartfeesten, waarvoor we in 't midden, tussen de wieken, een hart van bloemen hadden opgehangen. Bij de Bevrijdingsfeesten hing er een V-teken!

De zondag vóór Halfoogst was het kermis op de wijk, samen met de Stalen Anker; en op Halfoogst zelf was het de beurt aan de wijk Oostmolen. Deze kermissen waren een verre herinnering aan de wijding van de Kapel O.-L.-Vrouw-ter-Pieten, in 1365 hier opgericht en bij de geuzenberoerten omstreeks 1590 verwoest. Ook de molen heeft deze godsdienstoorlogen zeker niet overleefd en is later heropgericht. Uit alle archiefbronnen blijkt immers de volledige ruïne van alle hoeven en het verlaten zijn van onze dorpen van nagenoeg alle bewoners voor enkele jaren van de laatste jaren van de 16^e eeuw (11).

Alle kinderen van de wijk hebben eeuwenlang de helft van hun jeugd op de molenberg doorgebracht; daar was het steeds verzamelen geblazen en hoe prettig was het er niet, voornamelijk tijdens de meimaand toen hij door een bos van geurige witte en paarse seringen was omboord.

Uit het leger dat te Deinze lag kwamen op 31 augustus en de beide eerste dagen van september 1692, Engelse voetknechten over de Brugse vaart en plunderen o.a. de molen (RAG, Ursel 673).

Joris de Pau, meester meulenaere ende knecht vande We Matthys Serlippens, meulenarynne, wonende op deze heerlijkheid (= Wessegem), heeft onder eedt verclaert dat syn meesteresse alle XIIIJ daeghen van noode heeft tot onderhoudt van haeren huyshouden ende vande ghemeenten van Ursele, Knesselaere ende Haeltre die aldaer te meulen commen, tot XXIII sacken cooren, dat sy geresolveert is te coopen tot Ghendt (RAG, Ursel 673; 1693). De molen is dus wellicht in pacht aan de weduwe uitgegeven die er een knecht molenaar op na houdt.

In 1717 blijkt Joseph Dhanens mulder op de Dries; de molenaar-pachter kan zijn belastingen aan Wessegem op dit ogenblik niet betalen daar hij bankroet is (RAG, Ursel 688).

In het reeds hoger vermeld renteboek staan een paar pachters vermeld: *Jacques Goethals* is er pachter en dus vermoedelijk ook mulder van 11/4/1718 voor 6 jaar en 56 ponden als pachtprijs, alsmede 100 geley's (= bonden dekstro).

Johannes Goethals fs Jacques in 1724 voor 6 jaar aan 48 ponden en zelfde levering dekstro, volgde hem op.

Nadien komen *Johannes Kerckaert en Pieter Hertschap* nog, doch hun pachtperiode is eerder onduidelijk afgebakend. In de ommestelling van 1794 staat Pieter Jacob Hertschap voor 3 ponden getaxeerd.

In 1877 is de we De Bruycker eigenares en Petrus Taets kocht aan haar, op 17 september 1880, deze windreus. Hij was er mulder. Zijn weduwe Eugenie Martens bleef eigenares tot in 1922. De molen werd in dat jaar op naam van haar zoon Henri Taets gezet. Deze was de laatste mulder op de Pietendriesmolen, die hij op 83-jarige ouderdom soms nog draaiende hield. Hij overleed op 31 december 1965 (12).

De brief van de Rederijderskamer Sint-Elooi van Knesselare was aanleiding dat de molen op 11 september 1968 geklasseerd werd, op aanvraag van het gemeentebestuur. Hij was namelijk op 11 december 1966 door de heren Jozef De Mot en Gilbert Steel uit Sint-Niklaas-Waas aangekocht.

Door dit klasseringsbesluit werd de gemeente er wellicht op 16 september 1974 gemakkelijker eigenaar van. Het gemeentebestuur besloot op 10 juni 1975 tot volledig herstel en de werken namen een aanvang in september '79. Ze duurden, schorsing inbegrepen, tot juni '83; in 't geheel 268 werkdagen en voor een som van 9.178.369 fr, waarvan zoals gebruikelijk de gemeente haar 20 % bijdroeg.

Tijdens een groot molenfeest is hij, op 10 september 1983, ingewijd en ingehuldigd. Talrijke bezoekers bestijgen sindsdien in hun vrije uurtjes de trap voor een kijkje en een gesprek met de nieuwe molenaar, dhr. Marc Verheughe.

Op iedere molen waren vroeger cijfers in gebruik, die door de gewone mensen niet werden begrepen en in elk geval de mulders flink hielpen om hun rekening geheim te houden.

Er werd namelijk geketst. De zakken graan werden bij de cliënten opgehaald, boven op de molen gewogen en met houtskolen (doofkolen) gemerkt. Ook in het maalboek werden door de mulders op die manier bepaalde gegevens genoteerd. Het gebruikte systeem is vrij eenvoudig qua structuur.

Vooreerst heeft men de "boom" - een verticale streep - volgens de eigen schrijfrichting soms wel wat schuin geplaatst. Daaraan vast komen dan de tekens: voor de eenheden rechts en voor de tientallen links. het zijn: de C voor drie en de omgekeerde C voor vijf. Acht wordt door de samenvoeging van deze beide voorgaande symbolen gevormd en is dus een drukletter S. Eén of meerdere staafjes dienen verder om alle cijfers te kunnen vormen. De tientallen worden op dezelfde manier links van de boom aangebracht, maar in spiegelbeeld, d.w.z. de C blijft met haar boog aan de boom vast voor dertig. Respectievelijk is ook vijftig met de boog van de boom afgewend. Tachtig is evenwel conform aan acht. Honderd wordt gevormd door tweemaal vijftig boven elkaar te plaatsen. Het facsimili hierbij is het handschrift van de oude mulder Henri Taets in mijn bijzijn op een zomerse avond van 1961 genoteerd (13).

Het Toponiem PIETENDRIES stelt ons ook voor een historisch probleem. Wat beduidt het eerste lid van deze samenstelling en met welk soort dries hebben we hier te maken?

zen) verlopen hier niet op een natuurlijke wijze langs de straatboord of waterkant, zoals gewoonlijk.

Hier vertrekken ze van de duiker (= ook een piete genaamd) bij de gewezen standplaats van de Kapel-ter-Pieten, het drie-gemeentenpunt, en - enerzijds naar de duiker bij het oude leengoed Te Lembeke (Ursel scheidt zo met Knesselare) en -anderzijds naar de duiker onder het Pietendriesstraatje (Aalter wordt zo van Knesselare gescheiden).

In die grensstreek kennen we zo de Stede Hubrecht Sloock ter Pieten, de Pietmeersen, het Pietstraatje, het Goed ter Pieten, enz ...

Maar wat was deze Dries eigenlijk?

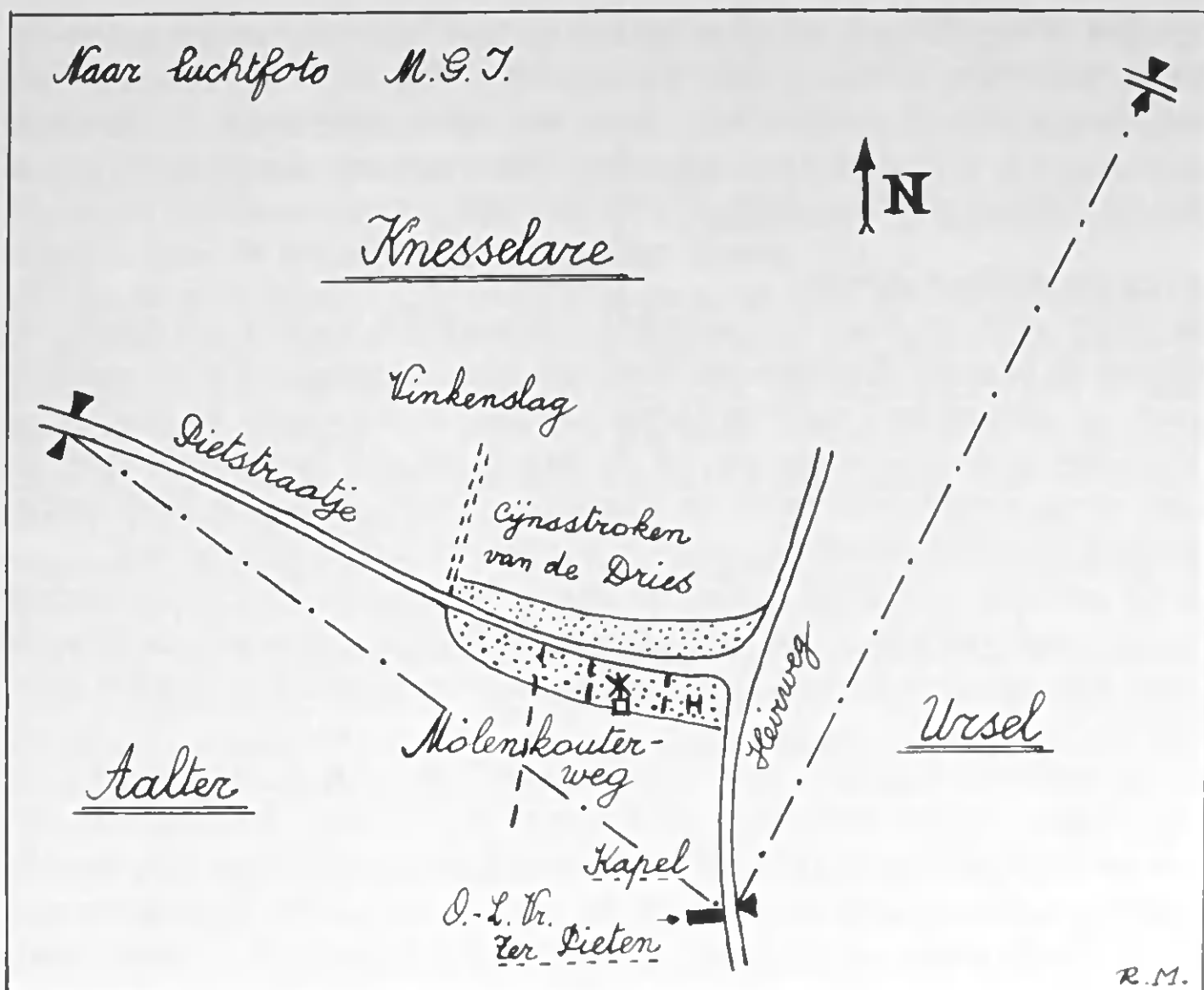
Een globale betekenis van het toponiem *dries* is zeker, weiland, begraasbaar gebied of plein. Te Ursel vond ik zo in het landboek (14): Cortendries, Langendries, Hofdries, Klaverdries, Daeldries, Driesbilck, (H)Ooghendries, enz ... Zo te zien zijn het hier alle relictten van tijdelijke weilanden, in privaat bezit en geen cijnsgronden.

Daarentegen vond ik ook de *Curtendamdries* vermeld. Hier is het hoegenaamd geen tijdelijk weiland, maar een pleintje waar vier wegen in de omgeving van het zeer oude Wessegem samenkomen. Dit pleintje is naderhand met cijnshuisjes bebouwd geworden. Het gebied hier heet nu nog "*Klein Drieselken*", in tegenstelling natuurlijk tot de nabije dries waarover we het hier hebben. We kunnen er zeker al uit besluiten dat deze groter was en misschien een analoge geschiedenis bij zijn verdwijnen had, want behalve het kleine driehoekig pleintje bij de molen, waar de Pietstraat op de oude heirweg aansluit, rest er niets meer van.

We zien tevens dat deze oude heirweg één nauwkeurig af te bakenen grens van deze dries vormt; de oostelijke basis van een langgerekte driehoek. Er liggen daar trouwens beken. Langsheen deze heirweg of '*s herenstraat*', liggen de oude hoeven *Goed ter Pieten* en het *Goed te Lembeke*, om maar enkele te noemen en verder zuidwaarts vormt hij de grens met Aalter en Ursel. Hij is dus zeer oud. Volgens een afbeelding op een kaart in Sanderus' *Verheerlijkt Vlaandre* afgedrukt, stond langs deze weg een galg (van Wessegem?) in de nabijheid van de molen.

Een "analoge geschiedenis" in zijn verdwijnen zegden we: en inderdaad, beiderzijds van de huidige Pietendriesstraat zijn alle stroken tot aan de Vinkenslag, percelen die in cijns zijn uitgegeven door de heer van het Land van de Woestijne. En wanneer we het ontstaan van de Pietendriesmolen, die ook op zo een cijnsstrook is opgericht, zo omstreeks 1530, zouden kunnen dateren, zouden de andere percelen dan wellicht ook omstreeks die tijd al moeten zijn uitgegeven.

Terloops, cijns is geen pacht die moet betaald worden, maar een kleine som als herkenningrecht van eigendom. Deze percelen behoorden in origine dus tot de eigendom van de heer van gezegd land. Als een min of meer driehoekig uitlopende verbrede straat vormend, een plein, werden ze ook als gemeenschappelijk terrein door de dieren van de omwonenden voor begrazing gebruikt: een

dries dus, zoals we er veel elders vinden. Dhr Verhoustraete heeft voordien zelfs betoogd dat dit gebied nog groter geweest is in zuidelijke richting (15).

Komen we nog even op de molen zelf terug. Zoals gezegd is deze grotendeels vernieuwd. Zijn nog oud: de standaard, vele korbelen en lentelen, het vangwiel, de beukelaars, galgen, binnentrap ... Nieuw zijn evenwel: staart, trap, buitenmantel, de vier hoekstijlen, ijzerbalk en steenbalk, schoenen, meelbak, enz ...

Bij het vernieuwen zijn ook heel wat inscripties verdwenen. Komen echter nog voor: VM ANNO XVI/AUGUST MARTENS/I.B. DE RUDDER 1763 (veelal als 1563 gelezen); dit op de steenzolder.

AVM/CAG/ALBY/BB 1848/PDW/IFG/MDW 1796/CAREL RODTS 1840 (in humanistisch schrift gesneden)/LIEVEN V. TRUYEN ANNO 18../BB 1840/C. GERNAEY.; deze laatste op de graanzolder.

Enkele technische gegevens:

De standaardmolen bestaat uit twee gedeelten:

a) een vast element

Het bestaat uit de vier gemetselde teerlingen (hier zijn ze door een muurtje met elkaar verbonden, zodat een ruimte is ontstaan die gemeenlijk de ondermolen wordt genoemd), de daaropliggende beide kruisbalken waarop de standaard steunt met de schoorbalken.

De staak of standaard is een eiken boomstam van 7 m lengte en een doormeter aan de basis van ca. 80 cm, aan de kroon ca. 57 cm. Hier zijn de maanijzers aangebracht waarop de steunbalk rust en waaraan in feite de gehele draaiende molenbouw is bevestigd. Deze steunbalk vormt de basis van de vloer van de tweede verdieping of steenzolder.

b) een beweegbaar element

Dit wordt gevormd door het molenkot, dat werkelijk op de staak hangt, bestaande uit twee verdiepingen: de reeds vermelde steenzolder met er onder de graan- of meelzolder. Onder de bodem van deze laatste vinden we de grote en kleine berriebalken, die samen met de daaronder zich bevindende zetel, de staak stevig omklemmen en zo het waggelen beletten. Tussen de lange berriebalken is de staart bevestigd, waaraan ten dele de trap is gemonteerd.

Op de onderste verdieping treffen we de brugbalans aan, de trap als toegang tot de tweede verdieping, de meelsleuf, de stapelplaats voor granen en meel. Langs een valdeurtje kunnen de zakken tot de tweede verdieping worden opgetrokken.

Op de tweede verdieping vinden we het draaiend werk. De as, van eik, ca. 5 cm lang, liggend in een hoek van ca. 10° met de verticale, draaiend met zijn uiteinde in de pinnebalk. De kop is van gietijzer en steunt op de windpalm. Hij omvat de geklinknagelde wieken met een gevlucht van 24 m (Ruddervoorde). Hierop is achteraan het vangwiel bevestigd en het kleine wiel vooraan. Beide zijn zijdelings van tanden voorzien om de beweging over te brengen op de beukelaars of lantaarnen, en op de lui, het systeem tot ophalen en neerlaten van zakken.

De vang of rem, een olmen plankvang versterkt met een bandijzer, omvat grotendeels het vangwiel en kan de molen tot stilstand brengen. Een zware balk zorgt voor het nodige gewicht.

De lantaarnen grijpen in met een klauw tussen de molenijzers in de lopers of bovenste molenstenen. Tussen de liggers en de lopers wordt het graan gemalen. De Pietendriesmolen bezit twee identieke koppels oude Franse stenen (Fertésous-Jouare). De doormeter is telkens 1,50 m. De eerste is opgegoten in 1930, gemerkt met +; deze van de voormolen is opgegoten in 1914, gemerkt G.H./R. M. C. en +.

Op deze verdieping staat ook nog een oude haverpletmolen, waarbij twee in tegengestelde zin draaiende cilinders de korrels pletten.

We vinden er ook de galgen, nodig bij het uitnemen van de molenstenen, iets wat geregeld voor het scherpen noodzakelijk is.

De teerlingen van oude windmolens staan op de windstreken gericht. Hier geeft de richting van de lijn van de hoogste (noordelijke en zuidelijke) teerling een magnetisch azimuth van 343° .

De magnetische declinatie wordt nu -1984- gerekend op $4^\circ 15'$. Immers volgens het declinatiediagram, in 1969 $5^\circ 30'$ zijnde, afgetrokken $5' \times 15$ (jaren) of $75' = 4^\circ 15'$.

De richting van de kruisbalk op de teerlingen NZ is dus 360° - 343° , vermeerderd met de magnetische declinatie van het jaar = $21^{\circ}15'$ westelijk van het geografisch of ware noorden. Met andere woorden: de windmolen staat gevoelig noord-noord-west georiënteerd.

Nu we toch in de cartografie zijn beland: zijn geografische ligging. Deze wordt bepaald door de hoogte, breedte- en lengteligging (16).

De hoogte is de afstand van het punt op de aardbodem tot een referentievlak, zijnde hier in ons land de gemiddelde hoogte van de lage tij te Oostende, in het Handelsdok gemeten tussen 1834 en 1853 (over één maancyclus van 19 jaar). Sinds de hoogtemeting van 1879 zijn nog geen nieuwe gegevens in de laatste uitgave (1969) van de streekkaart verwerkt. Door interpolatie tussen de niveau-curven komen we tot *10,50 m*.

Met een molenberg van ca. 1,50 m en een wiekenvlucht van 24 mogen we stellen dat de top van de wiek op ca. 36 m hoogte reikt.

Nochtans wordt het vergezicht sterk beperkt. De grote oorzaak is de cuesta van Noord-Vlaanderen, Oedelem - Ursel - Zomergem. De torens van Maldegem, Donk, Oostwinkel, Waarschoot, Beke, Ronsele en zelfs de honderdmeter hoge toren van Eeklo zijn niet zichtbaar (17).

Enkele afstanden: kerk Knesselare 3175 m; Ursel 3200 m; Aalterbrug 1370 m; hoeve Wessegem 825 m; hoeve Woestijne 624 m; overzet Oostmolen 2100 m; Driepikkel 775 m; geodetisch punt ZZW Aalter-Station 2275 m (oude melkerij schoorsteen) (17bis).

En de coördinaten?

Hier dienen we onderscheid te maken tussen de oude en de nieuwe stafkaarten. De *oude kaarten*, d.w.z. deze van vóór wereldoorlog II en zelfs nog de 'Types rapides' er na, zijn alle opgemaakt in de projectie Bonne.

De oorsprongmeridiaan is Ukkel, en de oorsprongparallel bij de ontwikkeling gebruikt, is deze van 56 graden (100-delig!), iets ten zuiden van Charleroi gelegen.

De *geografische coördinaten-sexagesimaal* (degrés) zijn zo:

- westerlengte (van Ukkel dus): $0^{\circ}55'16''$
- noorderbreedte (van de equator af): $51^{\circ}7'6''$

De *geografische coördinaten-centesimaal* (grades-kwadrant verdeeld in 100° en ieder graad in 100' en ook 100'')

- westerlengte: 1g 2'66''
- noorderbreedte: 56g 79'86''

De *numerieke coördinaten* zijn hier 64740 m west van Ukkel en 80380 m noordelijk van de parallel van 56 g. (respectievelijk X- en Y-as).

De *nieuwe kaarten* zijn opgemaakt in de conforme kegelprojectie van Lambert (hoeksgelijk!). Deze projectie is opgebouwd op de raaklijnen aan de parallellen van $49^{\circ}50'$ en $51^{\circ}10'$ (België ligt tussen $49^{\circ}30'$ en $51^{\circ}30'$). De centrale meridiaan loopt door het observatorium van Ukkel.

- (1) GAK, kaartboek en legger 1811.
- (2) Verhoustraete, A.: *Molens binnen het maalgied van het Land van de Woestijne*, A.M. 2 (1950) pp 32-48 en Ryserhove, A.: *Molens te Knesselare*, id. pp 49-59. Afdruk kaart Sanderus in Ryserhove, A.: *Knesselare*, Brugge 1945, p 32.
Verhoustraete, A.: *Leenroerig overzicht van Aalter*, A.M. 15 (1964) pp 169-260.
Stockman, L.: *De ligging van de molino ex Haltra van 1187 in Ons Meetjesland* jg 1(1968) *Wind- en watermolens in de Prov. Oost-Vl.*, 1961, 2^e band, arr. Gent-Eeklo.
- (3) Zie A.M. 15 p 186.
- (4) Kaart afgebeeld in Stockman, L.: *Geschiedenis van Aalter*, p.51.
- (5) ARAB, rekenkamer 45412, fol. 83 r(mededeling L. Stockman)
Ook SAG, fonds Pycke de ten Aerde, 27, leenboek van Biesem dd. 1587: "in een ieghenoote ghenamnt den meulenacker by der Pieten cappelle" ... "met den westzyde aen den meulenwech paelt ..."
- (6) ARAB, Acquits de Lille, liasse 2007. Pieter Clincke betaalt 4 p 3 s 4 g in mindering van wat hij schuldig is voor de pacht (1/2) van de Pietendriesmolen, verschenen 31/12/1633. Een door vochtigheid beschadigd stuk.
- (7) Zie Stockman, L.: *Gesch. v. Aalter*, p. 231, Aalter, 1979.
- (8) RAG, fonds Land v.d. Woestijne 5.
- (9) Rosmolens werden door paarden getrokken; een voorbeeld van zo'n molen, soms in werking, is te bezichtigen in het provinciaal domein van Tillegem.
- (10) Voor de inkadering van het gebeuren zie in dit tijdschrift jg.2 (1979) M. Thys, *Aalter in september 1944*. (zaterdag 9 september rond 23 uur)
- (11) Moelaert, R.: *De kapelanie O.-L.-Vrouw-ter-Pieten te Aalter*, A.M.13 (1962) pp199-224
- (12) Een lijst van de mulders, beter dan de huidige in omloop, kan opgemaakt worden aan de hand van de omstellingen van Knesselare die bij de rekeningen in het fonds Land van de Woestijne voorhanden zijn. De taxatie van de mulders wordt veelal ook overgenomen bij de inkomsten in de parochierekeningen.
- (13) Molenaarscijfers: zie C. Devyt in *Biekorf* jg. 1947,1948; L. De Wilde: *Het getalschrift der molenaars in Oostvlaamse Zanten*; R. v.d. Abeele: *Mulderscijfers te St.-Martens-Latem in Ons Heem* jg 1949(VII); O. Lippens: *Mulderscijfers te Knesselare en Aalter*, idem jg VIII (1950).
- (14) De volledige gemeente Ursel werd aan de hand van verschillende landboeken van ca. 1640 perceelsgewijze gereconstrueerd door vergelijking van grote en perceleringspatroon uit het kadaster van de F.T.
- (15) Verhoustraete, A.: *De Pietendries te Aalter en Knesselare*, in A.M. 13 (1962) p 225-229
- (15) De declinatie is de zich steeds wijzigende afwijkingshoek tussen het beweeglijke magnetisch noorden en het ware noorden (de pool). Nu ligt dit M.N. voor ons westelijk, doch verplaatst zich ieder jaar 5' naar de pool toe.
- (16) De lengte is de hoek gevormd door het meridiaanvlak in een punt en dit van Greenwich (of Ukkel op de oude kaarten).
De breedte is de hoek gevormd door de verticale in een punt met het evenaarsvlak.
- (17) Verondersteld dat onze ooglijn op ongeveer 25 m hoogte vertrekt en in de omgeving van Zomergem boven een scherm van met hoogstammen = ingebeelde lijn begroeide heuveltop - 35 à 40 m - passeert, zal deze denkbeeldige lijn te Eeklo reeds boven de 100 m liggen. (volgens uitgetekend schema).
- (17) Van een geodetisch punt is de ligging zeer nauwkeurig bepaald. (hulp in de triangulatie-
- (bis) netten van 1°, 2° of 3° orde). Het dient om het stramien van de planimetrie uit de kadasterplaten - nu van de bewerking van de luchtfoto's - zeer nauwkeurig in te passen.
- (18) Op de nieuwe uitgave van de Basiskaart kan men het ruitennet construeren door verlengen van de aanzetstreepjes op de boorden. Een nauwkeurige plaatsbepaling binnen de ontstane vierkanten is dan mogelijk. Een zelfgetekende Romer is daarbij een aangewezen hulpmiddel.

HET SINT-GEROLFKOOR TE AALTER (1934-1984).

De Sint-Gerorlfschool te Aalter kan terecht fier gaan op haar jongenskoor, dat niet alleen een schoolkoor is, maar ook en vooral op parochiaal vlak heel actief is. Zo werd onlangs, nl. op 10 en 11 mei en 28 juni een langspeelplaat opgenomen die op 10 september verscheen en waarop het Sint-Gerolfkoor samen met de andere drie parochiekoren 'zingt voor de Heer'. Dit is dan ook de titel van de plaat.

De wortels van dit schoolkoor zijn echter heel ver te zoeken. Eigenlijk mocht het al zijn gouden jubileum vieren, zoals zal blijken uit deze kroniek.

De enige keer dat in de Sint-Corneliuskerk te Aalter, in het begin van deze eeuw, kinderstemmen klonken, was, toen enkele knapen, in de nachtmis moesten zorgen voor de sopraanstemmetjes bij meerstemmige kerstliederen.

In 1934, aan het einde van de ambtsperiode van pastoor Serafien van Loo, nam een muzikale seminarist, Cyriel Goethals, het initiatief, te starten met een jongenskoor, dat de diensten op de hoogdagen zou verzorgen. Hij leerde een groepje jongens het latijnse 'proprium' van de belangrijkste feestdagen aan. Zijn broer Maurice, toen nog student, maar later actief in de Christelijke Arbeidersbeweging, en al even muzikaal, nam zijn taak over. Wellicht was gebrek aan tijd wegens intense studie hiervan de oorzaak.

Zo zongen de jongens onder hun leiding op de kermis van 1934, het proprium van het feest van de patroonheilige Sint-Cornelius : Statuit ei Dominus. Op Kerstmis klonk in de nachtmis om 5 uur in de morgen, het Dominus dixit ad me ... en in de dagmis om 10 uur het Puer natus est ...

Ondertussen was E.H. Theofiel Neyt, een muziekminnend pastoor, op 5 december in Aalter aangekomen. Het initiatief werd door hem gestimuleerd, maar tijdsgebrek belette de broers Goethals verder met het knapenkoor bezig te zijn.

Gelukkig kwam in 1935 op onze parochie E.H. Leo Dejaegher als onderpastoor aan. In het Sint-Lievenscollege te Gent, waar hij als leraar had gefungeerd, had hij een bloeiend knapenkoor gekend en zo iets wenste hij ook in Aalter uit te bouwen.

Moeite noch kosten werden gespaard en met als basis de groep jongens van het bestaande knapenkoor, vertrok hij met succes naar een ruimer jongens-

koor. De repetities in zijn huis aan de Brouwerijstraat, zullen de beginnelingen niet licht vergeten. Hij was niet gemakkelijk tevreden, ook al had hij zelf op muzikaal gebied nog veel te leren.

Voorlopig werd nog in misdienaarskledij gezongen, maar later zorgde hij op eigen kosten voor 'paterspijen'. De drill ging niet alleen over de zang, maar ook de plaatsing en de bewegingen in het hoogkoor verliepen tuchtvol. Zelf als subdiaken aan het altaar of de lezenaar staande, gaf hij door afgesproken tekens aan, wanneer er diende opgestaan, bijeengekomen en gezongen. En al gauw leerden de bekwaamsten onder de zangers de leiding nemen bij toonopgave en eenvoudige maatbewegingen.

In de strijkzaal van het 'hospice', nu rustoord Sint-Antonius en Veilige Have, werden de pijtjes aangetrokken en weer netjes teruggebracht en weede onverlaat die dit niet met zorg deed, of zijn 'singel' verkeerd had geknoopt.

Gedurende twaalf jaar leidde E.H. Dejaegher het knapenkoor Sint-Cecilia met vaste, doch vaderlijke hand. De jongens kwamen, groeiden en gingen, maar het koor bleef en breidde zijn repertorium uit.

Een paar merkwaardige feiten uit die periode waren : in 1936, de inhuldiging van het H.-Hartmonument aan het station en in 1937 de uitvaart van oud-burgemeester graaf Karel de Hemricourt De Grunne.

We herinneren ons echter ook nog levendig de processie naar het Station en vooral die van half-oogst, waarbij 'Jaegherke' kon sakkeren op de vele afwezigen wegens vakantie. Vóór de zangers gingen een aantal jongere 'belderkens' die gewoonlijk later de rangen van de zangertjes mochten aanvullen. Ook de palmzondagen en de palmprocessies, met echte palmtakken, zal iedereen nog wel in het geheugen hebben.

En al ging alles niet meer zo makkelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog, toch zongen de knapen verder door op hoog- en feestdagen.

In 1946 werd onderpastoor Dejaegher benoemd tot pastoor in Poeke. Zijn opvolger, E.H. René Van Impe was niet zo muzikaal en daarom nam de eerste onderpastoor E.H. Kamiel Dhondt (1944 - 1948) de taak over. Zijn zwakke gezondheid belette nochtans grote inspanningen en toen hij in 1948 overleed, was het koor op een heel laag toontje gaan zingen.

Onderpastoor Leo Boterdaele (1948 - 1959) probeerde met enig succes aan een poging tot tijdelijk herstel, maar ondervond weldra, dat een jongenskoor een steeds herbeginnen betekent. Daarenboven is alleen de feestdagen verzorgen een werk dat een uitzonderlijke motivering en inspanning veronderstelt. Toen deed E.H. Boterdaele een beroep op meester Maurice Mest-

dagh die het peil eveneens tot een behoorlijke, maar tijdelijke stijging wist te brengen. Allerlei schoolse omstandigheden beletten hem verder het knapenkor te leiden. De laatste jaren van de ambtsperiode van onderpastoor Boterdaele waren dan ook dalende jaren.

In 1959, bij de begrafenis van de heer burgemeester Raymond Van den Broecke werd op het jongenskor een beroep gedaan, om samen met het mannenkor Sint-Cecilia de uitvaartliturgie op te luisteren. Jozef De Doncker nam het toen op zich om de jongens samen te roepen, en voor te bereiden tot een behoorlijk verzorgde begrafenis.

Eind 1959 kwam E.H. Antoon De Meulemeester in de parochie aan. Hij wenste een verzorgde kerstviering, maar vond alleen de resten van een jongenskor. Toen hij, na het inwinnen van informatie, aanklopte bij meester De Doncker, kon die hem alleen zeggen, dat hij toevallig in zijn vijfde leerjaar een sterke zangklas had gevonden, die een aantal — ook meerstemmige — kerstliederen kende. In der haast werden al die jongens opgetrommeld, in de zangerskleren gestoken, en ze zongen, na een uurtje nachtrepetitie enkele passende kerstliederen, samen met de rest van de zangers. Zo zong, voor de eerste keer, een pseudo-schoolkor de nachtmis.

Onderpastoor De Meulemeester keek dan ook uit naar de middelen om het knapenkor weer te doen opbloeien. Hij vond een toegewijd koorleider in de persoon van Br. Hilarinus (Jozef Peeters) die Br. Tiberius (Michel Bollen) als tweede broeder-onderwijzer had opgevolgd. In 1957 was de parochiale vrije jongensschool immers lagere afdeling van de middelbare Broedersschool Sint-Gerolf geworden, dit voorlopig nog onder de leiding van het leke-schoolhoofd Gerard Mattheeuws.

In het najaar van 1960 nam Br. Hilarinus de leiding van het kor op zich. Hij deed dit in schoolverband met middagherhalingen. In 1964 werd Br. Hilarinus eerste broeder-direkteur met klas. Toch zette hij zijn werk als koorleider verder, zij het dan niet meer met dezelfde mogelijkheden, tot aan zijn overplaatsing naar Hasselt. De periode van Br. Peeters was er een van jaren geduldige en degelijke zangleiding.

Kerstmis 1967 betekende echter weer een verandering. Op vraag van koster-organist Emiel De Wulf herstelde meester Jozef De Doncker de traditie van het zingen op Kerstmis, maar dan ook verder in schoolverband. Een groep jongens uit de vijfde en zesde klassen verzorgde onder zijn leiding de voorzang in de wekelijkse — later maandelijkse — schoolmissen maar nam ook met Kerstmis twee vieringen voor zijn rekening : de herdersmis en de avondmis. Een paar keer werd ook met Pasen gezongen. Deze traditie werd voortgezet tot 1978. Een even traditionele beloning was telkens, na de achturenmis van Kerstmis, de tractatie met boterkoeken en chocolademelk, geschonken door Br. Jules Cremers en verzorgd door mevrouw De Doncker.

Dit koortje zong ook profane liederen, vergastte elk jaar de ouden van dagen op een sinterklaasviering en verzorgde zelfs een Preud'homme-avond. Ondertussen had Jozef De Doncker ook van 1975 tot 1978 de leiding van het volwassenkoor Sint-Cecilia op zich genomen.

De komst van E.H. Dhont in het voorjaar van 1978 was voor de kerkzang in Aalter-centrum een belangrijke gebeurtenis. Hij kwam van de Kristus-Koningparochie te Gent, waar de volkszang, onder zijn impuls, al een merkwaardig peil had bereikt. Ook hier wenste hij verandering. Na het aftasten van de mogelijkheden bij een aantal mensen uit de parochie, werd op 7 februari 1978 een bijeenkomst belegd te zijnen huize. Daar werd onder andere overeengekomen, dat Jozef De Doncker zich voortaan vooral zou bezighouden met het Sint-Gerolfkoor, dat elke zondag de negenuurmis zou opluisteren. De heer Alex De Ceuleners was zo bereidwillig, in de mate van het mogelijke, bij repetities en uitvoeringen op het orgel te begeleiden. Elke donderdagnamiddag en de zondag na de negenuurmis werd er ernstig herhaald.

Samen met het Sint-Ceciliakoor verzorgde het koortje ook de eerste Internationale Nachtmis met vreemde priesters. Er werden eenstemmige liederen uitgevoerd, maar ook enkele meerstemmige uit het vroegere repertoire van het Sint-Ceciliakoor. De jongens zongen ook enkele liederen alleen en tenor Willy Pulinx kwam het geheel luister bijzetten met een paar soli. Samen met hem, voerden de knapen ook het Adeste fideles uit.

In 1979 en 1980 werd deze regeling voortgezet. Ondertussen nam het Sint-Gerolfkoor ook telkens deel aan parochiale zangstonen 'Zingt Jubilate', beurtelings geleid door Ignace De Sutter, August De Groote en Luc Van Meerssche.

In 1981 werd mevrouw Nelly Steyaert-Geirnaert dirigente van het volwassenkoor en kon Jozef De Doncker zich volledig aan het jongenskoor wijden. Hoewel hij op 1 januari 1980 met pensioen was gegaan, bleef hij het schoolkoor leiden tot einde 1983.

Gedurende die periode kunnen we, naast de gewone uitvoeringen, nog de volgende activiteiten vermelden : de Goede-Vrijdagliturgie, voorzang bij de vormselvieringen, een paar huwelijksmissen, de 11-julivieringen met Eucharistie in het Park van Poeke van 1978 tot 1983, een Preud'hommeviering onder de leiding van Willem De Meyere, de Kerstmis in het ziekenhuis de Groene Briel in 1982. Eén van de meest treffende ontmoetingen was hierbij, toen de bejaarde pastoor Dejaegher te Poeke de 11 juli-eucharistie voorging, gezongen door het koortje van één van zijn eerste zangertjes. Hij kon niet nalaten een paar anekdootjes op te dissen aan de geboeide luisteraartjes.

Een onvergetelijke gebeurtenis was telkens ook de jaarlijkse uitstap, samen met het meisjeskoor van de Sint-Agnesschool onder leiding van Zr. Maria Beirnaert : in 1978 Walcheren, 1979 Koksijde en Melipark, 1980 Namen, Dinant, 1981 Dadizele-Ieper-Bellewaerde, 1982 Kortrijk, Bellewaerde, 1983 Scherpenheuvel, Averbode. Telkens werd er, zo mogelijk, een verzorgde gezongen misviering ingeschakeld.

In september 1983 had Jozef De Doncker een opvolger gevonden. Voor een gepensioneerde is een schoolkoor niet de gelukkigste oplossing. Br. Johan Van Holderbeke, nam op een voortreffelijke wijze de dirigeerstok over.

Sindsdien zingt het koortje op een steeds hoger peil. Het aantal leden stijgt en vele die de lagere school verlaten, blijven nog een tijd verder zingen. Heel wat van hen schakelen dan over naar het volwassenkoor : een verheugend verschijnsel. De zondagmissen worden goed verzorgd en maandelijks wordt er, samen met het meisjeskoor en een paar voortreffelijke solisten, een sterk gewaardeerde familiemis opgeluisterd.

Op 9 december 1983 had, ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Sint-Ceciliakoor, een eerste zangavond plaats die doorging onder het motto 'Zingen voor de Heer'. En op 22 maart 1985 groeide een tweede zangavond 'Zingen voor de Heer' uit tot een ongemeen succes. Voor het eerst droegen de jongens hun nieuwe uniform.

En over het jongste evenement, de plaatopname, hadden we het al bij het begin van deze kroniek.

Wij wensen het Sint-Gerolfkoor en zijn dirigent 'Ad multos annos!'

Jozef DE DONCKER,
Aalter, 15 oogst 1985.

CAREL-FRANS MARTENS. PRIOR VAN HET GENTS AUGUSTIJNENKLOOSTER. (BELLEM 1731 - GENT 1790)

Carel-Frans Martens was de zoon van Frans en Petronilla Van Maldegem. Hij werd op 25 november 1731 te Bellem geboren als eerste in een gezin van vier kinderen. Zijn tweedelige doopnaam Carolus-Franciscus dankte hij aan zijn peetoom Carel Martens en aan zijn vader Frans. (1)

OUDERS VAN CAREL-FRANS MARTENS.

Frans Martens (°Bellem 23.01.1702) was de oudste zoon van Jan, burgemeester van Bellem, uit zijn tweede huwelijk met Joanna De Vlieger (2).

Petronilla Van Maldegem (°Bellem 10.08.1704) was de jongste dochter van Jan uit zijn derde huwelijk met Maria Adriana Steyaert (3), en 'uyt den hoofde vanden selven haeren vader vrij appendent lattersse (4) vanden herzogdomme ambachte prochie ende heerelichhede van Ursel' (5).

Ze huwden op 16 januari 1730 te Bellem (6) en bewoonden er een hofstede op de noordkant van de vaart.

Dit erf paalde ten noorden aan de Zwagershullestraat en had een oppervlakte van 300 roeden. Oorspronkelijk bestond het uit een 'aude hofstede' van 150 roeden, die door Frans Martens in eigendom werd verkregen bij verkaveling op 25.01.1730 in het sterfhuis van zijn vader Jan (7). Deze hoeve werd aan de oostkant uitgebreid met een 'stede' van 150 roeden, die op 21.03.1730 door het jonge echtpaar, reeds korte tijd na hun huwelijk, werd gekocht van Maximiliaen Anthone Rootsaert (8).

Onder het Oostenrijks bewind (1713-1792) beleefde Vlaanderen een periode van vrede en voorspoed. In deze periode werden de meeste hofsteden herbouwd in duurzame materialen. Ook Frans Martens liet belangrijke verbouwingen uitvoeren : de oude schuur van de 'stede' werd aanzienlijk vergroot (8) en aan de bestaande woning van de 'aude hofstede' werd een volledig nieuwe westkamer aangebouwd (7). De hoevewoning bestond toen uit een westkamer, een keuken, een oostkamer, een kelder, een voutkamertje en een zolder (9).

Frans Martens werd als één van de 'principaelste inseten' van Bellem beschouwd (10) en zowel onder de 'meeste proprietarissen' (11) als onder de 'meeste ghebruyckers' (12) van Bellem gerekend. In de wetsvergadering van 17.09.1737 werd hij tot 'notabele' van de 'prochie' gekozen (13).

Niettegenstaande hij een belangrijk grondbezitter was, verpachtte hij de meeste van zijn eigendommen. Hijzelf pachtte meerdere partijen land, die op de noordkant van de vaart lagen, van de wezen van Judocus Martens uit Hansbeke (14). Hij bezat in 1740 twee paarden en vier koeien (15).

Frans Martens stierf, pas 38 jaar oud, in zijn woning te Bellem op 16.09.1740 (16) en liet vier minderjarige kinderen achter: drie zoontjes Carel-Frans (9 j.) Ignatius (7 j.) Jacobus (4 j.) en een dochtertje Joanna Maria (1 j.).

Uit de 'staet ende inventaris in baeten ende comeren bleven en bevonden ten sterfhuyse' (17) blijkt dat hij een welstellende landbouwer was en eigenaar van 3 hofsteden en een 30-tal partijen land of bos, met een totale oppervlakte van ongeveer 20 hectaren (18).

Onder de feodale gronden kwamen vier gestruikte lenen (19) voor, 'de welcke in erfvelycken eygendomme ende propieteyt moeten volghen aen de voornoemde Carel-Frans Martens als audstenhoir feodaal ende erfvekint vande overledene'. Twee lenen waren 'gehauden vande Leenhove van Somerghem Herzele' en lagen 'in den wyck van Ro in de Wullochten', het derde 'het alfstuck' lag op Nevele in de wijk Veldeken (20) en het vierde 'het heymanneken' op Hansbeke 'int beloop genaemt den duvanck', 'revelerende vande Leenhove van Vinderhaute'.

De allodiale vaderlijke erfgronden, verstorven op de vier wezen, lagen in Bellem, Zomergem, Aalter en Hansbeke. In Bellem: de verbouwde hofstede op de zuidkant van de Zwagershullestraat, 'eene behuysde ende beschuerde hofstede' op de noordzijde van de vaart (21), 'een derde deel (22) van eene behuysde hofstede, wesende oostcant, met de keucken, camerken ende kelder' gelegen ten noorden van de Zwagershullestraat (23), en de volgende partijen land of bos: 'de groote stede' en 'den binnenvyver' ten zuiden van de ouderlijke hofstede, 'de pluymstede met dhelft van het dreefken op 't noorteynde daeraenliggende', 'den bachten clooster', 'den hauw' ten westen van 'den waeterloop ofte gescheet ofte gehuchte genaemt 't spennaut', 'den baspaepen' en 'het rodt' ten noorden van de 'leybarm', 'het potstick', 'het groot stick', 'den drybilck', 'het royken', 'het raepstick', drie partijen bos 'het langhe buteyken', 'den bachten clooster' en één 'int switten' en de helft van 'den kerckenbosch' waarvan 'de wederhelft compeert het sterfhuys van Jan Steyaert fs Willem'. In Zomergem op de wijk Ro: 'den gansenbeck', 'den krekelhul' (24), 'den schipdonckcautere' ten zuiden van het 'merschstratien' en een partij, deels meers 'int leen schurre', onverdeeld met de erfgenamen van Pieter Van Hecke. In Aalter op de wijk Oostmolen: 'den aerdbilck' (25) deels bos, en op Hansbeke: 'den clement' gelegen in 'de dry velden' onder de heerlijkheid van Vinderhoute (26).

Anderzijds kocht het echtpaar gedurende hun kortstondig huwelijk, bene-

vens de reeds vernoemde 150 roeden die bij de oude hofstede werden ingelijfd, op 21.02.1731 een 'behuysde hofstedeken' van Jan Versluys, weduwnaar van Janneken Du Prez (27) en op 06.04.1734 een partij land 'het gaverken' van Jan Steyaert (28).

Frans Martens bezat ook vier bezette renten voor een gezamenlijk bedrag van ongeveer 100 'ponden grooten wisselgelt', geërfd in het sterfhuis van zijn ouders. Deze met hypotheek bezwaarde renten liepen ten laste van Jacob Vereecke te Lotenhulle, van PilipsVan Caesele te Bellem, van Jan Van Coppenberghe fs Jan te Bellem en van het echtpaar Lieven De Baets en Marie De Neve te Ursel (29).

Tenslotte bedroeg het batig saldo van de roerende goederen in het sterfhuis de aanzienlijke som van 466 ponden grooten courant (30).

CAREL-FRANS MARTENS, PATER AUGUSTIJN.

Ongeveer anderhalf jaar na het overlijden van haar man, hertrouwde Petronilla Van Maldegem te Bellem op 02.01.1742 met Marten Van Hulle (31).

Carel-Frans Martens groeide op in dit nieuwe gezin en volgde later humaniorastudies, vermoedelijk in het Augustijnencollege te Gent.

'Naer voorgaende studie door eenen christelijken iver gedreven synde' trad hij in 1752 op 20-jarige leeftijd 'alsnoch minderjaerigh' 'in het clooster der eerwaarde P.P. Augustijnen binnen de stadt van Gendt', met toelating van zijn moeder en stiefvader en van Carel Martens en Ignatius Van Maldegem, zijn paternele resp. maternele voogd. Hij had de 'oprechte goede intentie ende voordaght vande priesterlijken staet ende religie der selven P.P. Augustijnen aldaer 't anveirden' (32).

De eerste Augustijnen vestigden zich in 1295 te Gent, op de hoek van de Steenstraat en de huidige Geldmunt, in een huis dat de Gentse patricier Gerem Borluut ter beschikking stelde. Het klooster werd in 1296 kerkrechterlijk gesticht krachtens een oorkonde van Joannes de Vasognes, bisschop van Doornik. Hetzelfde jaar werd aan de overkant, op de plaats waar het klooster zich nu nog bevindt, een eerste vleugel van het convent opgericht; de 3 andere vleugels werden bijgebouwd in 1409. In 1582 werd het klooster door de Geuzen bijna volledig verwoest. In 1606 werd de kerk op kosten van de stad herbouwd. Het klooster werd vanaf 1621 heropgericht door de adellijke familie Borluut. Van 1686 tot 1689 werd het klooster langs de Academiestraat vergroot. Van 1718 tot 1720 werd langs de Sint-Margrietstraat een zijpand en in 1737 het nieuwe college bijgebouwd (33).

Toen Carel-Frans Martens in het Augustijnenconvent binnentrad, bij zijn kleding, was dit één van de mooiste en grootste kloosters van de orde, een juweel van rijke barokkunst.

Na een jaar noviciaat legde hij op 23 oktober 1753 in het Augustijnenklooster te Gent de kloostergeloften af. Eigenhandig, met een duidelijk leesbaar en verzorgd geschrift, schreef hij de akte van geloften, van gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid in het professieboek van het Gentse Augustijnenklooster. Deze in het latijn gestelde professieakte, die door hem voluit met doop- en familienaam werd ondertekend luidt (34) :

'In nomini domini nostri Jesu Christi Benedicti. Amen.

Anno nativitatis ejusdem millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio die 23 octobris.

Ego frater Carolus Franciscus Martens, filius legitimus Francisci Martens et Petronillae Van Maldeghem, parochiae Bellem, facio professionem, et promitto obedientiam Deo omnipotenti, et Beata Mariae semper Virgini, et Beato Patri Augustino, et tibi Reverendo admodum Patri, fratri Petro Verkinder hujus conventus Gandavensis Priori, nomine ac vice Reverendissimi Patris Magistri Francisci Xaverii Vasquez, totius ordinis fratrum Eremitarum Sancti Patris Augustini Prioris Generalis, et successorum ejus Canonicè intransium, et vivere sine Propio, et in Castitate secundum hanc Regulam ejusdem Sancti Patris Nostri Augustini usque ad mortem.

Nec vi, nec metu, sed sponte hanc professionem feci.

Frater Carolus Franciscus Martens'.

Vertaling :

In de naam van onze gezegende Heer Jezus Christus, Amen.

De 23e oktober van het jaar 1753 na J.C.

Ik, broeder Carel-Frans Martens, wettige zoon van Frans Martens en Petronilla Van Maldeghem, van de parochie Bellem, leg mijn professie af, en beloof gehoorzaamheid aan de almachtige God, en aan O.L.Vrouw altijd Maagd, en aan de Heilige Vader Augustinus, en aan U, zeer eerwaarde Vader, broeder Petrus Verkinder, prior van dit Gents convent, in de naam en in de plaats van de Eerwaardige Pater Vader overste Magister Franciscus Xaverius Vasquez, Algemene overste van gans de congregatie der paters eremijten van de Heilige Vader Augustinus, en van zijn opvolgers die rechterlijk zullen gekozen worden, en beloof te leven zonder persoonlijk bezit en in zuiverheid volgens deze regel van onze zelfde Heilige

Vader Augustinus, tot aan mijn dood.

Noch onder druk, noch onder vrees, maar spontaan leg ik deze professie af.

Broeder Carel Frans Martens.

De akte werd eveneens ondertekend door Philippe Page 'notaris publicq tot Ghendt residerende', die in een randschrift woordelijk verklaarde: 'bij ende present te sijn geweest als wanneer pater Carolus Franciscus Martens heeft ghedaen sijne professie ende dat uyt sijnen eyghen vrijen ende liberen wille, soo mij ghebleken heeft, actum den 23 octobre 1753'.

Korte tijd tevoren hadden Petronilla Van Maldegem en haar tweede man Marten Van Hulle met de 'eerwaarden Pater Prior' Petrus Verkinder 'ende Religeusen' van het Gents Augustijnenklooster een 'accord gemaect' 'nopende de cloosterlijke dotte' voor de opleiding van de toekomstige priester. Deze schenking bedroeg samen met de studiekosten en 'de voordere accessoire oncosten', de 'somme van twee hondert ponden grooten courant'.

Ter betaling van dit bedrag werd vooreerst het erfdeel van Carel-Frans in de roerende goederen van het sterfhuis van zijn vader aangesproken. 'Volgens het slot van de staet van goede' bedroegen de 'vaderlijke mobilaire weese pennynge' voor Carel-Frans 'de somme van £ 75.18.11.3' zodat er geld diende bijgepast te worden ten bedrage van £ 124.1.0.9 (35). Zijn moeder en stiefvader waren echter bereid om de ontbrekende geldsom voor te schieten mits daarvoor een jaarlijkse intrest 'van £ 4.17.4 courant wesende in advenant vande pennynck XXtich courant tegen 't capitael wisselgelt' te mogen in rekening brengen. Deze rente zou dan jaarlijks verhaald worden uit de 'jaerlijcke pachten ofte revenuen der immeuble paternele goederen' van de wees.

Teneinde zich als priester een minimum inkomen te verzekeren had Carel-Frans eveneens gevraagd zijn leven lang te mogen genieten van 'eene lijfrente van acht ponden grooten courant gelt sjaers, uyt consideratie dat hij, met het aenveirden den voorseyden religeusen staet, alle sijne gevallen vaderlijke ende toecommende te vallen moederlijke goederen verliet ende afgonck aen ende in proffijte van sijne broeders ende susters'. Deze goederen zouden jaarlijks immers veel meer renderen dan de gevraagde lijfrente. Zijn ouders aanvaardden ook deze lijfrente 'van acht ponden grooten' jaarlijks met ingang van de dag van de professie te betalen, onder voorwaarde dit bedrag eveneens op de jaarlijkse pachten en inkomsten van zijn vaderlijke erfgoederen te verhalen. Ten dien einde dienden deze goederen gedurende zijn leven 'verbonden ende g'opignoreert' te blijven.

In Nomine Domini ^{nostri} Jesu Christi
Benedicti Amen.

¹⁷⁹¹ Anno natalitatis ejusdem Millesimo
Septingentesimo quinquagesimo Tertio Die 23bris

Ego frater Carolus Franciscus Martens, filius
Legitimus Francisci Martens, et Petronillae Van
Maedeghem, Parochiae De Llem, facio professionem,
et promitto obedientiam Deo omnipotenti, et Beatae
Mariæ semper Virgini, et Beato Patri Augustino,
et tibi Reverendo ac modum Patri, fratri Petro
Verkinder hujus Conventus Gandavensis Priori, nomine
ac vice Reverendissimi Patris Magistri Francisci
Laverii Vasques, totius ordinis Fratrum Eremitarum
Sancti Patris Augustini Prioris Generalis, et
Successorum ejus Canonice intrantium, et vivere
sine proprio, et in castitate secundum hanc Regulam
ejusdem Sancti Patris nostri Augustini usque ad mortem

Nec Vi, nec Metu, sed Sponte hanc professionem feci
obit 21bris 1790

Fr. Carolus Franciscus Martens.

Den ondergeschreven notis geschiedt het ghedult verclaren vorelaere Oj(e) ghes te
sijn ghewoont alsdanc med' vader Carolus Franciscus Martens heeft ghedogen
sijne professie ende dat hijt sijn eyghen volgen ende libere wille son vry
ghelickheit heeft aetum den 23 octobri 1791

(P. M. B. A. G. J. 100)

Zelfs indien het gezamenlijke bedrag van de intrest over het supplement van de schenking en de jaarlijkse lijfrente, ten belope van £ 12.17.4, niet volledig zou kunnen opgebracht worden door deze pachten en inkomsten, beloofden Petronilla Van Maldegem en Marten Van Hulle het tekort jaarlijks bij te passen. Bij het overlijden van de moeder zouden deze jaarlijkse bijpassingen dan in mindering gebracht worden op het moederlijke erfdeel van Carel-Frans of zouden deze 'moeten gesupporteert worden bij de gone die 't behoort'.

Teneinde dienaangaande 'alle toecomende moyelijkheden ende geschillen te prevenieren' hadden ze evenwel 'gesaemdelijk overleyt, begroot ende geestinieert de weirde vande jaerlijkssche revenuen ende pachten die den religeus causa patris actuelijk soude becommen'. Ze hadden hierbij bevonden dat deze inkomsten en pachten 'naer deductie van het recht der bijleve' slechts £ 5.12.6 zouden belopen zodat het bij te passen supplement jaarlijks £ 7.4.10 zou bedragen.

Hoewel deze overeenkomst werd aangegaan 'ter goeder trouwe ende tot een geestelijk ende christelijk werk' 'conde eventwel sulcx niet vallidelijk sijn effect sorteren' zonder voorafgaandelijke toestemming en goedkeuring van baljuw, burgemeester en schepenen van Ursel 't Vrije als oppervoogden van de wezen van Frans Martens.

Deze vergunning werd door de hiertoe aangezochte wethouders in vergadering van 16 oktober 1753 onderschreven, na mondelinge bespreking van het aangegane akkoord met de supplianten Marten Van Hulle, Petronilla Van Maldegem, Carel Martens en Ignatius Van Maldegem, deze laatste twee als paternele resp. maternele voogd van Carel-Frans Martens (36).

Op 20 december 1755 werd Carel-Frans Martens priester gewijd (37).

Na een vruchtbaar kloosterleven van ongeveer 20 jaar, werd hij gedurende een zekere periode, vermoedelijk tussen 1773 en 1781, prefect van het college der Augustijnen te Gent (38).

Een van de voornaamste werkzaamheden der Augustijnen in de 17^e en 18^e eeuw was de opvoeding van de jeugd in de geest van het christelijk humanisme, volgens het programma van de katholieke hervorming. Vooral gedurende de eerste helft van de 17^e eeuw zijn de Augustijnen in ons land, samen met de Jezuiten, op dit terrein bijzonder actief geweest. In de periode van 1601-1656 openden ze in 21 steden een college voor de studie van de Grieks-Latijnse Humaniora. Het studieprogramma omvatte een volledige cursus van de humaniora vanaf de laagste klas tot en met de rhetorica. Latijn en Grieks waren de hoofdvakken met het accent op het Latijn. De pedagogie op deze colleges was er een van Spartaans model: een ijzeren tucht, hardhandige bestraffingen en een controle-systeem van de

dwangbuis, zoals dat nu eenmaal het kenmerk was van de onderwijsinstellingen uit die tijd (39).

Het Gentse Augustijnencollege werd in 1609 gesticht door de toenmalige prior Jan Cools. Volgens het studieprogramma uit de jaren 1643-45 bestond dit college uit 5 klassen : Classis Rhetoricae, Humanitatis I, II en III en Grammaticae. Het college telde gemiddeld 200 à 300 studenten. Het werd door de stad gesubsidieerd, omdat de meeste studenten geen schoolgeld betaalden. In 1737 werd een nieuw college gebouwd in barokstijl. Samen met het klooster werd het college in 1796 opgeheven, toen de Augustijnen in naam van de Franse Republiek werden verdreven en hun goederen werden onteigend. Het college bleef nadien eigendom van de stad, die er eerst een museum en later de huidige Academie voor Schone Kunsten (Academiestraat Gent) huisvestte (40).

Carel-Frans Martens richtte, als prefect van het Gentse Augustijnencollege, een verzoekschrift aan de bisschop van Gent om de betaling te bekomen van 14 stuivers per jaar voor de studenten die op het college met een beurs van het seminarie studeerden (41). Dit dokument is niet gedateerd maar zou alleszins verzonden zijn na de opheffing van de Jezuitenorde op 21 juni 1773 door paus Clemens XIV, toen ook in onze streken de jezuïetencolleges verdwenen. Vermoedelijk dateert het verzoekschrift van omstreeks 1777.

In het provinciaal kapittel van 4 mei 1781, dat te Gent plaatsvond, werd pater Carel-Frans Martens tot prior van het Gents Augustijnenklooster gekozen.

In de acta (42) van dit kapittel werd de naam van prior Martens nochtans niet vernoemd. Deze werd dan wel vermeld in de acta van het daaropvolgend kapittel dat op 18 juni 1782 in het Augustijnenklooster te Brussel werd gehouden, waarop hij als prior van Gent aanwezig was : 'Adm. R.P. Carolus Martens, Prior Gandensis' (43). Deze aanduiding bevestigt dat de benoeming tot prior inderdaad in het vorige kapittel van 4 mei 1781 geschiedde.

Door de keizerlijke dekreten van Jozef II werd de Belgische augustijnenprovincie in 1782 onderverdeeld in een Luikse provincie met 6 conventen en een Vlaams-Belgische provincie met 15 kloosters. Een provincie werd bestuurd door de provinciaal, bijgestaan door vier definitoren of consultatoren zoals deze in de dekreten werden genoemd (44).

Op het provinciaal tussenkapittel van 12 mei 1784 te Edingen werd, als eerste punt van de dagorde, Carel-Frans Martens met eenparigheid van stemmen gekozen tot vierde definator van de Vlaams-Belgische augustijnenprovincie, ter vervanging van de overleden definator Pater Petrus Zeeus uit Diest.

De acta van dit tussenkapittel vermeldt : 'Ante omnia, praemissis praemitendis, servatisque servandis, loco Adm. R.P. Petri Zeeus defuncti a prae-laudatis tribus P.P Consultatoribus in quartum Consultatorem per secreta scrutinia, tribus, id est omnium votis, electus est Adm. R.P. Carolus Martens Prior Gandensis, quem absentem Adm. R.P. Visitator Generalis per litteras confirmavit.' Vertaling : 'Vooraf, vóór alle andere punten van de dagorde, met in achtneming van alle voorschriften werd, in plaats van de overleden zeer eerwaarde pater Petrus Zeeus, door voornoemde drie consultatoren, d.i. met alle stemmen, tot vierde Consultator gekozen zeer eerwaarde pater Carel Martens, prior van het Gentse klooster; de afwezige werd door zeer eerwaarde pater Algemene Visitator schriftelijk op de hoogte gesteld.

Carel-Frans Martens bleef op dit tussenkapittel te Edingen afwezig, wellicht omdat hij ziek was. Zijn ziekte werd door de hoge vergadering blijkbaar niet ernstig genomen, vermits hem een zo belangrijke taak in het bestuur van de uitgebreide augustijnenprovincie naast zijn prioraat, op de schouders werd gelegd. De unanimitéit bij zijn verkiezing getuigt dat hij fysisch en psychisch bekwaam werd geacht om deze zware verantwoordelijkheid te dragen.

Toch was prior Martens inactief als hij zijn benoemingsbrief zal hebben ontvangen. Hij plaatste nog zijn handtekening onder een pachtbrief van het Gentse Augustijnenklooster, gedateerd op 9 mei 1784 d.i. dus 3 dagen vóór het tussenkapittel te Edingen. Pachtbrieven van 31.7.1784, 20.8.1784, 14.10.1784, 20.1.1785 werden echter niet meer door hem ondertekend, maar door de afgevaardigde frater Jacobus Vollaert en andere (46).

Het is duidelijk dat hij omstreeks 12 mei 1784 en alleszins vóór 31 juli 1784 ernstig ziek werd en zijn functie als prior niet langer kon vervullen. Wellicht heeft men aanvankelijk gedacht dat hij zijn taak terug zou kunnen opnemen. Slechts na verloop van tijd heeft men deze hoop opgegeven. Een pachtbrief van 24.2.1786 werd uiteindelijk door frater Petrus Van Rossen als waarnemend prior genaamtekend (47).

In een 'Catalogus Nominem R.R.Patrum Augustinianorum Conventus Gandensis', opgesteld op 13 juni 1786 door pater Petrus Van Rossen waarnemend prior, wordt frater Carel-Frans Martens tussen de overige paters van het Gentse klooster vermeld ... als geesteszieke : 'R.P. Carolus Martens, aetatis 56, natus in parochia de Bellem, impos mentis' (E.P. Carel Martens, 56 jaar, geboren in de parochie Bellem, geestesziek.) (48).

Hij was vanzelfsprekend wegens zijn geestesziekte ook afwezig op het kapittel te Leuven op 20 juni 1786, waaraan hij als prior van het Gentse klooster en definator van het provinciaal bestuur had moeten deelnemen. De akte van dit kapittel vermeldt : 'Carolus Martens, Prior Gandensis, ob

infirmatitem absens.’ (Carel Martens, prior te Gent, wegens ziekte afwezig) (49).

Op dit kapittel werd de waarnemende prior pater Petrus Van Rossen, geboortig van Vrasene, trouwens als zijn opvolger definitief benoemd.

Tussen het kapittel van 4 mei 1781 te Gent, waarop Carel-Frans Martens tot prior werd gekozen, en het kapittel van 20 juni 1786 te Leuven, waar zijn opvolger werd aangesteld, ligt een prioraat dat na 5 jaren om reden van zijn ziekte noodgedwongen werd afgesloten, en feitelijk tot een vruchtbare periode van 3 volle jaren beperkt bleef.

Was de grote verantwoordelijkheid als overste van het Gentse klooster te zwaar om dragen geweest? Of was er een andere oorzaak die prior Martens innerlijk ontredde? Best mogelijk. Zijn jongere broer Ignatius, waard 'in een seer schoon huys ende erve wesende gepriviligeerde herberghe genaemt den herdt geleghen binnen de prochie van Bellem tegen de vaert recht over de brugghe', beging op 2 juni 1772 handtastelijkheden op een deurwaarder. Met ons huidig strafrechterlijk bestel en een welsprekende pleitbezorger wordt voor een dergelijke vergrijp heden ten dage misschien slechts een voorwaardelijke straf uitgesproken. In het 'ancien regime' werd het uitdelen van enkele klappen aan een gerechterlijke ambtenaar blijkbaar zeer zwaar aangerekend. Onze vechtersbaas werd immers voor een periode van 10 jaren 'gecolloqueert in het correctiehuys binnen de stadt Ghendt' (50). Ignatius, teruggekeerd naar Bellem, overleed er op 8 september 1784 (51). Korte tijd nadien, op 16 maart 1785, stierf ook zijn oude moeder Petronilla Van Maldegem (52). Deze voor de familie moeilijke tijd viel samen met de eerste maanden ziekte van prior Martens, en kan mogelijk de oorzaak van zijn ontreddeing geweest zijn.

Carel-Frans Martens stierf in het Augustijnenklooster te Gent op 21 december 1790 in de ouderdom van 59 jaar. Hij was 38 jaar kloosterling en 35 jaar priester.

Het overlijdensregister van het klooster vermeldt: 'Anno 1790, die 21 Decembris, obiit R.P. Carolus Martens, ex Bellem, collegii quondam praefectus, et conventus hujus prior, aetatis suae anno 59, religiosae vitae 38, sacerdotii 35.' Vertaling: 'In het jaar 1790, 21 december, overleed E.P. Carel Martens, uit Bellem, eertijds prefect van het college en prior van dit convent, 59 jaar oud, 38 jaar kloosterling, 35 jaar priester.' (53).

Ook A. Keelhoff vermeldt in zijn werk: '1790. 21 december, P. Carolus Franciscus Martens, geboren te Bellem: in het jaar 1781 werd hij Prioer te Gent en eenige maanden nadien Directeur van ons kollegie. 59-38-35'. (38).

Hij vergiste zich blijkbaar betreffende de periode waarin pater Martens prefect was van het Augustijnencollege.

Albert MARTENS, Gent. (54)

VOOROUDEERREEKS VAN CAREL-FRANS MARTENS.

I. STOFFEL MARTINS

x N.N.

won

II. JAN MARTINS, schepen te Merendree (+ 1575)

x N.N.

won

III. JACOB MARTENS, baljuw te Hansbeke (+ 1618)

x Livina Claeys fa Marten

won

IV. PIETER MARTENS, (Hansbeke 1602 - Bellem 1653)

x Tanneken Steyaert fa Willem en Vijntgen Ryckaert

won

V. WILLEM MARTENS, burgemeester te Bellem,

(Bellem 1628 - Bellem 1708)

x Janneken Steyaert fa Pieter en Livina De Wispelaere

won

VI. JAN MARTENS, burgemeester te Bellem,

(Bellem 1656 - Bellem 1729)

x2 Joanna De Vlieger fa Gaspar en Margriete Claeys

won

VII. FRANS MARTENS, (Bellem 1702 - Bellem 1740)

x Petronilla Van Maldegem fa Jan en Maria Adriana Steyaert

won

VIII. CAREL-FRANS MARTENS, pater Augustijn,

(Bellem 1731 - Gent 1790)

GENEALOGISCHE STEEKKAART VAN HET GEZIN VAN FRANS MARTENS - PETRONILLA VAN MALDEGEM

MARTENS Frans
fs Jan en Joanna De Vlieger

° Bellem 23.01.1702

+ Bellem 16.09.1740

VAN MALDEGEM Petronilla
fa Jan en Maria Adriana Steyaert

° Bellem 10.08.1704

x Bellem 16.01.1730

+ Bellem 16.03.1785

Hun kinderen

1. Carel-Frans

° Bellem 25.11.1731

+ Gent 21.12.1790

2. Ignatius

x
Bellem 17.01.1758

Willems Suzanna
fa Willem en Christina De
Clerck

° Bellem 29.12.1733

+ Bellem 08.09.1784

° Bellem 26.09.1727

+ Bellem 05.12.1772

3. Jacob

° Bellem 26.01.1737

4. Joanna Maria

x
Bellem 03.08.1762

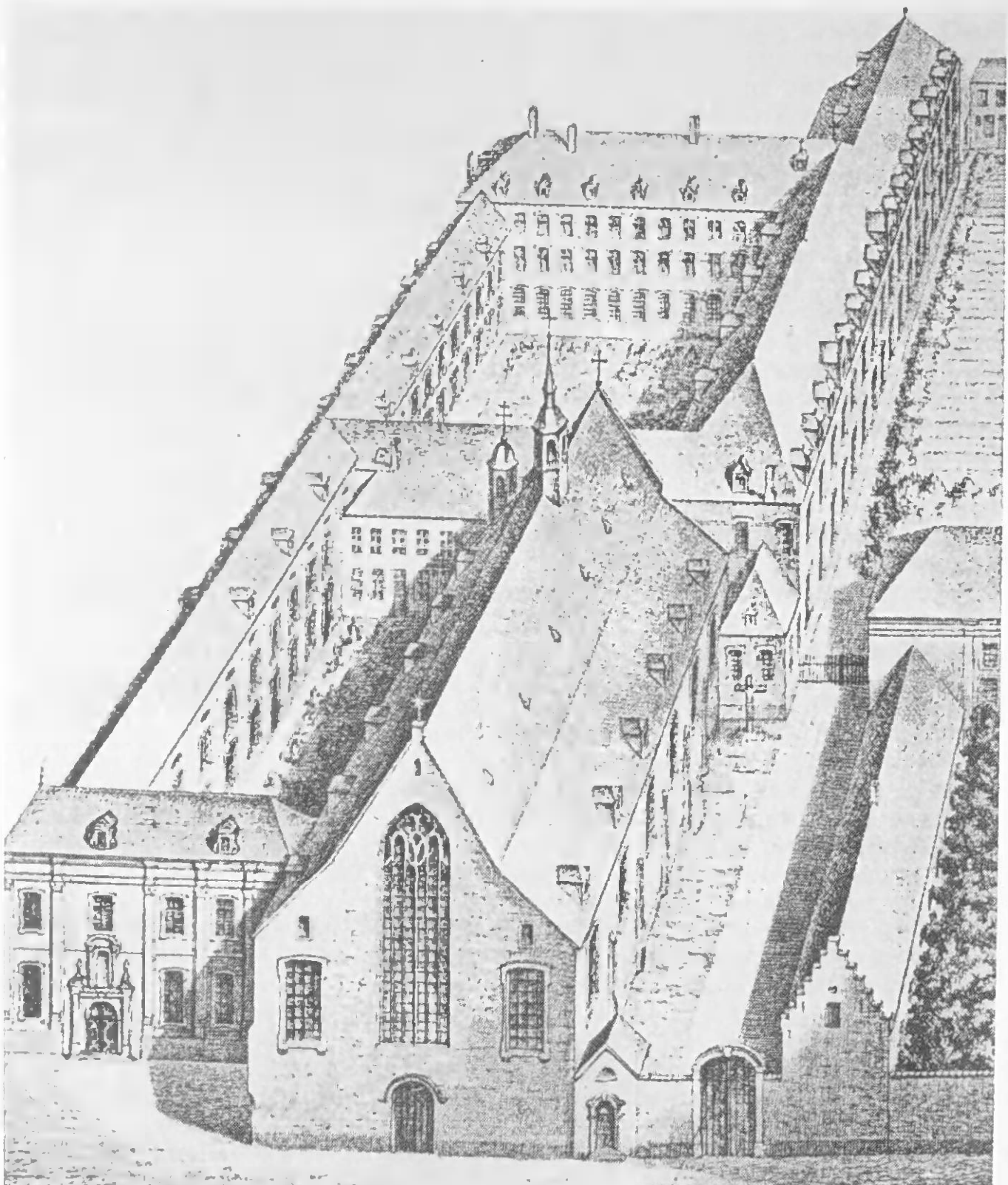
Beyens Petrus Frans

° Bellem 22.10.1739

BRONVERMELDING

- (1) Rijksarchief Gent, Bellem, parochieregister 7, folio 440v; doopheffers Carel Martens en Maria Steyaert.
- (2) RAG, Bellem, par.reg. 5, f321v; doopheffers Jan De Vlieger en Judoca De Vlieger.
- (3) RAG, Bellem, par.reg. 5, f354v; doopheffers Balduinus Van Maldegem en Petronilla Manoudt.
- (4) Een 'vrij appendent laetesse of laet' is een onafhankelijke laat of vrijlaat; men werd vrijlaat door geboorte binnen Ursel 't Vrije, door afstamming of door huwelijk; vrijlaten, die van de heerlijkheid vertrokken, konden hun rechten behouden mits een jaarlijkse vergoeding te betalen.
- (5) RAG, fonds Ursel, reg 166, f115r.
- (6) RAG, Bellem, par.reg. 7, f507r; huwelijksgetuigen Willem Martens en Maria Steyaert.
- (7) RAG, fds Ursel, reg 166, f116v.
- (8) RAG, fds Ursel, reg 166, f117v.
- (9) RAG, fds Ursel, reg 166, f118v/119r.
- (10) RAG, fds Bellem, reg 21, f64v/65r.
- (11) RAG, fds Bellem, reg 21, f70r.
- (12) RAG, fds Bellem, reg 21, f65v/66r en f67r/67v.
- (13) RAG, fds Bellem, reg 21, f65v/66r; de overige gekozen notabelen waren Joseph Steyaert, Ignatius Van Maldegem, Joannes Van Hecke en Joannes Goethals.
- (14) Judocus Martens, zoon van Jan uit zijn eerste huwelijk met Janneken Maenhout, was halfbroer van Frans Martens. Hij huwde een eerste maal met Pieternelle Lamme, een tweede maal met Anna Maria Ledeganck. Hij stierf te Hansbeke op 26.05.1725.
- (15) RAG, fds Ursel, reg 166, f119r.
- (16) RAG, Bellem, par.reg 7, f555r.
- (17) RAG, fds Ursel, reg 166, f115r-120v.
- (18) RAG, fds Ursel, reg 166, f115v-117v; onder de baten van het sterfhuis werden achterstallige huispachten vermeld, verschuldigd door Pieter Verbelle, Jan Roman, Pieter De Clerck, Jan Lekens, Lieven Wieme gehuwd met de weduwe van Andries Steyaert, evenals achterstallige landpachten, verschuldigd door Pieter Verbelle, Thomas Blondia, Jacob Verstraete, Jan Van Hoorebeke, Jooris De Baets en de weduwe Lieven Van Ooteghem.
- (19) Een gestruikt leen is een patromoniaal of tot het geslacht behorend leen, stamleen, familieleen.
- (20) Verpacht aan Frans Bollaert.
- (21) Verpacht aan Pieter Verbelle.
- (22) De overige delen behoorden toe aan de weduwe en erfgenamen van Pieter Mascho.
- (23) Verpacht aan Jan Roman.
- (24) Verpacht aan Jacob Verstraete.
- (25) Deels verpacht aan Thomas Blondia.
- (26) Verpacht aan Pieter Van Vynckt, gehuwd met Anna Maria Ledeganck, weduwe van Judocus Martens, die een halfbroer was van Frans Martens.
- (27) Verpacht aan Pieter De Clerck.
- (28) Verpacht aan de weduwe van Lieven Van Ooteghem.
- (29) RAG, fds Ursel, reg 166, f117v/118r.
- (30) RAG, fds Ursel, reg 166, f120v.
- (31) RAG, Bellem, par.reg 7, f515r; huwelijksgetuigen Jan Bultinck en Maria Steyaert.
- (32) RAG, fds Ursel, reg 167, f211r.
- (33) P. Braem. 'Het Augustijnenklooster te Gent' Uitgave Paters Augustijnen Gent 1976.
- (34) Archief Augustijnenklooster Gent. 'Liber Professionis Religiosorum 1689 O.E.S. Aug.Conventus Gandavensis.' f87.
- (35) RAG, fds Ursel, reg 167, f211v; in de tekst wordt £ 142.1.0.9 vermeld.
- (36) RAG, fds Ursel, reg 167, f211r/211v.
- (37) In de marge van de voornoemde professieakte staat : 'sac. ordinat. 20 10bris 1755'.
- (38) A. Keelhoff. 'Geschiedenis van het klooster der Eerw. Paters Eremijten Augustijnen te Gent.' Gent 1864 f267.
- (39) M. Schrama. 'Gedenkschrift uitgegeven bij gelegenheid van het 75-jarig bestaan der Belgische augustijnenprovincie sinds haar heroprichting in 1901.' Gent 1976.
- (40) P.Braem. 'Het Augustijnenklooster te Gent.' f33,38.
- (41) Archief Bisdom Gent, fds Augustijnen, nr 35.

- (42) De volledige acta van de provinciale kapittels, met alle gedane benoemingen en getroffen schikkingen, werden naar Rome gezonden aan het generaal bestuur van de Orde. Ze werden in elk klooster gekopieërd in een register met de bepalingen en de benoemingen voor dat klooster.
- (43) Archief Augustijnenklooster St. Truiden. Provincialia nr 5. 1739-1793 f303.
- (44) M. Schrama. 'Gedenkschrift ... ' f43.
- (45) Archief Aug. St Truiden. Provincialia nr 5 f311.
- (46) RAG, fds Augustijnen, bundel 11 en 12.
- (47) RAG, fds Augustijnen, bundel 12.
- (48) RAG, fds Bisdom Gent, bd B3608.
- (49) Archief Aug. St. Truiden. Provincialia nr 5 f324.
- (50) RAG, fds Ursel, reg 171, f346 en volgende.
- (51) RAG, Bellem, par. reg 10, f802r.
- (52) RAG, Bellem, par. reg 10, f804r.
- (53) Archief Aug. Gent Overlijdensregister.
- (54) We dankten in 1971 voor de ons verstrekte gegevens over Carel-Frans Martens : E.P.E. Van Berkel O.S.A. prior Gent, E.P.N. Teeuwen O.S.A. historicus St Truiden en E.P.P. van Deelen O.S.A. archivaris Gent.

Kerk en klooster der Augustijnen, in het jaar 1796.

WIE KENT WIE ?

DE MEISJESSCHOOL TE AALTER-CENTER 8STE LEERJAAR - ANNO 1938.

Van links naar rechts: onder: Anna De Vliegheer, Mariette Blomme (+), Anna De Ram, Mariette Rutsaert en Lucienne Lambert (+).

Tweede rij: Hilda Dewaele, Irène Van den Bossche, Suzanne Martens, Anna Clyncke, Clara Steenbeke, Angèle Beirnaert en Clarisse Vanlaere.

Derde rij: Maria De Waepenaere, Clara Smessaert, Jeanne Iterbeke, Rachel Saelens, Marguerite Vervynckt, Godelieve Mynsberghe, Irène De Meyer, Celina Engels en Rachel Van Poecke.

Vierde rij: Mathilde Van de reviere, Alice Van de Moortel, Anna Francoys, Yvonne Blondia, Henriette De Meyer, Yvonne Fraeyman, Maria Defruyt en Germaine Vrient (+).

Verscheidene van hen waren aanwezig op het feestje, georganiseerd n.a.v. hun zestigste verjaardag, in het parochiaal centrum "Pax" op 11 juni 1984.

DE TONEELKRING "DE WARE VRIENDEN" UIT AALTER-BRUG.

Op zondag 16 november 1969 vierde de toneelkring "De Ware Vrienden" te Aalter-Brug de 25ste verjaardag van zijn oprichting. Deze kring is ontstaan uit de voetbalclub "De Ware Vrienden", welke actief was tijdens de bezettingsjaren.

De stichtingsvergadering had plaats op 15 november 1944 in de Meisjes-school van Aalter-Brug, maar later werd vergaderd en toneel gespeeld in het feestzaaltje van Marcel Van Cleven.

De eerste regisseur was Jules Windels, die boekhouder was bij de firma Bockaert en Thienpont aan de Brug. Henri Van de Walle werd voorzitter, Robert Bonami sekretaris en Georges Van de Walle penningmeester.

Foto genomen op 15 april 1944, de dag van de officieuze stichtingsvergadering van de Bond.

Van links naar rechts: staand: Jules Windels (+), regisseur; Ghislain Schepens, Georges Van de Walle, Henri Van de Walle, Gerard Van Maldeghem, André Taghon (+) en Robert Bonami.

zittend: Cyriel Lambert, Jeroom Van Maldeghem, Julien Engels, Noël Boute (+), Gustaaf Boute en Gerard Roets.

*In 1952 voerden "De Ware Vrienden", "Het Rechte Spoor" op.
Op de foto van links naar rechts: boven: Henri Van de Walle, Gerard Roets,
August Dierickx, Georges Van de Walle, Jozef Van der Vennet (+), Noël
Boute (+), Herman Coddens, Antoine De Pau, Julien Vermeire, Marcel Lip-
pens en Julien Boute.*

*Van links naar rechts: onder: Emiel Coddens (+), Hubert Boute, Robert
Bonami, Georges van Hoorebeke, Roger De Jaeger en Gustaaf Boute.*

Foto's: bezorgd door Robert Bonami.

Tekst: V.A. in Het Volk van vrijdag 14 november 1969, p. 15.

DE TRIMARDS VAN SINT-MARIA-AALTER.

Hierna publiceren wij nogmaals twee foto's van groepen "trimards" uit Sint-Maria-Aalter. De namen van verscheidene personen heb ik niet kunnen achterhalen. Wij danken bij voorbaat al diegenen die ons kunnen helpen om deze "onbekenden" te identificeren.

Deze foto werd genomen rond 1913.

Flor Van Hecke sneuvelde in 1918. Hij was amper 28 jaar oud.

Foto bezorgd door Jan Camerlinckx.

Van links naar rechts: Zittend: Petrus Schepens, August Van Hecke en Charles-Louis De Gersem.

Staand: Frederic Van Paemel, ...?..., Miel Van Hecke en Florimond Van Hecke.

Een groepje "trimards" vertrekkensklaar.

De man met snor en klompen, rechts gezeten op de foto, is Kamiel Verstraete, geboren te Beernem op 27/4/1891 en overleden te Oostkamp op 17/9/1962. Hij woonde in de Egypteveldstraat en is vandaar verhuisd naar Steenbrugge. De man achter hem zou een Van Slambrouck zijn, de drie overigen schijnt niemand te herkennen.

Foto bezorgd door André Verstraete.

Aan alle medewerkers aan "Wie kent wie?" hartelijk dank.

Maurice THYS.

LAND VAN DE WOESTIJNE

Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige Kring
"Arthur Verhoustraete".

Redactie: Roger Defruyt, Kestelstraat 65, 9880 Aalter
Overname uit het tijdschrift toegelaten mits bronvermelding.

Lidmaatschapsbijdrage 300 fr. per jaar.

Steunende leden 400 fr. en ereleden 600 fr.

Te storten op rekening nr. 442-6594361-40 van de Heemkundige Kring
'Arthur Verhoustraete', Kestelstraat 65, 9880 Aalter.

Buitenland: 100 fr. meer voor verzendingskosten.

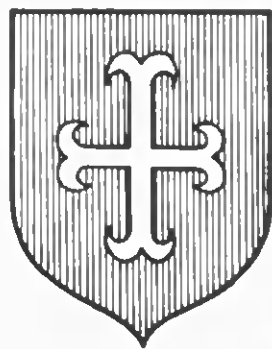
Wie na het verschijnen van het laatste nr. van de lopende jaargang zijn
lidmaatschap niet opzegt, wordt als blijvend lid aanzien.

INHOUD

Even voorstellen	Willy STEVENS	3
De pietendries en zijn molen te Knesselare	Roger MOELAERT	4
Het Sint-Gerolfkoor te Aalter (1934-1984)	Jozef DE DONCKER	16
Carel-Frans Martens. Prior van het Gents Augustijnenklooster. (Bellem 1731 - Gent 1790)	Albert MARTENS	21
Wie kent wie?	Maurice THYS	35

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete”

De jaargang · nr. 2 · 1986

VIJFTIG MILJOEN JAAR OUDE PALMBOMEN TE AALTER

INLEIDING

Toen wij onlangs een stuk versteend hout aan een inwoner van Aalter lieten zien en verklaarden dat het vijftig miljoen jaar oud was, zei hij ons : "Maar jongens toch, is de wereld dan al zo oud?"

Ja, de wereld is vier tot vijf miljard jaar oud en meer dan vijfhonderd miljoen jaar geleden kwam het eerste leven op onze aarde te voorschijn. Sindsdien is er een voortdurende evolutie aan de gang.

Het leven ontstond in de zee. Nadien nam het leven bezit van het land; er ontstonden duizenden planten- en diersoorten.

Tweehonderd vijftig miljoen jaar geleden zag het land en onze plantengroei er heel anders uit dan nu. Door een gelijkmatige temperatuur en een zeer vochtig klimaat, ontstonden langzaam wegzinkende subtropische venen. Paardestaarten en varens van reusachtige afmetingen groeiden in dichte moerassen. Wij vinden ze nu terug, honderden meters diep, onder de vorm van steenkool. Op het kolensteengruis getuigen de prachtige afdrukken van deze versteende bomen en varens van dit verleden.

Tussen de honderd veertig en de zeventig miljoen jaar geleden doolden in ons land ontzaglijk grote monsters rond. Eén ervan gaf men de naam van 'Iguanodon'. Het dier had een lengte van 10 m en op zijn achterpoten staande reikte zijn kop 5 m hoog.

In 1878 in de kolenmijn van Bernissart opgegraven, staan nu verscheidene exemplaren te pronk in ons Nationaal Museum voor Natuurwetenschappen te Brussel. Eén ervan deed onlangs een reis naar Tokio, waar het tot 16 september 1985, op de tentoonstelling "Superstars of the Past" (1) te kijk stond.

Deze diersoorten zijn lang geleden verdwenen; veel andere soorten kwamen tot stand. De zoogdieren kwamen veel later. En als laatste kwam tenslotte de mens, en dit zo'n vier miljoen jaar geleden.

Hij had toen een heel ander uitzicht dan nu. In vergelijking met de aanvang van het leven op aarde is het verschijnen van de mens dus vrij recent.

Wanneer wij de vijfhonderd miljoen jaren, sinds het ontstaan van het leven op aarde tot heden, gelijk stellen met de omloop van de grote wijzer van een horloge, t.t.z. één uur, dan moeten wij 59 en een halve minuut wachten vooraleer de eerste mens verschijnt. Inderdaad, slechts de laatste halve minuut laat hij zich zien.

Over de evolutie van de mens had, tot 23 februari van dit jaar een uitzonderlijke tentoonstelling plaats, met name "The Human Story" in het Commonwealth instituut te Londen. Deze tentoonstelling komt vervolgens nog in Amsterdam, Wenen en Parijs (2).

Aalter, 23 mei 1983, ten huize van de heer René Lambert. "Fossiel hout met wormgangen". Een terugblik op 50 miljoen jaar.

Ook het landschap evolueerde voortdurend. Meermalen lag Aalter volledig onder de zee. Soms trok de zee zich terug. 50 miljoen jaar geleden lag Aalter aan het strand.

In veel recentere tijden kenden wij verscheidene ijstijden. De gletsjers bevonden zich op korte afstand over de Nederlandse grens. Hier leefden dan het edelhert en de mammoet en tijdens de laatste ijstijd ook de mens. Maar dat is een ander verhaal.

EEN BEETJE GEOLOGIE.

De geologie omvat de studie van de verscheidene aardlagen.

De paleontologie omvat de studie van de afgestorven en tot fossielen omgevormde dierenresten in deze aardlagen.

De meest geschikte manier om de lagen en hun opvolging te bestuderen is het uitvoeren van een boring tot op een grote diepte. Bij grote graafwerken, zoals het rechte trekken van de Brugse Vaart in 1939, kan men met het blote oog de opeenvolgende aardlagen uit de ondergrond van Aalter duidelijk onderscheiden. De geologen van verscheidene universiteiten maakten ruimschoots gebruik van deze gelegenheid om de aardlagen van Aalter te bestuderen.

Aardlagen ontstaan overwegend op twee manieren.

Wanneer het land door de zee overspoeld is, gaan ontelbare afgestorven dierenresten zich op de bodem opstapelen. Zo was het ook te Aalter tijdens lange periodes. Trekt de zee zich terug, dan kunnen winden van over verre afstanden zand aanbrengen of verplaatsen. Dit was eveneens het geval in recentere periodes in Aalter, maar in vrij minieme mate.

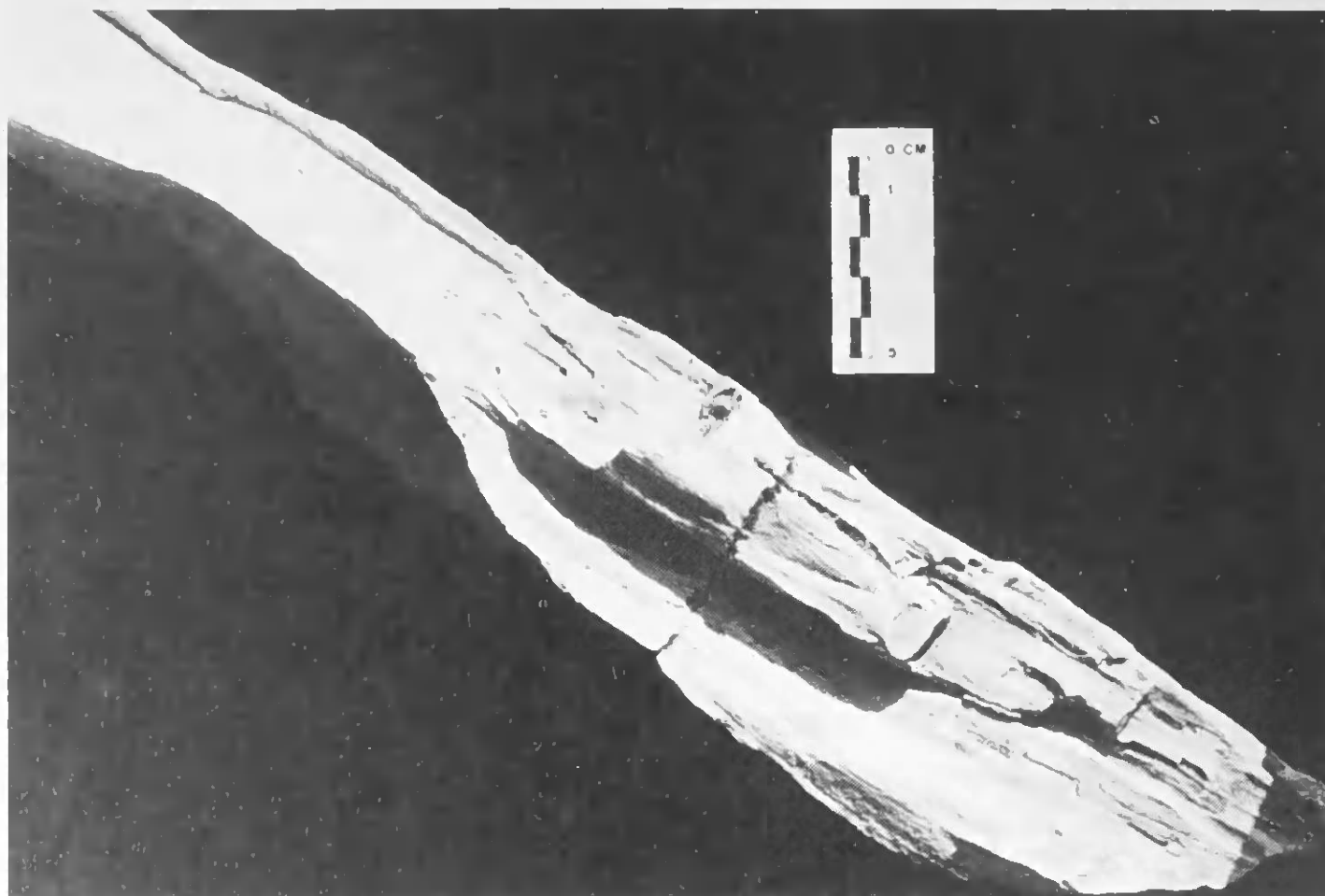
De geologen hebben de vorming van de aardlagen, van meer dan een miljard jaar geleden tot op heden, in vier grote periodes ingedeeld.

Voor Aalter is het nl. het Tertiair — dit is de derde periode — dat onze aandacht trekt. Het is de tijd van 70 tot 2 miljoen jaar geleden.

Het Tertiair wordt dan verder ingedeeld in 5 periodes. Eén ervan is het Eoceen. Binnen dit Eoceen, dat tot stand kwam tussen de 54 en 38 miljoen jaar geleden, kent men opnieuw vijf onderverdelingen w.o. het Brusseliaan en het Ieperiaan.

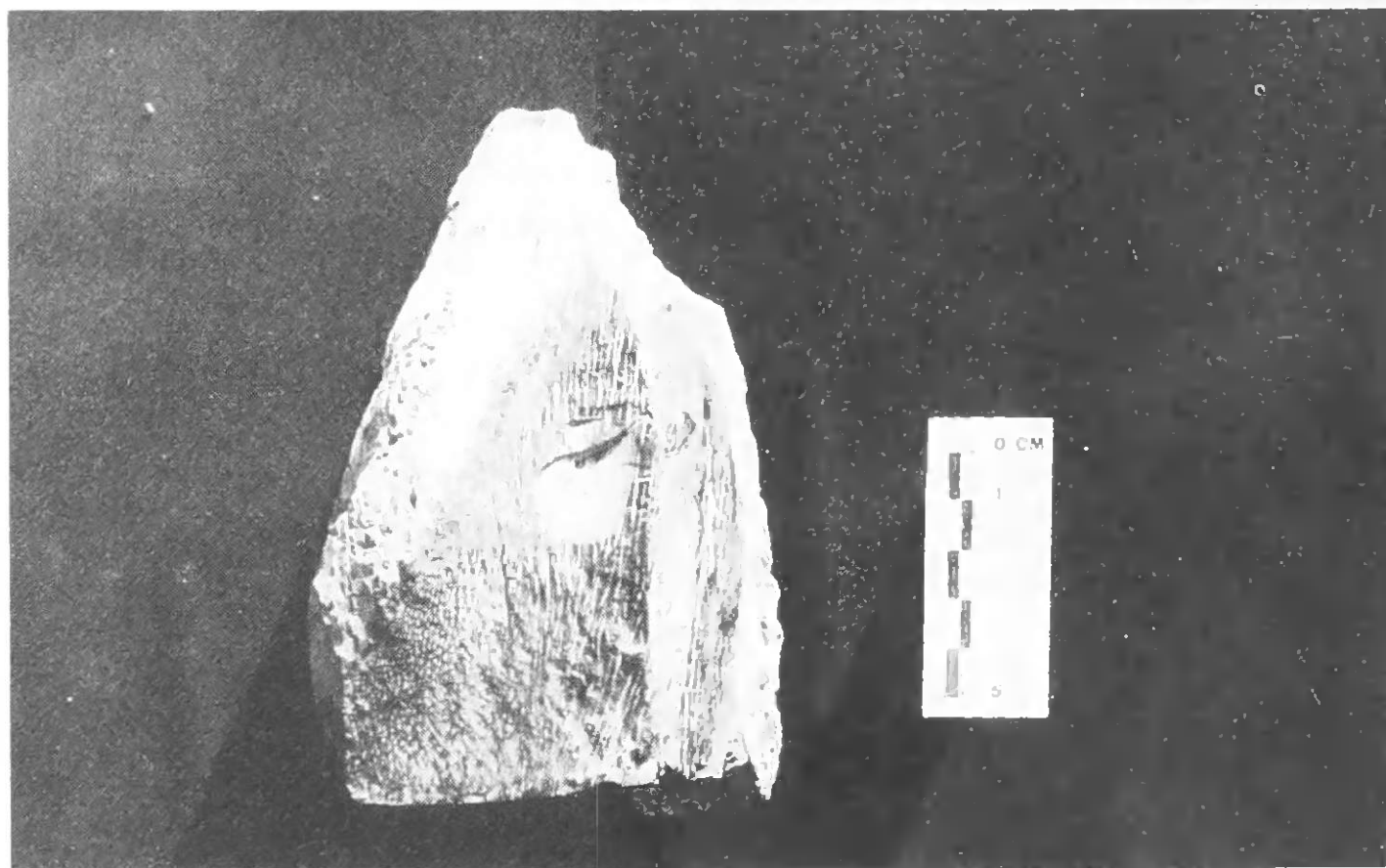
Deze benamingen — dikwijls genoemd naar de plaats waar de lagen veelvuldig aanwezig zijn — komen overeen met grote periodes waarbij ons land door de zee overspoeld werd. De metersdikke afzettingen, die er het gevolg van waren, kregen dan die benaming.

Worden de lagen niet verstoord dan is het duidelijk: hoe dieper men graaft, hoe ouder de lagen.

Fragment fossiel hout met een lengte van 42 cm.
Verzameling René Lambert

Foto : Guy Van der Haegen

Fossiel palmboomfragment.
Verzameling René Lambert

Foto : Guy Van der Haegen

HET PANISELIAAN: EEN DISKUSSIE ONDER GEOLOGEN.

De afzetting te Aalter ging men het Paniseliaan noemen. Deze lagen werden reeds vroeg een discussie onder de geologen.

Van waar komt die benaming?

Ten oosten van de stad Bergen (Mons), staat een heuvel. Hij heet "le Mont Panisel". Toen in 1879, de Belgische geologen G. Vincent en A. Rutot, daar, in een laag stukken versteend hout ontdekten, gaven zij, naar analogie met de heuvel, aan die laag de naam van "Paniseliaan".

In het beginstadium ging men dit Paniseliaan als een afzonderlijke etage beschouwen, t.t.z. een afzetting met eigen specifieke kenmerken. Men plaatste deze laag als een afzonderlijke eenheid tussen het bovenvermeld Ieperiaan en Brusseliaan.

A. Rutot en G. Vincent deelden het Paniseliaan verder in, in twee delen; namelijk het boven-Paniseliaan en het onder-Paniseliaan.

Zo vermeldt de officiële legende van de geologische kaart van België, in 1892 gepubliceerd, het Paniseliaan als een afzonderlijke etage met twee onderverdelingen. Deze onderverdeling is belangrijk.

Waarom? Omdat dit "onder-Paniseliaan" voornamelijk het versteend hout bevat, samen met veldsteenbanken, maar overigens vrij arm aan fossielen is.

In het "boven-Paniseliaan" komt de metersdikke en fossielrijke schelpenbank voor.

Momenteel zijn geologen het erover eens. Het Paniseliaan wordt niet meer als één afzonderlijke entiteit beschouwd, maar de onderverdeling blijft meer dan ooit bestaan.

Het "boven-Paniseliaan" werd definitief ondergebracht en beschouwd als onderste laag van het Brusseliaan, terwijl het "onder-Paniseliaan" als bovenste laag van het Ieperiaan wordt beschouwd.

Het Paniseliaan wordt dus niet meer aanzien als een afzonderlijke etage, maar ingedeeld in twee "facies". Een facies is een bepaalde afzetting die deel uitmaakt van een grotere periode, maar specifieke kenmerken voor een bepaalde plaats vertoont.

Dit was het geval te Aalter.

HET STRAND TE AALTER.

Ongeveer 50 miljoen jaar geleden was onze streek door de zee overspoeld. Men noemde ze de "Ieperiaanse Zee" en haar afzettingen "Ieperiaan".

Rond deze tijd deed zich langzaam, maar toch duidelijk, een regressie voor. Dit wil zeggen dat het land langzaam hoger kwam te liggen en dat de zee zich in westelijke richting terug trok (3).

Dit bracht mee dat Aalter aan het strand kwam te liggen aan een zee die stilaan wegebde.

De lagen uit het "onder-Paniseliaan", die deel uitmaken van de afzettingen van het Ieperiaan, vertonen duidelijke kenmerken van de strandafzettingen (4) (5).

Het is ook in deze periode dat ontelbare fragmenten van palmbomen en andere houtsoorten op onze Aalterse kust kwamen aanspoelen. Op de oorsprong van deze palmbomen komen wij verder terug.

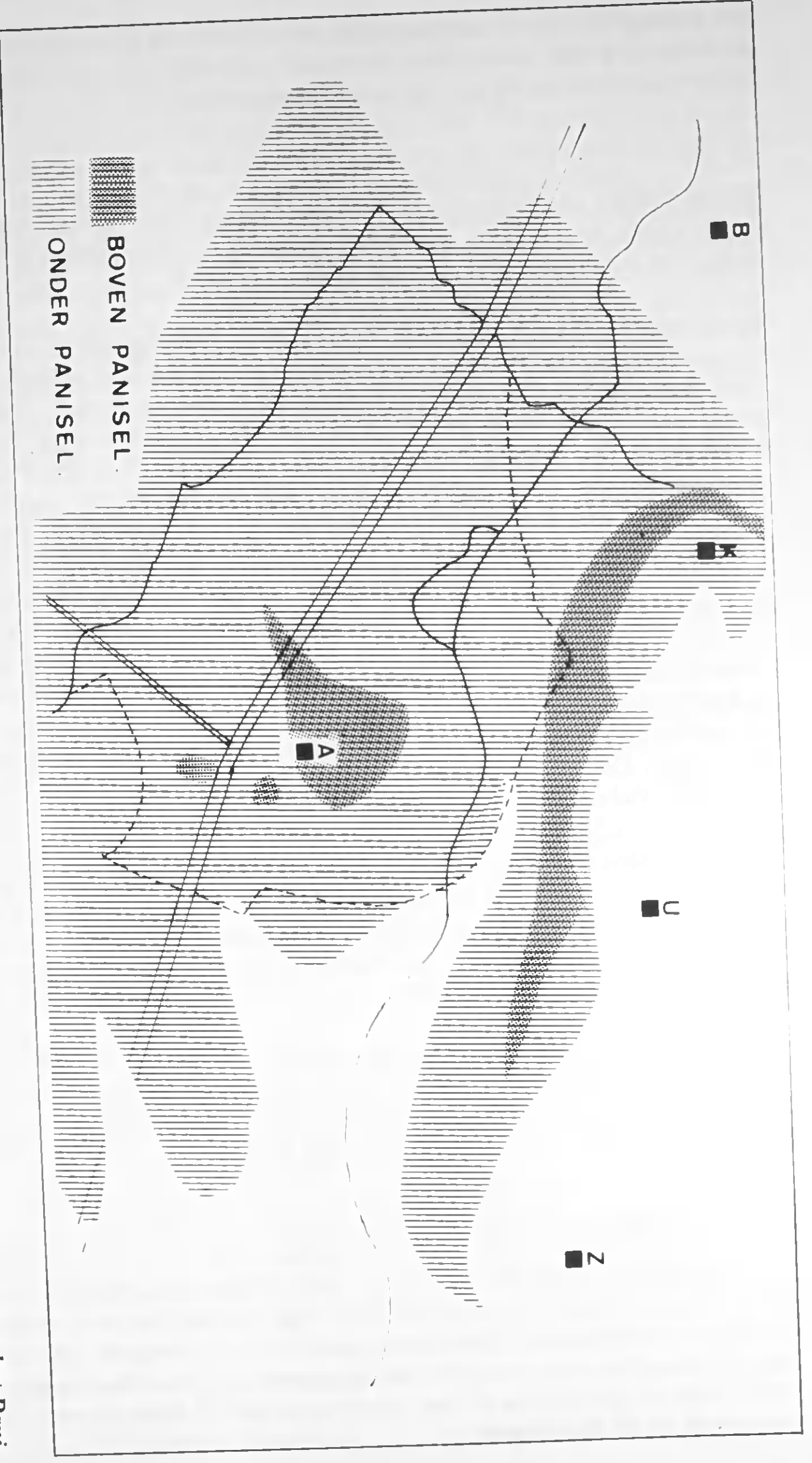
Maar het verhaal is niet af. Na een tijdelijke regressie komt de transgressie. Dit betekent het opnieuw opkomen van de zee. Zij zal ons land overspoelen en doordringen tot Parijs, en dit opnieuw voor miljoenen jaren. Men zal ze nu niet meer Ieperiaanse Zee, maar Brusseliaanse Zee noemen. Ze zal metersdikke fossiele schelpenlagen afzetten in de streek van Brussel; vandaar haar benaming, maar ook in Aalter, in Gent en nog op andere plaatsen in ons land en in Frankrijk. Op de schat aan fossielen uit deze lagen komen wij verder ook terug.

Miljoenen jaren	Tijdvak	Onderverdeling in periodes
0 - 3	Kwartair	
3 - 70	Tertiair	-
		-
		- Eoceen
		- Bartoon
		- Lediaan
		- Brusseliaan
		-
		- boven-Paniseliaan
		- Ieperiaan
		- onder-Paniseliaan
		-
		-
		- Landeniaan

DE ONDERGROND VAN AALTER.

Waar vinden wij nu deze lagen op het grondgebied van Aalter?

De voornaamste bronnen die ons hieromtrent kunnen voorlichten zijn de bodemkaarten van België, op schaal 1/20.000, met verklarende tekst. Het grondgebied van Aalter wordt in vier bodemkaarten verdeeld, namelijk: Aalter 54W, Oedelem 38E, Knesselare 39W en Ruiselede 53E.

Naar de bodemkaarten van Adler (54W) en Knesselare (39W) door Ch. Sys en H. Vandenhoult en naar de kaart van het Paniseliaan, Geologisch Instituut R. U. G.

Het geologisch instituut van de Rijksuniversiteit van Gent maakte tevens een kaart over het Paniseliaan, op schaal 1/100.000. Op deze kaart hebben wij de gegevens van de gemeente Aalter geprojecteerd.

Verder hebben wij de plaatsen, waar het "boven-Paniseliaan" dagzoomt, en die op de bodemkaart van België vermeld worden, hierop geëxtrapoleerd. Het resultaat hiervan wordt hierbij afgebeeld.

Samenvattend kunnen wij het volgende stellen. Het Paniseliaan komt over het gehele grondgebied van Aalter voor en dit op een zeer geringe diepte. Deze lagen zetten zich in West-Vlaanderen verder en komen ook in de streek van Loppem en Beernem op een zeer geringe diepte voor. Naar het noordoosten toe, komen ze dieper en dieper te liggen. Deze lagen bevatten zand en zandige klei; versteend hout kan in deze lagen voorkomen. Typisch voor deze laag is ook de vorming van zandsteenbanken. Onder de vorm van "veldstenen" komen ze overal aan het oppervlak boven. Ze zijn door iedere landbouwer voldoende bekend. Alhoewel deze veldstenen op het veld hinderlijk zijn, toch werden ze ook soms door de mens benut. Zo werden zij in het Hageland, in rijen, vertikaal naast elkaar rond de hofsteden in de grond geplaatst; dit om de bodem rond het hof te verstevigen en deze berijdbaar te maken (6).

Ook de Romeinen gebruikten reeds deze veldstenen voor het verharderen van hun wegen. Dit bleek tijdens de opgraving van het Romeinse kamp te Maldegem-Vake (7).

Naar het oosten toe, zijn nog een paar uitlopers van het Paniseliaan, doch dan komen wij in wat de geologen "de Vlaamse Vallei" noemen. Deze streek werd door de rivieren diep uitgeërodeerd en nadien, tijdens de laatste ijstijd, opnieuw met zand gevuld. Naar het westen toe loopt de laag door op het Westvlaamse grondgebied.

Met het "boven-Paniseliaan" is het anders gesteld. Deze laag, beter bekend als "het zand van Aalter" bestaat uit kleiige, glauconiethoudende zanden. Deze laag is zeer rijk aan fossielen en vertoont soms een dikte van meerdere meters. De laag komt echter niet overal voor.

Waar komt die laag dan in Aalter wel voor?

Vooreerst binnen een grote ovale strook met de Stationsstraat en de Knokkeweg als middenstuk. De omtrek is als volgt te tekenen: ten oosten tot voorbij de Weibroekdreef, de spoorwegbrug en Oostergem; ten zuiden beneden de kerk; ten westen een brede strook van een 500-tal meter ten westen van de Knokkeweg en ten noorden tot aan de samenkomst van de Brugstraat en de Knokkeweg.

De aanwezigheid van deze rijke fossielhoudende laag, kan telkens bij graafwerken binnen deze omtrek waargenomen worden. Dit was voor ons het geval in de Bierweg, de Brouwerijstraat, in Oostergem en niet het minst bij de graafwerken aan "de buize" in januari 1984. Velen zullen zich tevens de rijke schelpenbank herinneren die aan het licht kwam tijdens de graafwerken voor de schuilkelder vóór het gemeentehuis in 1942 (8).

Op één uitloper na, in de omgeving van de Sterrewijk, en eveneens op twee kleine plaatsjes ter hoogte van de oprit van de autoweg, komen deze lagen hoofdzakelijk voor ten noorden van de autoweg. Een tweede smalle, lange strook loopt over de gemeente Knesselare en snijdt nog juist het meest noordelijke punt van de gemeente. Naar aanleiding van het uitdiepen van de Woestijnebeek, die de meest noordelijke grens vormt van de gemeente, hebben wij inderdaad in de sloot de aanwezigheid van de fossiele laag kunnen vaststellen.

Tot slot kunnen wij nog vermelden dat al die lagen uit het Paniseliaan grotendeels afgedekt zijn met een dunne laag zand, die door de wind, tijdens de laatste ijstijd, werd aangebracht of verplaatst. Die laag is tamelijk dik (1 à 10 m) in de omgeving van het kanaal. Meer naar het zuiden verdunt de laag naar 1 meter toe, en op de hoogte is zij onbestaande en dagzomen de tertiaire lagen.

Het morfologische aspekt van het landschap — dit is de vorm zoals wij dat nu ervaren — wordt grotendeels bepaald door de onderliggende tertiaire lagen.

Ten noorden van Aalter verdwijnen die lagen van het Paniseliaan onder een dikke laag klei. Men noemt ze Bartoonse klei.

HET FOSSIELE HOUT.

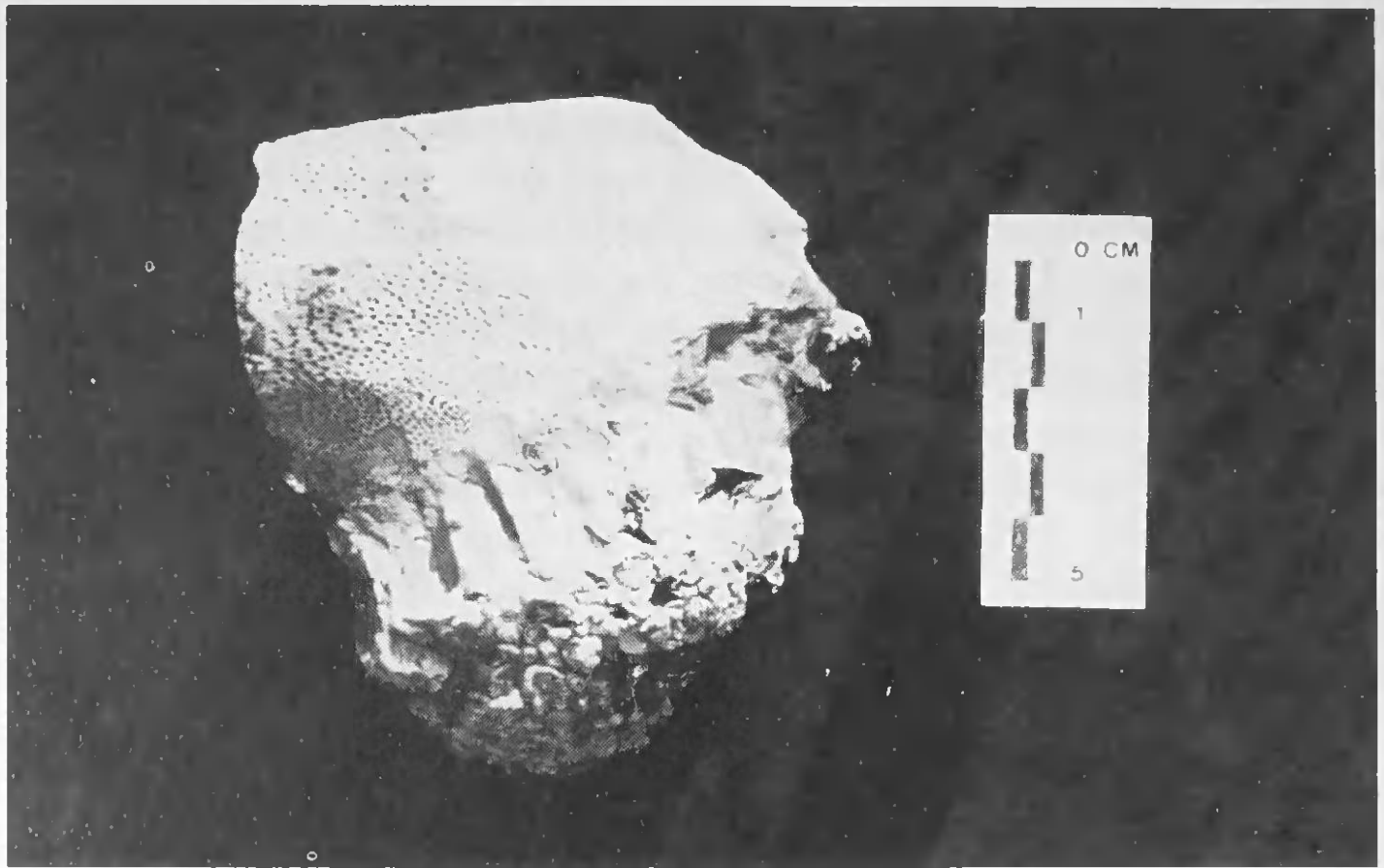
ALGEMEEN.

Bij het definiëren van het Paniseliaan, hadden wij het hierboven reeds over het wegebben en het terug opkomen van de zee; een evolutie die duidelijk over een lange periode moet gezien worden.

Alle geologen zijn het erover eens : het Paniseliaan is een overgangsfase en de kust is nabij (9). De afzettingen zijn van mariene oorsprong — dit is aangebracht door de zee — maar in de nabijheid of op het strand.

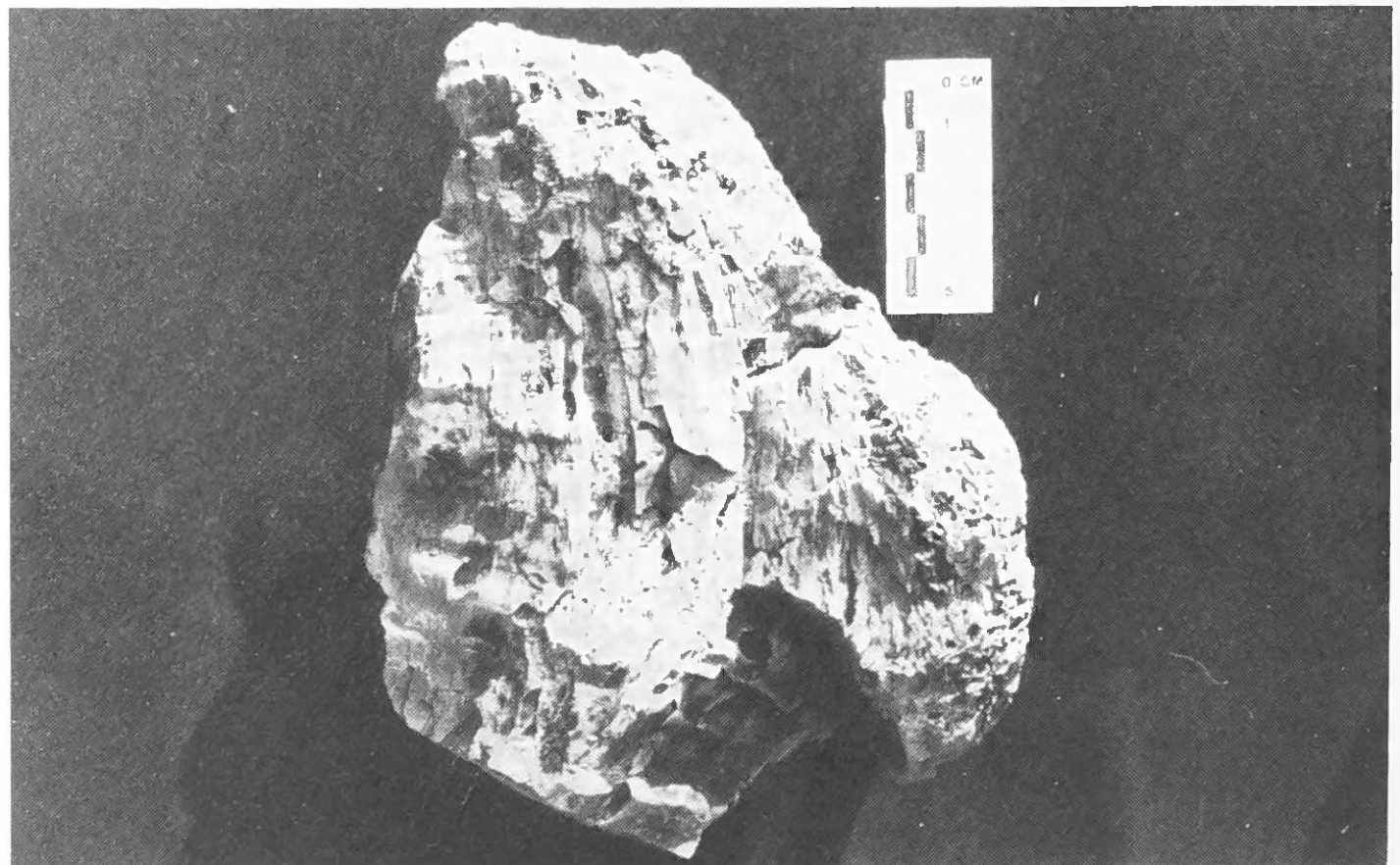
Ontegensprekelijk is deze periode gekenmerkt door het opstijgen van het land en het wegtrekken van de zee in de richting van het westen. Het zou dus in deze periode zijn dat de stukken palmbomen en andere houtsoorten zich aan de kust van Aalter zijn gaan opstapelen en blijven liggen (10) (11).

Dit hout werd bedekt en bleef 50 miljoen jaar lang rusten. In die tijdspanne

Fossil palmboomfragment met wortel.
Verzameling René Lambert

Foto : Guy Van der Haegen

Fossil hout.
Verzameling René Lambert

Foto : Guy Van der Haegen

en onder de invloed van een chemisch proces, onderging het een totale metamorfose. Dit betekent een totale verandering van de materie waaruit een voorwerp bestaat. Het weke hout veranderde in een keihard gesteente. Bij het rechtekken van het kanaal Gent-Brugge te Aalter, werden een aantal stukken fossiel hout in situ gevonden, d.w.z. in de toestand waarin ze oorspronkelijk achtergelaten werden. Die stukken lagen alle horizontaal, wat op een strandafzetting wijst. Aan het oppervlak van het veld werden zij door erosie of door het bewerken met kwartiaire afzettingen gemengd.

HERKOMST.

Hebben er in deze periode dan in Aalter palmbomen gestaan?

Vooreerst stellen wij vast dat een groot deel van de gevonden stukken hout doorboord zijn en gangen vertonen. Dit was het werk van een soort paalwormen, *Teredo's* en *Tarets* genoemd (12) (13) (14). Paalwormen graven gangen in het hout van een schip en in palen in het water. Deze wormen, verbonden met hun schelp, kunnen centimeters lang zijn.

Door de aanwezigheid van deze wormgangen komt men tot het besluit dat het hout gevlot heeft (15). Maar van waar is dit hout afkomstig? Dat is de grote vraag!

Konden er palmbomen in de omgeving groeien of zijn de gevonden fragmenten afkomstig van verre streken, door een zeestroming meegesleurd en afgeworpen op het Aalterse strand (16)!

De geologen opteren voor de laatste hypothese. Met andere woorden, de herkomst van de Aalterse palmboomfragmenten blijft onbekend.

Er worden voorbeelden aangehaald van planten die door de oceaanstromingen van het ene kontinent naar het andere vervoerd werden. Er zijn voorbeelden van hout dat afkomstig is uit Siberië, dat terug gevonden werd aan de kusten van de noordpool (17).

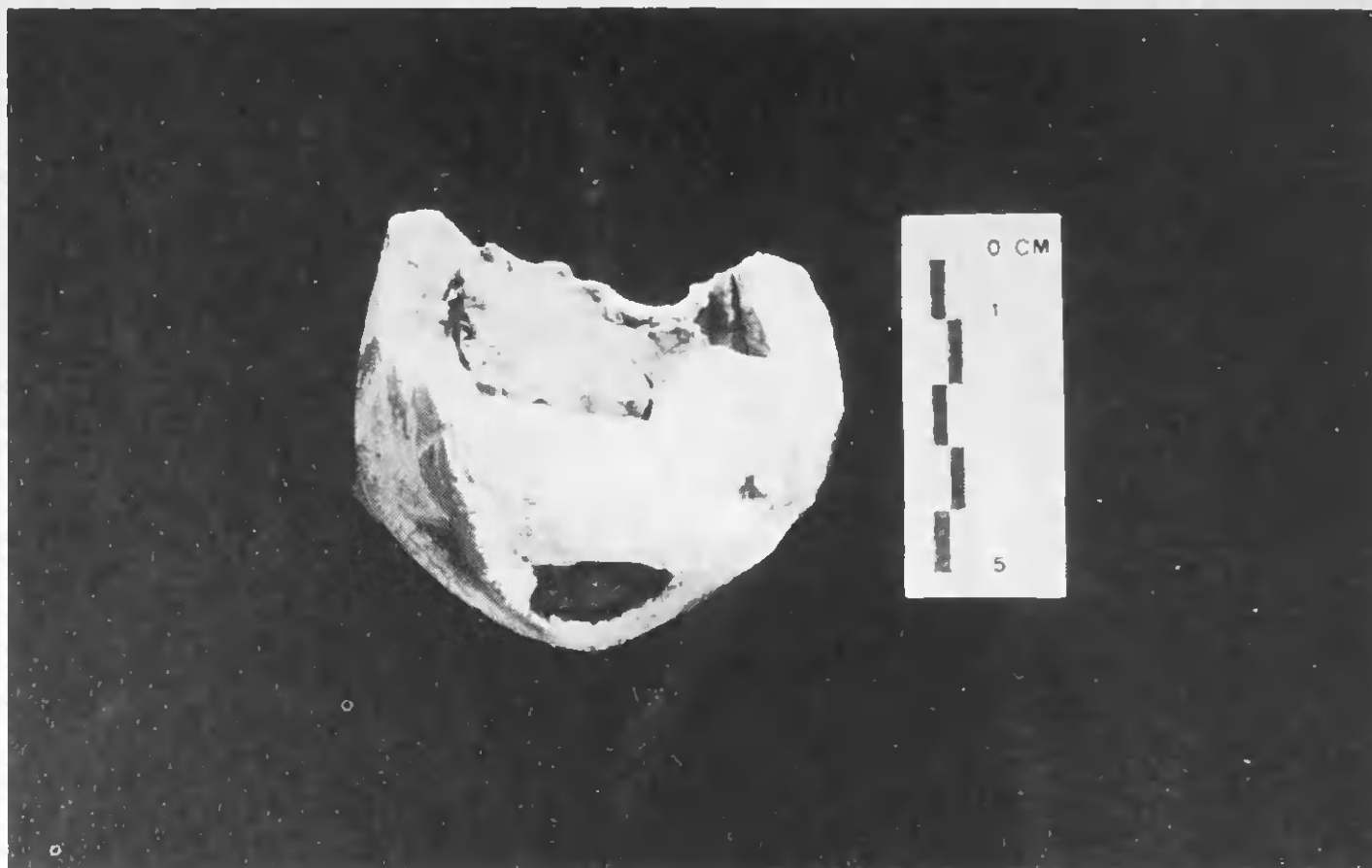
Wij zullen ons bij de conclusie van de geologen houden; anderzijds willen wij toch twee vaststellingen maken.

Vooreerst het zeer groot aantal stukken fossiel hout, waaronder menigvuldige fossiele palmboomfragmenten, welke hier in de streek wordt gevonden.

F. Stockmans wijst trouwens in zijn conclusie (18) op de grote ontwikkeling van palmbomen in die periode.

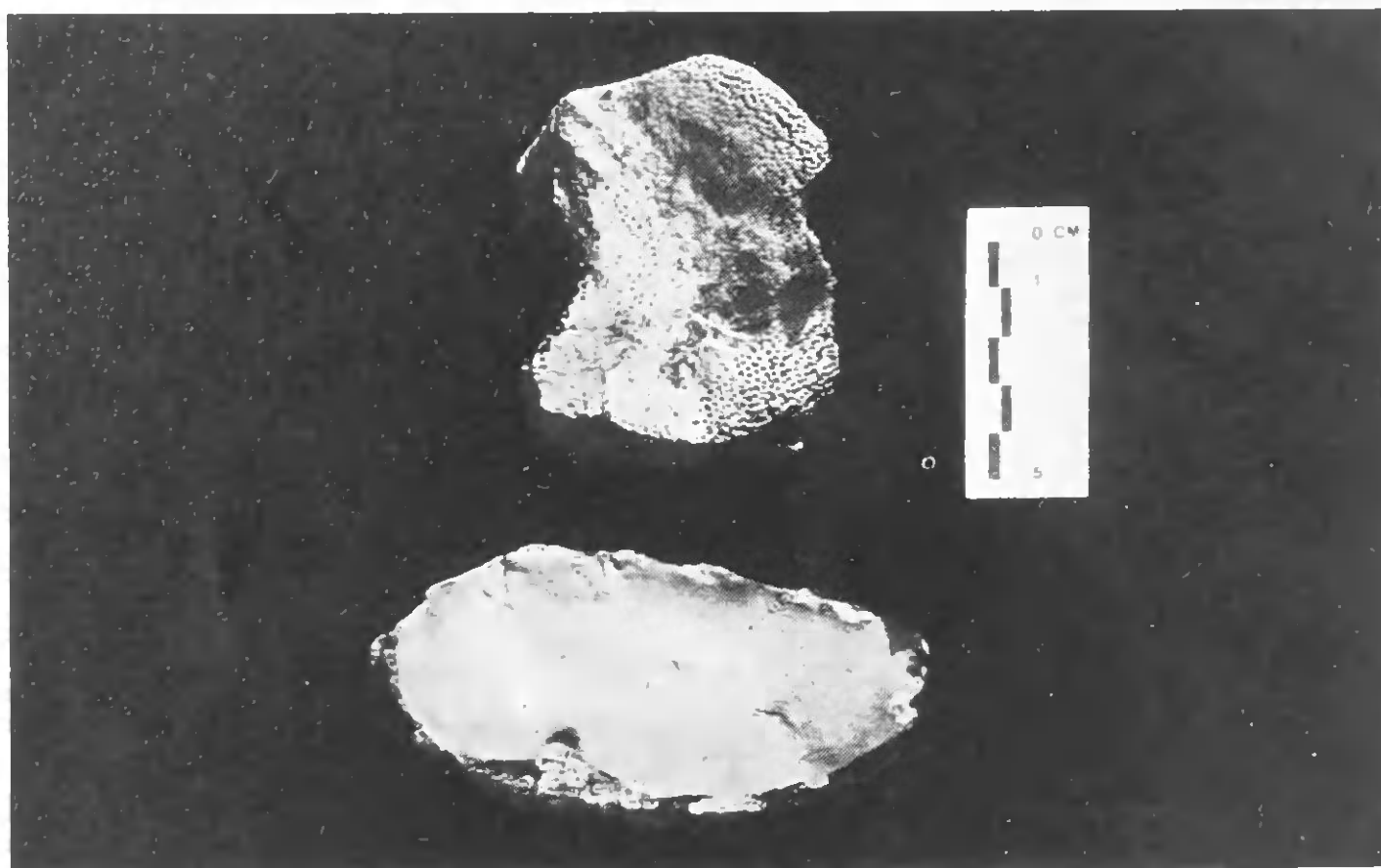
De vierduizend stukken fossiel hout, die wij hebben ingezameld, zijn maar een peulschil tegenover wat nog in de ondergrond moet steken.

Indien deze stukken fossiel hout, waaronder talrijke palmboomfragmenten, niet uit onze streken afkomstig zijn, dan moeten er toch speciale omstandigheden aanwezig geweest zijn om zo'n groot aantal fragmenten, in een beperkte streek, te hebben samengebracht.

*Fragment van versteende vrucht.
Verzameling René Lambert*

Foto : Guy Van der Haegen

*Boven : palmboomfragment.
Verzameling René Lambert*

*Onder : platgedrukte stamdoorsnede.
Foto : Guy Van der Haegen*

Verder is de aanwezigheid van wormgangen het argument voor het vloten. Vloten impliceert water en kust, maar niet noodzakelijk een transport over een verre afstand.

Is de aanwezigheid van wormgangen voor een groot deel een feit, dan zijn er een groot aantal stukken die geen enkele wormgang vertonen. Dit is bijna altijd het geval voor deze stukken die wij, door hun wortelstructuren, duidelijk als palmbomen hebben herkend. Wij houden ons bij de concrete vaststellingen. De discussie is voor de geologen !

De vraag naar de herkomst daar gelaten, moet toch gewezen worden op de uitzonderlijke schoonheid van een aantal stukken. Ondergingen zij een volledige metamorfose, toch bleef dikwijls de structuur tot in detail bewaard; het hart van de stam, de vezelstructuren, de wortels ..., alles bleef in een perfecte staat bewaard.

In het Geologisch Instituut van de R.U.G., werden van deze stukken zeer dunne plaatjes geslepen en aan een microscopisch onderzoek onderworpen. Vergrotingen (x 110) van zo'n plaatje vertonen nog duidelijk alle details van iedere vezeldoorsnee (19) !

De wormgaten zijn opgevuld met zand of meestal met *markasiet*, wat aan deze stukken nog een heel bijzonder "cachet" geeft.

Aalter en omstreken zijn niet de enige plaatsen waar fossiel hout gevonden werd. Het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen bezit een rijke verzameling. F. Stockmans publiceerde een gids van het tentoongestelde materiaal, met ruim commentaar. Zo werden uit de lagen van het Brusselliaan, fragmenten van fossiel hout gevonden te Oudergem, Melsbroek, Etterbeek en in de omgeving van Brussel. Ook exemplaren van Loppem en Aalter worden in het museum bewaard.

Werd overigens een 15-tal jaar geleden, bij de aanleg van de autoweg, in de streek van Hoegaarden, geen massa prachtig gefossileerd hout teruggevonden? Sommige exemplaren hadden een lengte van een meter. Wij hadden het geluk zelf een stuk van 33 kg. te kunnen recupereren.

Ook uit andere landen is prachtig materiaal bekend, maar dit valt buiten het opzet van deze bijdrage.

ANDERE FOSSIELEN TE AALTER.

De "zanden van Aalter", waarvan hierboven sprake, worden veelvuldig in de literatuur aangehaald, en genoten vrij spoedig een grote belangstelling bij de geologen en paleontologen.

Deze belangstelling was voornamelijk te danken aan het feit dat in deze laag de fossielen volledig los van elkaar ingezameld konden worden; dat zij overvloedig in alle variëteiten aanwezig waren, gaaf en beter bewaard dan

in andere afzettingen (20).

De laag, die in Aalter een dikte van 3 à 4 meter bereikt (zie foto's), bevat voornamelijk glauconiethoudend zand, van een groenachtige kleur, soms min of meer kleiachtig (21).

Verder bevat de laag een ongelooflijke rijkdom aan fossielen. H. Nijst en M. Murlon (22) en later A. Rutot en G. Vincent (23) publiceerden een uitgebreide lijst met alle fossielen die zij erin hadden gevonden : honderdtwintig verschillende soorten ongewervelde fossiele dierenresten werden in acht grote onderverdelingen gerangschikt. Daarbij komen nog één fragment van een reptiel en fragmenten van acht verschillende vissoorten.

Onder al deze soorten fossielen die zich in de laag bevinden, is er één die de show steelt. Ook in de literatuur wordt zij overal en onafscheidelijk met de "zanden van Aalter" vernoemd.

Het is de mooie "*cardita planicosta*" of ook nog "*venericardia planicosta*" genoemd. Zo wit als een bruidskleed kan men, wanneer de twee helften nog verenigd zijn, de mooie hartvorm bewonderen. Bij uiterste voorzichtige behandeling kan men, door onderdompeling in water, met veel geluk de fossiele scharnier, onder de vorm van een zeer dun velletje waarnemen. Bij aanraking verpulvert de scharnier onmiddellijk. Het schelpenpaar zelf houdt goed stand en kan zonder veel problemen zorgvuldig gewassen worden.

Praktisch altijd wordt de schelp in los verband tussen het zand gevonden. Eenmaal vonden wij een laag waar een groot aantal exemplaren als een puddinggesteente aaneengekit waren. Het was midden 1985, bij de aanleg van de nieuwe woonwijk in de St.-Gerolflaan.

Een tweede fossiel, die zeer kenmerkend is, en meestal in één adem met de voorgaande genoemd wordt, is de gekende "*turritella solanderi*": een kleine maar elegante schelp, onder de vorm van een torentje.

Wij gaan het bij deze twee fossielen houden. Wie er meer interesse voor heeft, raadplege de ruime bibliografie, die wij op het einde van deze bijdrage vermelden.

Aalter is niet de enige plaats waar "boven-Paniseliaan" gevonden wordt. Deze afzettingen werden eveneens in de omgeving van Bailleul (24), op de Rode Berg, gevonden. Ook te Gent, op de top van de Blandinusberg — dit is het hoogste punt van Gent — werden deze lagen aangesneden. Dit was ondermeer het geval bij de opbouw van de Rijksuniversiteit in de St.-Pietersnieuwstraat (25). Ook in het Citadelpark werd, tijdens de graafwerken als voorbereiding op de Wereldtentoonstelling van 1913, de laag aangesneden. Naast de gekende schelpen werden in deze laag mooie haaietanden gevonden (26).

*Metersdikke schelpenlaag uit het boven-Paniseliaan. Aalter, 28.01.1984.
Werken aan de nieuwe brug over het spoor in de Weibroekdreef.*

Foto : Guy Van der Haegen

*Metersdikke schelpenlaag uit het boven-Paniseliaan. Aalter, 28.01.1984.
Werken aan de nieuwe brug over het spoor in de Weibroekdreef.*

Foto : René Lambert

DE VERZAMELING VAN RENE LAMBERT TE AALTER.

Wanneer wij ons in de verzameling uitsluitend beperken tot de vondsten in Aalter gedaan, dan maken wij een onderscheid tussen het fossiele hout en het andere fossiele materiaal.

HET FOSSIELE HOUT.

Systematische prospecties begonnen rond de jaren zeventig. Door geregeld onderzoek van het land, na prospecties bij het uitdiepen van beken, bij wegaanleg en huizenbouw, werd een verzameling van 3.300 stukken fossiel hout bijeengebracht. Binnen dit aantal werden door ons 113 palmboomfragmenten herkend. Wij zijn er ons wel van bewust dat een verder microscopisch onderzoek van te slijpen plaatjes, meerdere houtsoorten en variëteiten aan het licht zouden brengen. Wij beperken ons alleen tot een aantal vaststellingen met het blote oog.

Zeer mooi zijn een aantal breuken van de stam, die dan als een doorsnede, het hout van de boom en de overgang naar de schors of wortel, in al zijn details, vertoont. Op enkele stukken is de buitenkant van de schors herkenbaar.

Kleinere fragmenten van takken zijn legio. Sommige stukken zijn nog aan de zandsteen vastgekit. Andere zijn ook als het ware doorzeefd van kleine of grotere wormgangen. De grootste wormgang die wij konden opmeten, had een diameter van 1,5 cm.

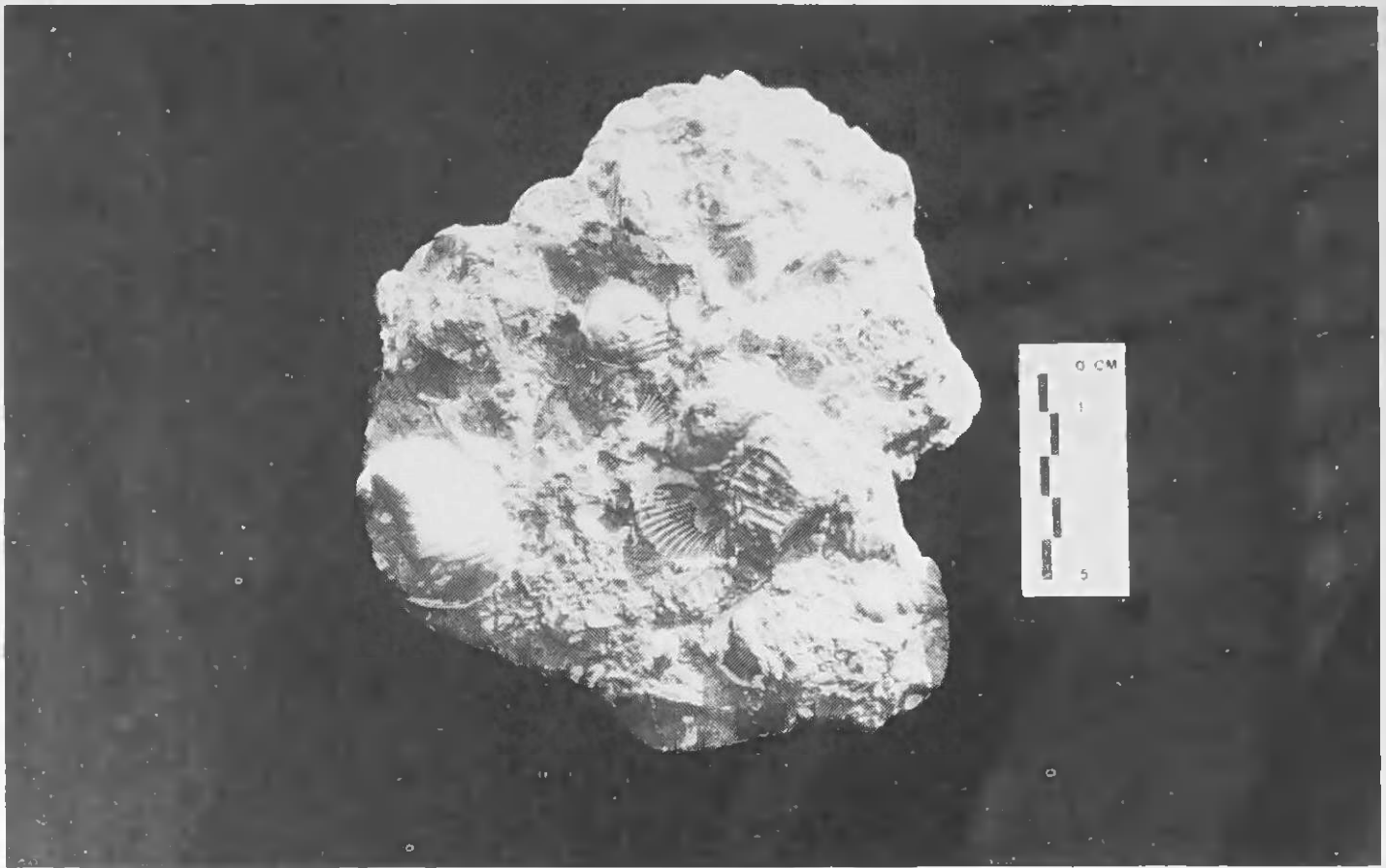
De opvulling van deze gangen, door zand of markasiet, geven de stukken een wonderlijk aspect. Een aantal stukken zijn als vers gebroken, andere zijn gerold. Vele stukken vertonen een glans. Een aantal vondsten werden nog niet gedetermineerd, terwijl één stuk alvast als een vrucht herkend werd (zie foto).

DE ANDERE FOSSIELEN.

De mooie en dubbele *Cardita Planicosta* en de *Turritella* werden reeds vroeger vermeld. Van deze laatste zijn duidelijk twee variëteiten te herkennen. Andere fossielen zijn overvloedig aanwezig. Zij werden gerecupereerd door emmers zand, uit de lagen van het boven-Paniseliaan, zorgvuldig uit te ziften, nadien te drogen en pas dan zorgzaam uit te zoeken. Zo vermelden wij een aantal visfragmenten, een grote variëteit van kleine schelpen, een aantal *Ostrea* (oesterfamilie) en ook een reeks kleine haaietanden.

Tot slot vermelden wij nog de tand van een wild paard (*Equus Prezwalskii*), dat tijdens graafwerken op een bouwterrein te Aalter gevonden werd.

Wat het fossiele hout betreft, mogen wij deze verzameling als uitzonderlijk bestempelen.

*Fragment van schelpenbank uit de St.-Gerolfiaan.
Verzameling René Lambert*

Foto : Guy Van der Haegen

*Enkele fossielen uit het boven-Paniseliaan.
Verzameling René Lambert*

Foto : Guy Van der Haegen

BESLUIT.

Het landschap van Aalter wordt bepaald door de onderliggende tertiaire lagen die op een geringe diepte voorkomen en soms dagzomen. Slechts in geringe mate en hoofdzakelijk in het noorden, worden deze lagen door kwartair zand bedekt.

De tertiaire lagen zijn afzettingen van de zee. Vijftig miljoen jaar geleden trok de zee zich in westelijke richting terug en kwam Aalter aan het strand te liggen. In deze periode spoelden palmbomen en andere houtsoorten aan. Hun herkomst is onzeker. Deze stukken hout ondergingen een metamorfose en worden nu volledig gefossiliseerd teruggevonden. Hun vezelstructuur bleef tot in het microscopisch kleine perfect bewaard. Ook andere metersdikke en zeer fossielrijke lagen werden afgezet. Deze bevinden zich voornamelijk onder de dorpskom en ten noorden ervan.

Jarenlange prospecties brachten een unieke verzameling van fossiel hout tot stand. Deze verzameling is een bijdrage tot de wordingsgeschiedenis van de bodem van Aalter.

EPILOOG.

Mocht dit artikel iets hebben bijgedragen tot de kennis van onze ondergrond, maar voornamelijk de verwondering om de evolutie die ons is voorgedaan en de liefde voor de Aalterse bodem waarop wij geboren werden en werken ... dan achten wij ons zeer gelukkig.

DANK.

Mijn dank gaat in de allereerste plaats naar mijn goede vriend, René Lambert. Samen hebben wij sinds 2 juli 1972, eerst sporadisch, later om de week, tot op heden de velden van Aalter onderzocht. Uit deze tochten is een ware vriendschap ontstaan.

In de tweede plaats onze dank aan alle landbouwers van wie wij de toelating kregen om hun velden te prospecteren. Zonder hun welwillende medewerking waren onze waarnemingen onmogelijk geweest.

Guy X. VAN DER HAEGEN
1 maart 1986

VERWIJZINGEN.

- (1) Dagblad *De Gentenaar*, 09.01.1984, p. 2.
- (2) Dagblad *De Standaard*, 17.01.1986, p. 16.
- (3) Maurice LERICHE, 1942, p. 214.
- (4) F. STOCKMANS, *Guide*, p. 63.
- (5) Armand HACQUAERT, 1939, p. 324.
- (6) Onze oprechte dank aan de heer R. Lambert, die ons dit deed opmerken.
- (7) H. THOEN en N. VANDERMOERE, 1985.
- (8) TAVERNIER, 1943.
- (9) M. LERICHE, 1940-41, p. 213.
- (10) M. LERICHE, 1940-41, p. 214.
- (11) F. STOCKMANS, 1943, p. 63.
- (12) A. HAQUAERT, 1939, p. 324.
- (13) M. LERICHE, 1940-41, p. 214.
- (14) F. STOCKMANS, 1943, p. 63.
- (15) F. STOCKMANS, 1943, p. 63.
- (16) F. STOCKMANS, 1943, p. 63.
- (17) F. STOCKMANS, *Guide*, p. 65.
- (18) F. STOCKMANS, 1943, p. 63.
- (19) F. STOCKMANS, *Guide*, p. 71 en 75.
- (20) M. LERICHE, 1938, p. 88.
- (21) M. LERICHE, 1938, p. 80.
- (22) H. NYST en M. MOURLON, 1871, p. 32-37.
- (23) A. RUTOT en G. VINCENT, 1878-1879, p. 105-107.
- (24) M. LERICHE, 1938, p. 85.
- (25) M. LERICHE, 1938, p. 85.
- (26) L. MICHEL THIERY.

BIBLIOGRAFIE.

DELVAUX E., *Visite aux gîtes fossilifères d'Aeltre*, Annales de la société royale malacologique de la Belgique, Tome XXI 1886, p. 275-289.

DEPRET M., *Studie van de litostratigrafie van het kwartair en van het tertiair substraat te Zeebrugge ondermeer met diepsonderingen*. Min. van Econ. Zaken - Adm. der Mijnen - Geol. Dienst van België - Professional paper, 1983/6, nr. 201.

DOM F. GILLAIN et F. STOCKMANS, 1940, *Bois ligniteux et bois silicifiés cénozoïques à Loppem (Belgique)*, Bull. Mus. Royal. Hist. Nat. Belgique, T. XVI, nr 26, Bruxelles, pp. 1-9.

GEETS S., 1978, *De overgang Ieperiaan-Paniseliaan in de streek van Roeselare en Tielt*, Natuurwetenschappelijk Tijdschrift 60, p. 41-69.

HACQUAERT Armand, *De overgang van het Ieperiaan tot Lutetiaan te Aalter*, Natuurwetenschappelijk Tijdschrift 1939, jg. 21, nr. 7, p. 323-325.

HEYSE I., 1979, *Bijdrage tot de geomorfologische kennis van het noordwesten van Oost-Vlaanderen*, Verh. K. Acad. Wet. Lett., Sektie K., België, 155, p. 257.

JACOBS P. en GEETS S., 1977, *Nieuwe ontwikkelingen in de kennis van het "boven-Paniseliaan"*, Natuurwetenschappelijk Tijdschrift 59, p. 57-93.

LERICHE M., 1912, *L' Eocène des bassins parisiens et belges*, Bull. Soc. géol. France, 4e série, T. XII, p. 692-724.

LERICHE M., *Sur la géologie du Meetjesland (Pays d'Eecloo)*, Bull. de la Soc. Belge de géologie, de paléontologie et d'hydrologie, Tome XXXIX, 1929, p. 159-163.

LERICHE M., *Les sables d'Aeltre, leur place dans la classification des assises éocènes du bassin anglo-franco-belge*, Ann. de la soc. géologique du Nord, Tome LXII, 1937, p. 77-96.

LERICHE M., *Le Panisélien et la limite entre l'Yprésien et le Lutétien en Flandre*, Bull. Soc. Belge géol. malacol. et hydrol. T.L. anno 1940-41, 1942 (Bruxelles) p. 211-214.

MOURLON M., *Géologie de la Belgique*, Tome II, p. 158-167, (Colonne du Panisélien supérieur), 1881.

NIJST H. et MOURLON M., *Note sur le gîte fossilifère d'Aeltre*, Annales de la société malacologique de Belgique, Tome VI.

NOLF D., 1972, *Stratigraphie des Formations du Panisel et du Den Hoorn (Eocène Belge)*, Bull. Soc. Belge Géol. Paléont. Hydrol. 81, 75-94, 81, 111, 138, 3 pl., 3 tabl.

PAEPE R., VANHOORNE R. en DERAYMAEKER D., 1972, *Eemian sediments near Bruges*, Prof. Paper, Soc. Géol. Belge, nr. 9, p. 1-13.

RUTOT A. et VINCENT G., 1878-1879, *Coup d'œil sur l'état actuel d'avancement des connaissances géologiques relatives aux terrains tertiaires de la Belgique*, Ann. Soc. géol. de Belgique, Tome VI (1878-1879), Mémoires p. 105-107.

RUTOT A., 1903, *Compte rendu des excursions de la session extraordinaire de la Société Belge de Géologie, de Paléontologie et d'Hydrologie dans le Hainaut et les environs de Bruxelles du 23 au 27 août 1902*, Bull. Soc. bel. Géol., Pal., Hydr., Tome XVII, Bruxelles, p. 383-499.

STOCKMAN L., *Geschiedenis van Aalter*, 1979, p. 3-4.

STOCKMANS F. et WILLIÈRE Y., 1934, *Notes sur des bois fossilés récoltés en Belgique*, II Pinuxylon pinastroides Kraus, sp. II, Bull. Mus. Royal Hist. Nat. Belgique, Tome X, nr. 30, Bruxelles, p. 1-7.

STOCKMANS F., 1936, *Végétaux éocènes des environs de Bruxelles*, Mémoires Mus. Royal Hist. Nat. Belgique, nr. 76, Bruxelles, pp. 1-57, Pl. I, III.

STOCKMANS F. et WILLIÈRE Y., 1943, *Notes sus des bois fossilés récoltés en Belgique. JUNIPEROXYLONS SILESIACUM*. Bull. Mus. Royal Hist. nat. Belgique. Tome X, nr. 11, Bruxelles, pp. 1-8, 5 fig.

STOCKMANS F. et WILLIÈRE Y., 1943, *Palmoxyllons Paniséliens de la Belgique*, Verhandeling nr. 100 van het Kon. Natuurhistorisch Museum van België, Brussel, 1943, Mém. Mus. Royal Hist. Nat. Belge nr. 100, Bruxelles, 1-76, pl. 1-X.

TAVERNIER R., *Geologische excursie naar Aalter op zondag 2 augustus 1942*. Biologisch Jaarboek Dodonaea, 1943, jg. 10. p. 185-192, 2 fig.

THOEN H. and VANDEMOERE N., 1985, *Contributions by De Ceunijnck R. and Heyse I.*, 1985, The Roman Fortified Site at Maldegem (East Flanders), 1984, Excavations Report Scholae Archeologicae, 2, Gent.

THIERY L. Michel, *Populaire beschrijving van de grond waarop de stad Gent is gebouwd*.

DE ARMENZORG TE KNESSELARE IN DE XVIe EEUW

1. WIE WORDEN ALS ARMEN BESCHOUWD?

Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen armen, bedelaars, schooiers, landlopers en vagebonden.

Het plakkaat van 15 juni 1556 gaf als bepaling voor armen : deze die niet machtig waren het dagelijks brood voor hen en hun gezin te winnen. Dit konden melaatsen, gebrekkigen, of door een ongeluk getroffen families zijn. Door ongeluk dient verstaan te worden : door brand of overstroming getroffen families. Ook de huisvaders die door de heersende slechte tijd hun beroep niet konden uitoefenen. Zij moesten nochtans bewijzen dat zij van goede wil waren om te werken en hun brood te verdienen.

Wel dient erop gewezen dat deze reglementering de eigen bevolking aanbelangde, de ingezetenen, de eigen parochianen, en niet de *"vreemdelingen"*, noch deze van een andere parochie.

Deze echte armen kregen de toelating in hun geboorteplaats te bedelen en aalmoezen te vragen. Zij werden ook door de plaatselijke instellingen geholpen.

De andere bedelaars, schooiers, landlopers en vagebonden moesten door de plaatselijke overheid verjaagd worden, of buiten het dorp gezet. Zij mochten niet bedelen in het dorp, of werden niet onderhouden door de plaatselijke instellingen. Het kon zover komen dat bij herhaaldelijk overtreden van deze wet deze categorie van mensen voor de vierschaar moesten verschijnen en gestraft werden met boetes of lijfstraffen.

De lieden, die door oorlogsomstandigheden al hun have en goed verloren waren, of genoodzaakt waren te verhuizen naar andere dorpen of steden, werden ook als armen beschouwd en onderhouden door de plaatselijke instellingen.

2. DE WETGEVING.

De eerste wetten betreffende de armen dateerden van 7 oktober 1531. Hierin werden een hele reeks maatregelen opgesomd. Door troebelen en oorlogen was het aantal armen in die tijd sterk toegenomen.

Deze arme lieden, hetzij mannen, vrouwen of hun kinderen, mochten niet gaan bedelen of aalmoezen ophalen noch overdag noch 's nachts. Enkel de religieuze bedelorden, de melaatsen mochten van huis tot huis aalmoezen vragen.

De pelgrims mochten slechts éénmaal overnachten in de *"gasthuizen"* of

''godshuizen'' tijdens hun passagie van boetedoening in hetzelfde dorp. Het was de armen verboden te verhuizen van de éne stad naar de andere of van het éne dorp naar het andere. Enkele uitzonderingen : diegenen die door de oorlog, overstroming of brand al hun goederen verloren hadden. De arme zieke mensen moesten door de liefdadigheidsinstellingen, de *''armen-dis''* de gasthuizen of andere geestelijke instellingen onderhouden worden. Om deze de mogelijkheid te geven hun *''caritatieve''* doelstelling uit te oefenen werd er van wetswege bevolen dat in alle steden en dorpen een gemeenschappelijke kas moest opgericht worden ter ondersteuning van de armen. Hierin moesten ook de kloosters, gasthuizen, *''broederschap-pen''* en de *''tafelen van de huusarmen''* hun bijdrage storten. Ook andere stedelingen of dorpelingen konden hun liefdadigheid beoefenen door hun gifte hierin te storten. Aan het hoofd van deze instellingen stonden twee *''meesters''* of *''gouverneurs''*. Zij moesten erop toezien dat het geld of de goederen in natura bij de noodlijdende huisgezinnen terecht kwamen. Verder bepaalde deze wet nog dat achteraan in de kerken een offerblok moest geplaatst worden waar de gelovigen hun bijdrage konden geven voor hun arme medemensen. Deze offerblok werd gesloten met drie sleutels. Eén van deze drie berustte bij de pastoor, de tweede bij de schepenen en de derde bij de armmeester. Om deze offerblok te openen moesten zij dan alle drie aanwezig zijn.

In alle kerken werd eens per week met de tweede schaal rondgegaan voor de armen van de parochie. Ook mocht de overheid van deur tot deur bedelen voor de armen van het dorp.

Op het einde van elke maand gebeurde de afrekening door de armmeester en door de ontvanger. Dit moesten bekwame personen zijn. Hun taak bestond erin lijsten van de arme lieden op te stellen, de kinderlast, de ouderdom en samenstelling van het gezin weer te geven. Verder moesten zij het onderzoek leiden of iemand wel gerechtigd was om steun te krijgen. Dit alles moesten zij in een register noteren. De dronkaards kregen geen geld. Zij kregen wel hout om zich te verwarmen, klederen, boter en brood volgens de behoeften.

Zieke en bedlegerige mensen werden door de dokter op kosten van het armbestuur verzorgd. Ook de arme vrouwen, die in het kinderbed waren, vielen onder deze maatregel. Zij kregen ook nieuwe lakens.

De kinderen moesten schoollopen of een beroep aanleren. Er werd meer aandacht besteed aan de godsdienst dan het leren schrijven, rekenen en lezen. Daar men moest betalen om naar school te gaan, werden deze kinderen al gauw bij de rijkere lieden geplaatst om tegen een armtierig loon knecht of meid te spelen. Het was zelfs een gewoonte de arme wezekinderen uit te besteden aan de minst biedende. Zij werden dan in hun nieuw gezin meestal als slaaf gebruikt.

De mensen die leefden van de *''armen-dis''* moesten op hun klederen een teken aanbrengen.

Aan de vreemde predikanten werd gevraagd in hun sermoenen de mensen aan te zetten de naastenliefde te beoefenen en zodoende de armenkas dege-

lijk te voorzien van geld en goederen in natura. Het doen van goede werken, zoals het brengen van eieren, boter, brood naar de kerk en armentafel moest gestimuleerd worden.

Bij het opstellen van testamenten moest de pastoor ervoor zorgen dat ook de kerk en armen hun deel van de erfenis mochten ontvangen.

Ook werd erop toegezien dat de huisgezinnen en lieden, levende van de aalmoezen, in geen herbergen kwamen. Zij mochten ook niet deelnemen aan bruiloften, kermissen en de zogenaamde "*café-spelen*".

Het onderhoud van de armen was een zorg die de kerk waarnam. Meermaals wordt er in archivalia gesproken over de "*Heilige Geest dis*". Te Hamme stond in de kerk voor het altaar, toegewijd aan de H.-Geest, een gemetste tafel waar de 13 armste mensen op bepaalde dagen mochten gaan eten. Deze maaltijd bestond uit brood en vis.

De wet van 15 juni 1556 bekrachtigde nogmaals de punten in vorige verordening opgesomd. Nogmaals werd er de nadruk op gelegd dat enkel de arme lieden door de plaatselijke instellingen moesten onderhouden worden. De van de "*dis*" levende huisgezinnen mochten niet op kermissen, bruiloften, schuttersfeesten of andere openbare feesten komen.

De wet van 15 juni 1566, hergepubliceerd op 27 november 1595, bepaalde nogmaals in het 10^e en het 11^e artikel wie als echt arm kon beschouwd worden. Wellicht waren er veelvuldige misbruiken.

Het probleem van de armoë en bedelarij moest wel nijpend geweest zijn, daar op 8 juli 1599 opnieuw een wet werd uitgevaardigd. Deze werd gepubliceerd op 23 juni 1606. De nadruk werd er nogmaals op gelegd dat de arme lieden niet mochten gaan bedelen in eigen of in de omliggende dorpen of steden. Zij moesten ter plaatse onderhouden worden door de armendis. De rechten van begrafenis van de arme lieden werd door de armendis betaald aan de kerk. Zij werden begraven in schapevacht in plaats van een kist. Ook werd er stro verbrand in plaats van kaarsen. Eventueel kon de armendis de kosten van het levensonderhoud van de overledene op de nakomelingen verhalen.

Tal van andere wetten, die steeds op hetzelfde neerkwamen, volgden zich gestadig op.

Het decreet van 24 oktober 1750 bracht een grote verandering betreffende het onderhoud van de arme lieden. Verhuisde een gezin naar een ander dorp, dan was men verplicht een borgbrief voor te leggen. Hierin werd bepaald dat de "*armendis*" van de plaats van geboorte, herkomst, zich borg stelde voor dit gezin. Deze borg bedroeg 150 gulden. Sommige overheden vroegen zelfs een borg van 300 gulden.

Indien het gezin hulpbehoevend werd, kon men een beroep doen op deze borgtocht. Dit, om de overlast van arme lieden niet af te wimpelen op de eigen inwoners. Slechts indien het behoeftig gezin gedurende drie achtereenvolgende jaren had bijgedragen tot de "*parochie lasten*", werden zij er als ingezetenen beschouwd en bijgevolg moesten zij onderhouden worden door het plaatselijke armbestuur.

Vrouwen, weduwen en kinderen volgden de status van hun man of van hun vader.

3. DE WERKMIDDELEN, BESTUUR VAN DE ARMENDIS.

De voornaamste bron van inkomsten waren de testamentaire giften, de giften onder levenden, de jaargetijden. Verder waren er nog de gelden uit de offerblokken en de schaal. De verpachte landen brachten ook wel wat op. In de archieven treffen we dan nog enkele kleinere "*cheynsen*" aan. Deze konden bestaan uit olie, wijn, tarwe, haver, rogge.

Zoals hogervermeld moest de pastoor erover toezien dat in de testamenten de H.-Geest niet vergeten werd. In vele testamenten werden er dan ook onroerende goederen aan het armbestuur en de kerk gegeven. Deze landerijen moesten openbaar verpacht worden aan de meestbiedende voor een termijn van minstens zes jaar.

Jaarlijks moest de pachtprijs geïnd worden. Na het verloop van die zes jaar, werden ze dan opnieuw openbaar verpacht.

De wet van 20 oktober 1719 bracht verandering inzake de giften door levenden, ook genoemd de giften "*inter vivos*" of "*metter wermer hand*". De onroerende goederen, aan de armen geschonken, moesten een jaar na het overlijden van de schenker(s) openbaar verkocht worden en de opbrengst hiervan ten voordele van de armendis belegd.

De jaargetijden brachten ook flink wat op. Doorgaans waren deze giften in natura bepaald. Een bepaald stuk land werd belast met één of meerdere vaten rogge, tarwe, erwten of andere soorten vruchten, ten voordele van de armendis. In ruil moesten er missen gelezen worden aan het altaar van de H.-Geest door de kapelaan voor hun zieleheil. Zelfs gebeurde het dat op het einde van de mis brood werd uitgedeeld aan de armen die de mis hadden bijgewoond.

De armendissen die een overschot hadden konden hun geld tegen een intrest uitzetten. Meermaals lezen wij dat iemand een "*hypotheek*" aangaat bij het armbestuur.

De offerblokken en de schaal brachten wel niet zo veel op, maar alle beetjes hielpen.

Wel zien we dat op kerkelijke feestdagen de kerkgangers milder waren. Aan het hoofd van de armendis stonden twee armmeesters. Zij moesten kunnen lezen, schrijven en rekenen. Iemand die voor deze functie was aangeduid, mocht dit niet weigeren tenzij hij reeds een plaats in het parochiebestuur bekleedde.

Deze armmeesters moesten erover waken dat de inkomsten geregeld werden geïnd, de intresten op de vervaldagen betaald werden en ervoor zorgen dat de pachters hun geld neertelden. Jaarlijks moesten zij een volledige staat van inkomsten en uitgaven voorleggen. Zij hadden ook de bevoegdheid om het al dan niet toekennen van steun aan de behoeftigen.

4. DE TOESTAND TE KNESSELARE.

Slechts een gedeelte van het oorspronkelijk register n^r 369 wordt te Gent in het rijksarchief bewaard. Het is een kopie van begin XVIIe eeuw behelzende de werkmiddelen van de heilige-Geest-dis in de XVIe eeuw.

A. Op 30 september 1506 werd het jaargetijde van Mattheus Ghyselbrecht opgesteld voor Jan de Brabanter baljuw, Jacob Ballegher, Heylaert van den Bussche, Michiel Vrombout, Willeboort de Rouck, Franchois Robaert, Karel van Vyane, Pieter de Meyere als schepenen.

Anna de Vroede, dochter van Laureys, was de weduwe van Mattheus Ghyselbrecht, Maarten de Knuet, poorter te Brugge, was erfgenaam van de voornoemde Mattheus. Voogden over Cornelisken, zoon van Pieter Ghyselbrecht, ook erfgenaam, waren Adriaan Braem en Joris de Meyere. Zij waren ook aanwezig.

Volgend goederen werden aan de Heilige Geest van Knesselare geschonken :

— alle gronden hem, Mattheus, toebehorende uit de erfenis van een zekere Filip de Witte. Deze gronden en bossen waren gelegen te Knesselare,

1^e *''den viverbusch''* gelegen ten houcke, groot een gemet gelegen noord aan de hoekestraat.

2^e daarnaast aan de *''harynckwegh''* 200 roeden bos.

3^e daar tegenover 100 roeden bos ook west palende aan de *''harynckwegh''*.

4^e een bos geheten *''te pollems''* waarvan 100 roeden toebehoren aan de kinderen van Jan Zeghers, en de wederhelft van Jan de Brabanter, zoon van Jacob.

5^e 100 roeden bos naast het voorgaande gelegen, palende aan Frans Rosbaert *''dat men heet te Bueckaerts''*.

6^e 200 roeden bos *''te stormens''*.

7^e een bos gelegen in *''den witten driesch''*.

8^e een stuk land in *''Loys zesse ghemeten''* geheten *''te wedaechs''* groot, een gemet onverdeeld gelegen en in gemeenschap met de erfgenamen van Gilles Lammins en Jan de Brabanter.

Een zesde paart van al deze bossen en landen zal de heilige Geest toekomen. Het stuk bos gelegen in de *''bacvere''* werd voor de helft aan deze instelling geschonken.

Hiervoor moest er een jaargetijde op Sint-Mattheüs-dag gedaan worden. Deze H.-Mis moest een uur lang duren. Ook moest men gedurende deze mis de klokken luiden, een uur lang. Aan de armen werden 18 *''proven''*

(d.i. het geheel van spijs en drank) uitgedeeld worden. Dit bestond uit een witbrood van 1 groot en nog 2 groot in geld. Totaal per *"prove"* drie groot. Hiervan moesten er 6 uitgedeeld worden aan de arme zieken bij Brugge te Assebroek. Zij moesten er zelf omkomen en de H.-Mis bijwonen.

Het oorspronkelijk charter was gezegeld met 7 zegels, waarvan 1 in rode was en de 6 andere in groene was.

Daar het bewaren van zulke documenten nogal slordig verliep werd 44 jaar na het opstellen van het eerste charter een herwerkte fondatie geregistreerd die hier volgt.

Een ander jaargetijde door dezelfde Mattheus Ghyselbrecht aan de heilige-Geest-dis van Knesselare gedaan luidde als volgt.

"In die tijd van Mher. Lodewijk van Vlaenderen rudder van der ordene van den gulden vlieze tweede camerlync hoofd van der finance der Konincklijcke Majesteyt, heere van Praet, van den lande dan der Woustijne, heerliche de van de Woeste, Elverdinghe, Vlammerdinghe, Spiere, Meersch, ende vander Valck etca als van zynen lande ende heerliche de van der Woustine binder prochie van Knesselaere ..."

Thomas de Harduwijn baljuw, Geeraerd Stocq, Gilles Joos, Omaer van den Bussche en Jan Herbout, zoon van Jan, schepenen waren aanwezig, evenals Willem Valcke, baljuw, Pieter Brouckaert, Jan Brune zoon van Corneel schepenen te Aalter. Als baljuw en schepenen van het land van de Woestijne zijn aanwezig : Amant de Vlacke, Geeraert Rosiers, Jacob Minnins, zoon van Pieter en Ghyselbrecht van der Hulle.

Het vorige jaargetijde werd hierin nogmaals overgenomen en nog ander landen en bossen te Knesselare en te Aalter gelegen, werden aan de armen-dis geschonken.

Te Aalter gelegen gronden :

- 1^e in de *"zuutmeersch"* 25 roeden land.
- 2^e in de *'buent aen hoochbuntelaere'* de helft van een bos.
- 3^e een half gemet bos geheten *"het moortelkin"*.
- 4^e het vierde deel van een bos gelegen bij de watermolen geheten *"het cleenmostijn"*.
- 5^e in de *"pietmeersch"* 125 roeden land.
- 6^e op *"hoochbuntelare"* een half gemet land gelegen in twee percelen.

Te Knesselare gelegen goederen :

- 1^e in *"Nieulant in Willekins valcke belck"* een half gemet land.
- 2^e boven *"de pietwech"* op de noordzijde van de *"heerwech"* twee lijnen land.

3^e 300 roeden land op "*puutstickene*".

4^e 15 roeden land in de "*bonnere*".

5^e de helft van een gemet 65 roeden geheten "*de opperdale*".

6^e in de "*Wittendriesch*" een stuk land palende aan de eigendom van Filip de Witte liggende onverdeeld met Steven van den Houte.

Al deze goederen werden aan de armendis geschonken tot meerder bezet van de oorspronkelijke schenking. Zoals reeds gemeld dreigde de zegels en de oorspronkelijke charter door vochtigheid verloren te gaan en werd op 12 maart 1550 een verbeterde uitgave te boek gesteld.

B. Op de 20 van wedemaand (juni) 1519 verkocht de H. Geest van Knesselare een stuk land op eeuwigdurende rente. Jan Alaert zoon van Filip baljuw, Iwein Clais, Jacob Minnins, Geerolf van de Velde, Willem de Valcke zoon van Amant schepenen en Jacob van Pachtenbeke zoon van Lamsins en Willem Valcke, zoon van Jan, als heilig geestmeesters waren aanwezig bij deze verkoop.

Gregoor van Landtschot zoon van Willem was de meestbiedende met een som van 12 groten per jaar (dit is 1 schelling of 30 stuivers). Het bewust stuk land was een "*belcxkin*" geheten "*Lenaerts Weits stedekin*" gelegen aan de zuidkant van de Gentweg die naar Hulle loopt. Deze rente was eeuwigdurend te betalen, alle jaren op de vervaldag, en Gregoor moest hiervoor een borg geven van 2 pond en 10 schellingen (dit is 15 gulden). Hij moest op het gekochte stuk land een huis timmeren. Verder was hij verplicht de weg en de dijk te onderhouden aan de noordzijde gelegen.

C. Op 2 oktober 1521 stelden Jan de Brabanter en zijn vrouw Elisabeth Spans hun testament op. Getuigen hierbij waren Heylaert van den Bussche en Loys Valcke die gehuwd was met Cornelia de Brabanter, dochter van de vermelde Jan.

Het jaargetijde liep over een tijdspanne van 50 jaar. Zij gaven als onderpand hiervoor een stuk land geheten "*den scaepbelc*" groot twee gemeten, met daarnaast een bos gelegen. Verder nog een bosje naast Adriaan Temmerman aan de "*groenen vivere*". Als bedingende voorwaarde was gesteld dat jaarlijks, na het doen van de H.-Mis, aan de arme lieden 13 "*provenen*" moest uitgedeeld worden, elk ter waarde van drie groten.

D. Op Sint-Silvesterdag 1521 stelde Livina de Parmentier dochter van Pieter haar testament op. Zij begiftigde de armendis met een viertael tarwe waaruit 13 broden moesten gebakken worden om uit te reiken aan de armen. Zij gaf als onderpand hiervoor een stuk land geheten "*tbedelf*" gelegen te Knesselare groot vier gemeten.

Getuigen hierbij waren Heer Jan Lobberecht, priester en biechtvader van dezelfde Livina, daar de pastoor van Knesselare niet bereikbaar was, haar zoon met zijn vrouw, en Filip Boghaert. Op verzoek van Willem van der Bost, erfachtig pastoor te Knesselarre, had de griffier het bewust testament

gecopieerd op 12 maart 1550. Hieruit bleek dat het stuk land *"tbedelf"* ondertussen verkocht was en in tweeën verdeeld. Jan van de Velde, zoon van Zeger, had de helft van dit stuk land gekocht met de last van het jaargetijde. Hij gaf nog een ander stuk land in onderpand geheten *"mayers kerchhof"* 400 roeden groot.

E. Op 19 maart 1548 verkocht de H.-Geest van Knesselare een stuk land op eeuwigdurende ceyns aan Willem West, zoon van Corneel, woonachtig te Aalter. De toenmalige heer was Lodewijk van Vlaenderen, ridder. Thomas de Harduwein baljuw, Joos Brune, Gilles Brune, Inghel van den Bussche schepenen, waren aanwezig. Christoffel de Muntere en Jan van de Velde, zoon van Adriaan, waren de Heilige Geestmeesters te Knesselare die het stuk land verkochten. Het was een stuk meers, geheten *"trietmoortelkin"*, groot ongeveer 200 roeden gelegen te Aalter. Deze verkoop geschiedde tegen een jaarlijkse rente van twee pond zestien schellingen par.; dit is een gulden en 40 stuivers.

De verkoop geschiedde door het branden van een kaars. Bij het uitgaan van de kaars was Willem West de laatste bidder geweest. Opdat hij zijn schuld jaarlijks zou kunnen betalen, eiste de armendis dat Willem West een onderpand zou geven. Hij bezat nog een ander stuk land, groot 200 roeden, aan het verkocht stuk palende.

F. Op 16 september 1552 verkochten de Heilige-Geestmeesters van Knesselare, zijnde Frans de Vroede en Willebroot Herbout twee percelen veld en bos. Thomaes de Harduwijn baljuw, Loys de Valcke en Gilles Joos schepenen, waren aanwezig. Passchier van der Beken was de koper. Deze goederen hadden een oppervlakte van twee en een half gemet, gelegen in de Lake aan *"het lake straatken"* te Knesselare.

Hij moest hiervoor jaarlijks vier schellingen betalen (dit is 1 gulden 20 stuivers). De nieuwe eigenaar moest op het land een huis oprichten dat minstens een waarde had van 30 schellingen (9 gulden). Dit moest dienen als onderpand ingeval hij zijn *"ceyns"* niet zou kunnen betalen.

G. Op 27 november 1554 verkocht de Heilige-Geest van Knesselare een stuk bos, groot een half bunder. Heilig-Geestmeesters waren Joos de Dobbelaere en Jan van de Velde, zoon van Geerolf. Thomas de Harduwijn baljuw, Pieter Braet, Jan van de Velde, Jan Stocq en Arnoud van Landtschot schepenen, waren aanwezig.

Het stuk bos werd verkocht aan Marijn Rosiers voor een eeuwigdurende ceyns van drie schellingen vier groot per jaar (1 gulden).

Hij moest ook een pand geven aan de H.-Geest, ingeval hij aan zijn verplichting niet kon voldoen. Hij verbond het gekochte stuk bos en land en bovendien zijn hofstede waar hij samen met zijn moeder en zuster inwoonde. Deze hofstede was gelegen te Knesselare in de *"lake straat"*.

H. Op 30 november 1554 verkochten de hogervermelde H.-Geestmeesters

andermaal een half gemet meers. Willem van der Bost, pastoor te Knesselare, gaf zijn goedkeuring. Koper was Pieter van de Velde, zoon van Jan. Het stuk meers was gelegen te Knesselare "*int bedelf*" waar de koper nog meer eigendommen bezat. Het verkochte goed paalde met het zuiden aan de "*broucacker*". Hiervoor moest jaarlijks een rente van drie schellingen vier groot betaald worden (dit is 1 gulden).

Bovendien moest hij nog een bijkomende kost betalen van zes penningen par. per jaar. Als onderpand gaf hij nog vier en een half gemet meers, gelegen rond het gekochte stuk dat hij in eigendom bezat.

I. Op 30 november 1554 verkochten dezelfde H.-Geestmeesters nogmaals twee percelen land, elk een half gemet groot. Ook hier gaf Willem van der Bost, pastoor, zijn goedkeuring voor.

Koper is Jan van de Velde zoon van Adriaen. De ene partij land lag naast zijn hofstede, palende zuid aan de "*langhedonckstraete*". De tweede partij land geheten "*de wulfvecouter*" gelegen aan de eigendommen van de koper. Hij moest hiervoor zes schellingen per jaar betalen (zijnde 1 gulden 80 stuivers), en daarenboven nog 12 deniers par. heerlijke rente.

Als borg gaf hij de twee stukken land en zijn hofstede in de *langedonck*-straat in onderpand.

J. Op 15 sporcle (februari) 1550 verkochten de H.-Geestmeesters, Frans de Vroede en Willebroet Herbout, met toestemming van de pastoor, een partij bos en veld groot 12 à 13 gemeten. Deze gronden waren gelegen in de wijk "*het eentvelt*". Zij paalden oost aan de "*houckestraete*". Koper was Joos van de Kinderen gezegd Nobis.

Joos Steiaert baljuw, Jan Herbout zoon van Mathijs en Frans de Vroede schepenen, waren aanwezig. De kostprijs bedroeg zeven schellingen per jaar, eeuwelijk te betalen (dit is 1 gulden 90 stuivers). Joos van der Kinderen was verplicht een huis op zijn aangekochte gronden te bouwen. Hij had hiervoor twee jaar tijd. De waarde van het op te richten gebouw moest minstens 2 pond zijn (12 gulden). Om zijn verplichtingen na te komen gaf hij zijn gekocht goed als onderpand met belofte de gronden steeds te verbeteren en te onderhouden.

K. In de loop van 1556 stelden Louys Valcke en Cornelia Brabanter, dochter van Jan, zijn huisvrouw hun testament op. Arnold van Lantscot baljuw, Jan van de Velde zoon van Adriaan, Joos van den Eede, Nicolaas Scaetse en Geerolf Manout schepenen, waren aanwezig.

Het was de weduwe die na het overlijden van haar man dit testament op vraag van de overledene liet registreren. De twee laatste personen waren ook H.-Geestmeesters te Knesselare. Gedurende 40 jaar moest de armendis een jaargetijde laten doen in de kerk, te beginnen de eerste zondag na Sint-Pauwelsdag, zijnde de 25 in lauwe 1557.

Aan de armendis van Knesselare gaven zij zes vaten koren waarvan brood moest gebakken worden, en nog een schaap, waard drie pond twaalf schel-

lingen par. (1 gulden 80 stuivers), dat nog moest geslacht worden. Zij gaven al hun onroerende goederen in onderpand.

L. Op 17 oktober 1564 werd volgende fondatie geregistreerd.

Jan Leechganc en Margareta de Meyere dochter van Jan, Jooris Clais gehuwd met Margareta Leechganc dochter van Jan, en Joris Clais als voogd over de kinderen van wijlen Mathijs Leechganc, verder Jacob van der Woustijne gehuwd met Antonia Leechganc, allen kinderen van Jan Leechganc, verklaarden dat hun vader Jan, vooraleer hij overleden was, hun opgedragen had voor de armen van Knesselare te zorgen.

Om daaraan te voldoen besloten de erfgenamen de armendis te begiftigen. Jaarlijks, op de feestdag van Sint-Maarten moesten er broden uitgedeeld worden aan de arme lieden; zij gaven hiervoor een half "*hoet*" koren om tot brood gebakken te worden.

Volgende goederen werden door de fondateurs als onderpand gegeven : een oud gemet land te Aalter gelegen op "*hoochbuntelare*" palende ten zuiden aan de Buntelarestraat en 200 roeden land in de "*Doorent*".

Hierbij verklaarden de erfgenamen voor Jan Stocq en Lieven de Muntere als H.-Geestmeesters, dat zij alle rechten op deze twee partijen verzaakten opdat de fundatie gedurende de "*eeuwicheyt*" zou kunnen uitgevoerd worden. De armmeesters beloofden dan ook de jaarlijkse pacht van deze twee stukken land te verantwoorden in hun rekeningen en hun te verbinden volgens de fondatie.

M. Op 1 augustus 1564 ontleende Joris Braet zoon van Loys, van de armendis te Knesselare een som van 24 gulden. Hij moest hiervoor een jaarlijkse rente betalen van 5 schellingen (een gulden en half). Arnold van Landtscoot baljuw en Jan Braet en Martin Stocq schepenen, waren aanwezig. Als toenmalige armmeesters waren Jan Stock en Lieven de Muntere in dienst. Als onderpand gaf hij zijn hofstede gelegen in de "*haryncwech*" en palende zuid aan de Gentweg. Deze hofstede had een oppervlakte van ongeveer een gemet.

Deze rente werd geregistreerd op 15 oktober 1564.

N. Op 1 augustus 1564 ontleende Jan Hendricxe ook een som van 24 gulden van de armendis te Knesselare. Zoals Joris Braet, moest hij een intrest van anderhalve gulden betalen, dit is tegen 6,25 % de meest gangbare intrestvoet in deze tijd. Hiervoor stelde hij zijn hofstede, gelegen in de "*haryncwegh*" tot onderpand. De oppervlakte van zijn hofstede bedroeg 100 roeden. Verder nog een stuk land geheten "*de crune*", west aan "*de haryncwegh*" dat hij vroeger van Maria van der Helle had gekocht. Deze rente werd ook op 15 oktober 1564 geregistreerd.

O. Op 18 hoymaand (juli) 1565 werd de verkoop van een stuk land door de armendis geregistreerd. Arnold van Lantscot baljuw, Gillis Joos, Jan Herbout en Jan Zeghers schepenen, waren aanwezig. Als dismeesters waren

Joos de Dobbelaere en Jan van de Velde zoon van Geerolf in functie. Dit stuk land lag te Knesselare *''ter straten boven den houcke''*. Vroeger had er een huisje opgestaan dat Laureys Eeckaert had toebehoord. De verkoop geschiedde voor 24 schellingen par. per jaar (dit is drie gulden en 12 stuivers). Deze betaling moest geschieden op de dag toegewijd aan Sint-Andries. De koper was Geerolf Manout. Als onderpand tot het voldoen van zijn verplichtingen gaf hij een stuk land, geheten *''tpas''*, groot twee lijnen, gelegen naast het gekocht land.

Het beschreven bundel besloeg slechts de folio's 22 tot 46. De rest van het register is verloren.

Van folio 82 af volgen de fondaties ten voordele van het altaar, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw.

Willem van Scavezuene zoon van Jan, gaf een jaarlijkse som van 14 pond 8 schellingen par.

De *''gulde van onse Lieve Vrouwe''* moest hiervoor jaarlijks een mis opdragen. Deze stichting dateerde van 6 oktober 1428. Toenmalige heer was Jan van Vlaenderen, *''heere van Praet ende vander Woestijnen''*. Jan van Pumoortere baljuw, Zegher van Pachtenbeke, Jan Collaert, Cornelis de Borghere, Mathijs de Bommelare, Feyns van der Bruggen, Jan Tresse alias Roose en Willem de Witte schepenen van het land van de Woestijne, waren aanwezig. Deze fondatie was bezet op verscheidene partijen land :

- op vier lijnen meers liggende in *''Westbrouck''*,
- op drie lijnen 32 roeden meers in *''Westbrouck''* geheten *''den ouden hul''*,
- op een lijn meers gelegen naast het voorgaande en
- nog op de helft van zijn hofstede geheten *''smetstede''* gelegen te Knesselare *''in de zwane ant kerchhof''*.

Geregistreerd op 12 maart 1550 door Stalpaert, griffier te Knesselare.

Op 6 juni 1434 gaven Jan de Smet zoon van Steven en zijn vrouw Heylzoete een jaarlijkse rente van vier ponden vier schellingen par. aan het Onze-Lieve-Vrouw-altaar te Knesselare. Amant de Vroede baljuw, Amant de Valcke Jacob Ledeganck, Hoste van der Brugghe, Geerolf Rosiere schepenen, waren aanwezig.

Deze fondatie was bezet op zijn goederen en hofstede, gelegen te Knesselare in de wijk *''ten hulle''*, ook aan de Aalterweg en aan *''Dammekins beke''*.

Deze charter werd door de slechte toestand waarin hij verkeerde herschreven op 28 november 1496 en geregistreerd op 12 maart 1550.

Op 10 wedemaand 1483 gaf Pieter de Smet, zoon van Jan, een eeuwigdurende rente aan het Onze-Lieve-Vrouwen-altaar te Knesselare. Cornelis Brune baljuw, Jan de Valcke, Jacob van der Riethaghe, Arnold de Brabanter en Willem van Landscot schepenen van het land van de Woestijne, waren aanwezig. Deze rente bedroeg 5 schellingen vlaams per jaar (dit is 1

gulden en half). Hij bezette deze rente op zijn goederen gelegen te Knesselare onder de heerlijkheid van de Woestijne, in de streek geheten "het langhedonck". Deze goederen omvatte zijn hofstede, gelegen met de zuidzijde aan de langedonkstraat en west aan de hofstede van de kinderen Andries Stevens. Verder nog drie stukken land aan zijn hofstede gelegen, alles te samen vier gemeten.

Op het einde van het register is er een korte inhoud gemaakt van alle bezette renten te Knesselare. Er staat niet bij vermeld voor wie, of wie de begunstigden waren.

Naam schuldenaar	Bedrag	Pand
De erfgenamen van Loys de Valcke	14 pond 8 schell. par.	een stenen huisje aan de kerkmuur
Jan van Scavezuene	4 pond 4 schell. par.	tgoet ten hulle
Jan de Cocq	3 pond par.	hofstede te Langedonck
Jan Alaert X Barbara van de Velde	11 pond 12 schel. par.	goederen te eentvelt

Pachter	Pachtsom	Pand
Govaert Prijsbier	6 pond 2 schell. par.	meers ande leye
Joris Clais	3 pond 12 schell. par.	een half bunder land ten Hulle
Willeboort van Hyfte	24 schell. par.	land op den broucacker
Joos van den Eede	3 pond par.	200 roeden land geheten "het langh- bilcxkin"
Amant Ghijselin	5 pond 8 schell. par.	1 gemet 50 roeden land op Zuerynck aan de voetweg van eentvelt naer den puusteck

Pachter	Pachtsom	Pand
Hubrecht de Muntere zoon van Christoffel	24 schell. par.	1 lijn land gelegen voor de molen van Knesselare ron- domme in sprin- chengoet (is sprin- sengoed)
Lauwereins de Valcke	2 pond 14 schell. par.	twee lijnen land bij "den roote"
N	2 pond 10 schell. par.	land aan het "trunsstraetgin"
Joris Clais	24 schell. par.	1 lijn land op "berchlandt"
later aan Arnold van Landscot zoon van Jacob verpacht voor Cornelis van Valenchiene	27 schell. par. 32 schell. par.	palende west aan het "pietstraetgin" idem een half gemet land gelegen op "hoogh- langhedonck"
Arnold van Lantscot	2 pond 14 schell. par.	land gelegen naast het leen van Willem van Landscot groot 200 roeden

In 1791/1792 zijn volgende personen, renten schuldig aan de armendis te Knesselare. Jan Frans van de Kerckhove was armmeester in die tijd.

Schuldenaar	Bedrag
Pieter Jacob Dryoel	2 pond gr.
Karel Leckx	2 pond gr.
Antoon Maenaut te Aalter	12 schell. gr. over obligatie
Jan Baptista Mestdagh	8 schell. gr.
Karel Deneweth	Obligatie van 30 pond gr.
August de Bourdere	Rente van 40 pond gr.
Jan Frans de Zutter voor zijn moeder de weduwe Jan de Zutter	Obligatie van 50 pond gr.
Willem van den Neste te Beernem	Obligatie van 33 pond gr.

Schuldenaar	Bedrag
Jan Martele zoon van Pieter	Obligatie van 9 pond gr.
Mark de Kindere	8 pond gr.
Willem de Neve	25 pond gr. kapitaal
Joanna Maria Stock weduwe van Lieven de Blaere	Rente van 33 pond 10 schell. gr. kapitaal
Jan Huyge	Obligatie van 14 pond gr. kapitaal
Pieter Martens	Rente van 150 pond gr.
Jacob de Cuypere	Obligatie van 25 pond gr. kapitaal
Jan Neiryneck	Rente van 20 pond gr. kapitaal
Jacob de Prest	Obligatie van 25 pond gr. kapitaal
Pieter de Muer	Rente van 50 pond gr. kapitaal
de weduwe Sebastiaan Mortier	Rente van 20 pond gr. kapitaal
Frans Botterman	Rente van 125 pond gr. kapitaal
de weduwe Karel van de Wiele	Rente van 11 pond gr. kapitaal
Joos d'Hooghe	Rente van 75 pond gr. kapitaal
de weduwe Jozef van Hove over Isabella Bernardina	Rente van 16 pond gr. kapitaal
Glorieus in de plaats van Maria Brandt	
Jonker Rapaert te Brugge uit zijn partij land en bos groot 350 roe- den nummer 552 geheten "den ham"	Rente van 6 schell. gr. jaarlijks
Lieven Wille	Ceynsrentje van 8 stuivers per jaar
de weduwe Jan de Coster	Rente van 6 schell. gr. per jaar op land geheten de wulve cotten
De erfgenamen van Jacob Ignace van Acker over de helft, juffrouw de Backer over een vierde en de erfgenamen van de procureur Ondereedt het andere vierde gaande uit een partij meers gehe- ten het bedelf	Rente van 3 schell. 4 gr. per jaar
Jacob Schockaert	Rente van 1 schell. per jaar
Caroline Verhuyst en Karel Jacob van der Moere	Rente van 5 gr. per jaar
de weduwe Nicodemus Borret	ceynsrente van 2 schel. gr. per jaar
Karel Jacob van de Moere	ceynsrente van 6 schel. gr. per jaar

Schuldenaar	Bedrag
Frans Mestdagh over de erfgenamen van de procureur Onderreet Bezet op de "Winterbantsmeers" groot 193 roeden landboek n ^r 1621	Rente van 15 stuivers per jaar
Albert Bernard Bultinck	ceynsrente van 6 schel. gr. per jaar

De jaargetijden die in deze periode nog ten laste vielen waren :

Albert Frans Onderreet, nu Pieter Martens over het jaargetijde van Willem de Valcke moet 10 schellingen gr. per jaar hiervoor betalen.

Matthijs Bultinck over het jaargetijde van Christiaen Hillebrant moet 6 schellingen gr. betalen.

In 1790 was Jan van Kerrebroeck armmeester. Tal van personen te Knesselare betaalden hun rente niet aan de armendis. Zij werden dan ook door Frans Stock aangemaand zo haast mogelijk hun schuld te vereffenen.

Deze personen waren :

Karel Leckx; Jan Martlé zoon van Pieter; Jan Huyghe; Pieter de Muer; de weduwe Nicodemus Borret; Karel van der Moere, Bernard Bultinck.

Willy STEVENS

GERAADPLEEGDE BRONNEN : *De plakkaatboeken van Vlaanderen.*
R.A.G. Knesselare bundel nr. 369.

WIE KENT WIE ?

DE LANDBOUWSCHOOL TE AALTER OMSTREEKS 1933.

Van links naar rechts onder: Irène Huys, Maria Van Cleemput (lesgeefster), onderpastoor Remi Van Coppenolle, Elsa Hoebeke (lesgeefster), Maria Mortier en Alma De Muer.

Van links naar recht midden: Maria Martens, Elza Verheye, Germaine Van Hecke, Maria Cools, Margriet Huys, Martha Stecolorum, Alma Hoste en Maria Dezutter.

Van links naar rechts boven: Rachel Welvaert, Margriet Mattheeuws, Margriet Van Poucke, Clara Van Poucke (?), Augusta Lievens, Maria Clyncke en Julia Cools.

Foto bezorgd door Julia Cools.

DE CONGREGATIE VAN O.L.-VROUW TE AALTER-CENTER ANNO 1954.

Deze foto werd genomen op de speelplaats van de Meisjesschool in de Brouwerijstraat t.g.v. het honderdjarig bestaan van de eens zo bloeiende congregatie, op 14 oktober 1954.

Op de foto komen volgende congregantisten voor :

Van links naar rechts onder : Maria Laseur, Marguerite Teirlijnck, Anna De Meyer, Palmyre De Meyer, Julie D'Hondt, Irma Vermeire, pastoor Theofiel Neyt, Marie Storme, Augusta Labath, Ida Van Kerrebroeck, Maria Van Landeghem, Emma Thys en Augusta Baele.

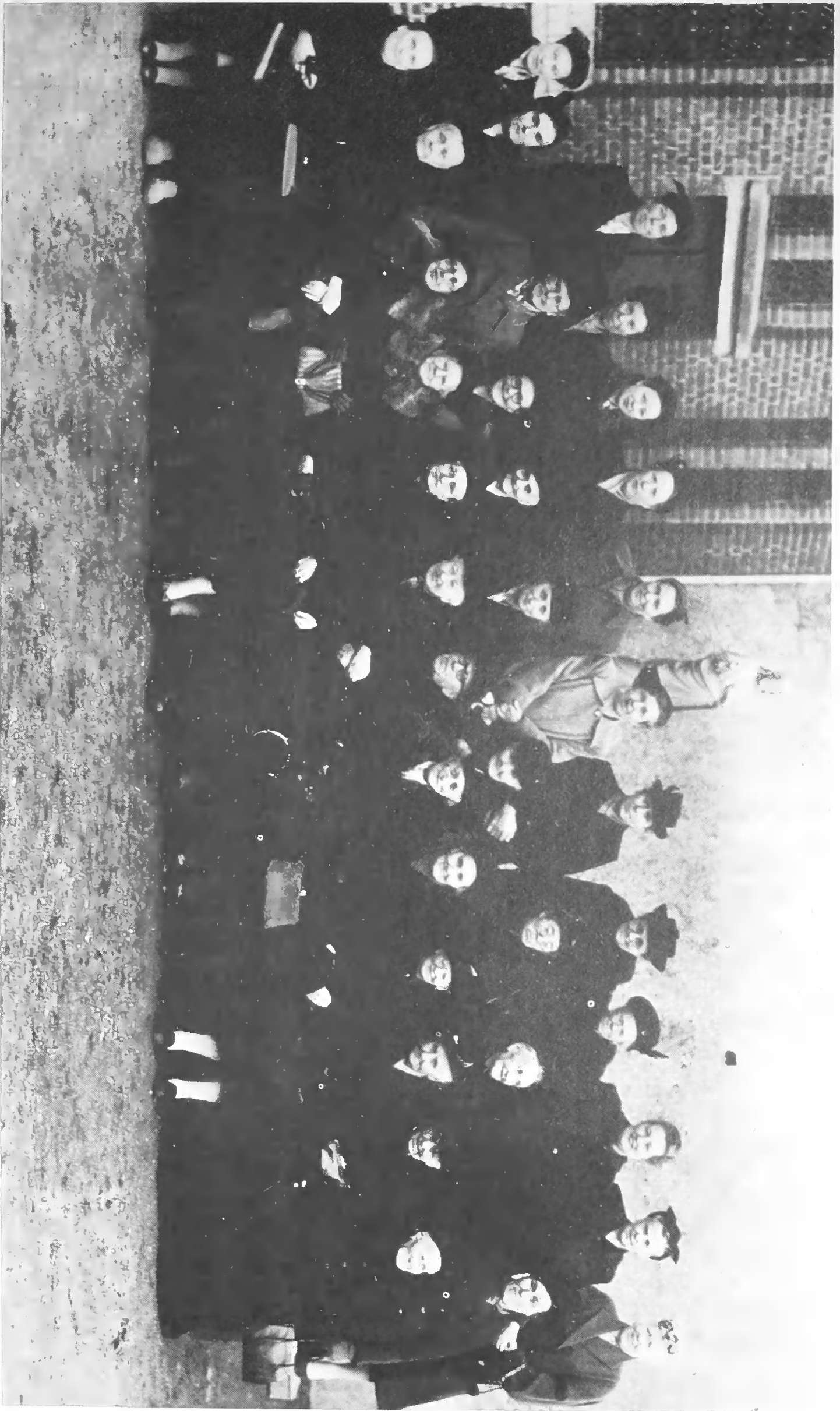
Van links naar rechts midden : Irma Van de Veire, Irma Lefebre, Leonie Baele, Maria Brandt, Clemence Van Poelvoorde, Irma Storme, Elodie Van Renterghem, Romanie Verplaetse, Louise De Neve en Laura De Vlieger.

Van links naar rechts boven : Irma Crappé, Julienne Van Poucke, Marie De Rijcke, Georgina Coucquyt, Anna Verhoustraete, Helena Van Parijs, Elisa Prudence De Vlieger, Irma Vercammen, Zulma Van Kerrebroeck, Yvonne Lievens, Augusta De Clercq (huishoudster onderpastoor Van Impe) en Irma Sturtewagen.

Foto uit de verzameling van de familie Verhoustraete.

Aan alle medewerkers aan "Wie kent wie?" hartelijk dank.

Maurice THYS.

MEDEDELINGEN

OVERLIJDENS

— Mijnheer ANTOINE DE REVIERE, Kerkstraat 6, echtgenoot van mevrouw Julia Taildeman, geboren te Aalter op 26 juli 1923 en er overleden op 23 juni 1985.

— Mijnheer ROGER RYCKAERT, Schuurlo 13, echtgenoot van mevrouw Roza Landschoot, geboren te St.-Kruis op 16 juli 1928 en overleden te Brugge op 28 september 1985.

— Mevrouw SOLANGE GOETHALS, Kouter 11, echtgenote van mijnheer Stefaan Laroy, geboren te Aalter op 13 januari 1950 en er overleden op 11 januari 1986.

— Mijnheer ANDRÉ HOLDERICK, Tieltsesteenweg 51, weduwnaar van mevrouw Marie-Josée Snauwaert, geboren te Ruiselede op 20 juni 1922 en overleden te Aalter op 15 januari 1986. Oorlogsvrijwilliger, Oud-strijder 1940-1945.

— Mevrouw CLARA VAN HECKE, Stationsstraat 184, weduwe van mijnheer Armand De Rycker (gesneuveld te Ursel op 27 mei 1940), geboren te Aalter op 25 september 1912 en overleden te Gent op 17 januari 1986.

— Mijnheer WILLIAM SOENEN, Veldemeersdreef 2, echtgenoot van mevrouw Anny Van Kerkhove, geboren te Gent op 24 december 1915 en overleden te Antwerpen op 7 april 1986.

— Zeer Eerwaade Heer MARCEL BREST, St. Godelievestraat 21, pastoor te Aalter-Brug sinds 12 juni 1977, geboren te Deinze op 27 april 1925 en overleden te Aalter op 26 mei 1986.

— Mijnheer KAREL BOCKAERT, Keizer Karelstraat 105 te Brugge, echtgenoot van mevrouw Godelieve Lambrechts, geboren te Aalter op 23 maart 1903 en overleden te Brugge op 7 juni 1986. Hij was burgemeester van Aalter van 1933 tot 1942.

Aan de achtbare families van deze overleden leden bieden wij onze oprechte gevoelens van meeleven aan.

VERSCHENEN

Bij de tentoonstelling over Ernest Claes, verscheen een unieke catalogus van ca. 120 pagina's met 25 illustraties, onder de titel :
"IK SCHREEF HET ZOALS IK HET VERTELDE :
ERNEST CLAES 1885-1968"

De publikatie, in hoofdzaak een historisch-biografisch werk op grond van geduldige lektuur en archiefonderzoek, stelt Ernest Claes voor, met zijn licht- en schaduwzijden, maar stellig ook als "*een mens van goede wil*". Tevens maken wij kennis met de auteur die zich vragen stelt over de blijvende waarde van de literaire prestaties van zijn "*heimatverhalen*".

Onze medewerker, Piet VAN BOUCHAUTE, schreef zijn levensschets in 32 pagina's. Er zijn nog enkele exemplaren te verkrijgen. Geïnteresseerden kunnen het nog bestellen door storting van 150 fr. op rek.nr. 001-1265305-25 (ASLK) met vermelding van "SBA/AMVC - nr. 9".

Roger DEFRUYT

LAND VAN DE WOESTIJNE

Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige Kring
"Arthur Verhoustraete", gesticht in 1977.

Uitgegeven met steun van : VTB-VAB-Aalter, het Gemeentebestuur van
Aalter, het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en de adverteerders.

Dienst Wettelijk Depot nr. BD. 31.832

Oplage : 500

Sekretariaat, ruiladres en eindredactie :

Kestelstaat 65, 9880 Aalter - tel. (091) 74 28 43

Bankrekening : nr. 442-6594361-40 — Heemkundige Kring Aalter.

Bestuursleden :

Erevoorzitster :	Anna VERHOUSTRAETE Lostraat 30 - 9880 Aalter
Voorzitter :	Willy STEVENS Larestaat 14 - 9890 Knesselare
Ondervoorzitter :	Maurice THYS Bierweg 29 - 9880 Aalter
Sekr.-penningmeester :	Roger DEFRUYT Kestelstraat 65 - 9880 Aalter

Leden : Dries Alyn, Filip Bastiaen, Ivan Hoste, Maurice Michiels, Marcel
Saelens, Luc Stockman, Jean Van Cleven, Robert Verhelst en
André Verhoustraete.

Lidmaatschapsbijdrage : 300 fr. per jaar,
buitenland 400 fr.

Opzeg vóór 1 december.

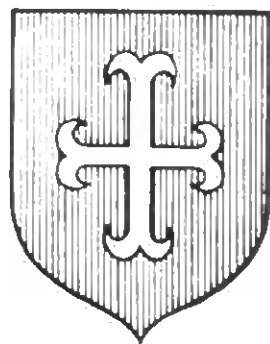
Overname uit het tijdschrift toegelaten mits bronvermelding.

INHOUD

Vijftig miljoen jaar oude palmbomen te Aalter	Guy X. VAN DER HAEGEN	3
De armenzorg te Knesselare in de XVI ^e eeuw	Willy STEVENS	24
Wie kent wie?	Maurice THYS	39
Mededelingen	Roger DEFRUYT	42

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete”

9e jaargang - nrs. 3-4 - 1986

WOORD VOORAF

Als straks de winter zijn intrede heeft gedaan is de tijd aangebroken om ons voor te bereiden op het nieuwe werkjaar, waarin wij het 10-jarig bestaan van onze vereniging mogen noteren.

Voor de penningmeester wil dat zeggen dat hij een beroep doet op u om zo spoedig mogelijk uw lidmaatschapsbijdrage voor 1987 aan ons over te maken.

Wij vertrouwen erop, dat u het werk van de administratie van onze vereniging wil helpen verlichten door een tijdige betaling van uw bijdrage.

Ondanks de tijdsomstandigheden blijven de bijdragen — die de laatste jaren onveranderd bleven — dezelfde :

- 300 fr voor gewone leden
- 500 fr voor steunende leden
- 450 fr voor abonnees uit het buitenland.

Wij verzoeken u vriendelijk maar dringend — vóór 15 februari — uw lidmaatschapsbijdrage voor 1987 thans over te maken op onze bankrekening (KB) 442-6594361-40 ten name van de Heemkundige Kring, 9880 Aalter.

Wie niet alle nummers van ons tijdschrift bezit, kan zijn reeks nog geheel of gedeeltelijk aanvullen. Verscheidene jaargangen hebben wij nog in voorraad. Belangstellenden nemen hiervoor contact op met het secretariaat (Kestelstraat 65, tel. (091) 74 28 43).

Wij wensen u veel leesgenot en hopen op een stipte naleving van ons voorstel.

Roger DEFRUYT
secretaris-penningmeester

DE GROEPERING MOREL DE WESTGAVER IN LEGERRESERVE TE MARIA-AALTER (1940).

A. SAMENSTELLING VAN DE GROEPERING.

Het is zowat een stelregel dat men op elke trap van het commando over een reserve dient te beschikken die men bij een eventualiteit kan inschakelen.

Op het echelon "leger" noemt men ze "legerreserve".

Sinds het vrijgeven van nagenoeg geheel West-Zeeuws-Vlaanderen was het front met heel wat kilometers ingekort en konden eenheden aldaar worden vrijgemaakt. De vijandelijke druk was er praktisch onbestaande.

Het is dan ook logisch dat men bij het cavaleriekorps, dat aldaar de verdediging waarnam, deze legerreserve ging zoeken.

De vleugeladjutant van Z.M. Koning Leopold III, generaal R. Van Overstraeten, zal het brein achter de oprichting van deze reserve zijn.

Hij schrijft :

"Ik deed twee regimenten wielrijders en één groep batterijen artillerie ter beschikking stellen, om als legerreserve, zich in de morgen van 27 mei te Maria-Aalter te vestigen, aldus bekwaam op te treden ten gunste van het II of het V legerkorps."(1)

Generaal O. Michiels, stafchef op het Groot Hoofdkwartier in St.-Andries/Brugge, duidt de opdracht iets genuanceerder aan : *"mogelijkheid tot tussenkomen in de richting Tjelt — het knelpunt is tussen deze stad en Ingelmunster — ofwel noord van het kanaal Gent-Brugge in de sector van het V LK/18 ID of II LK/12 ID."*(2)

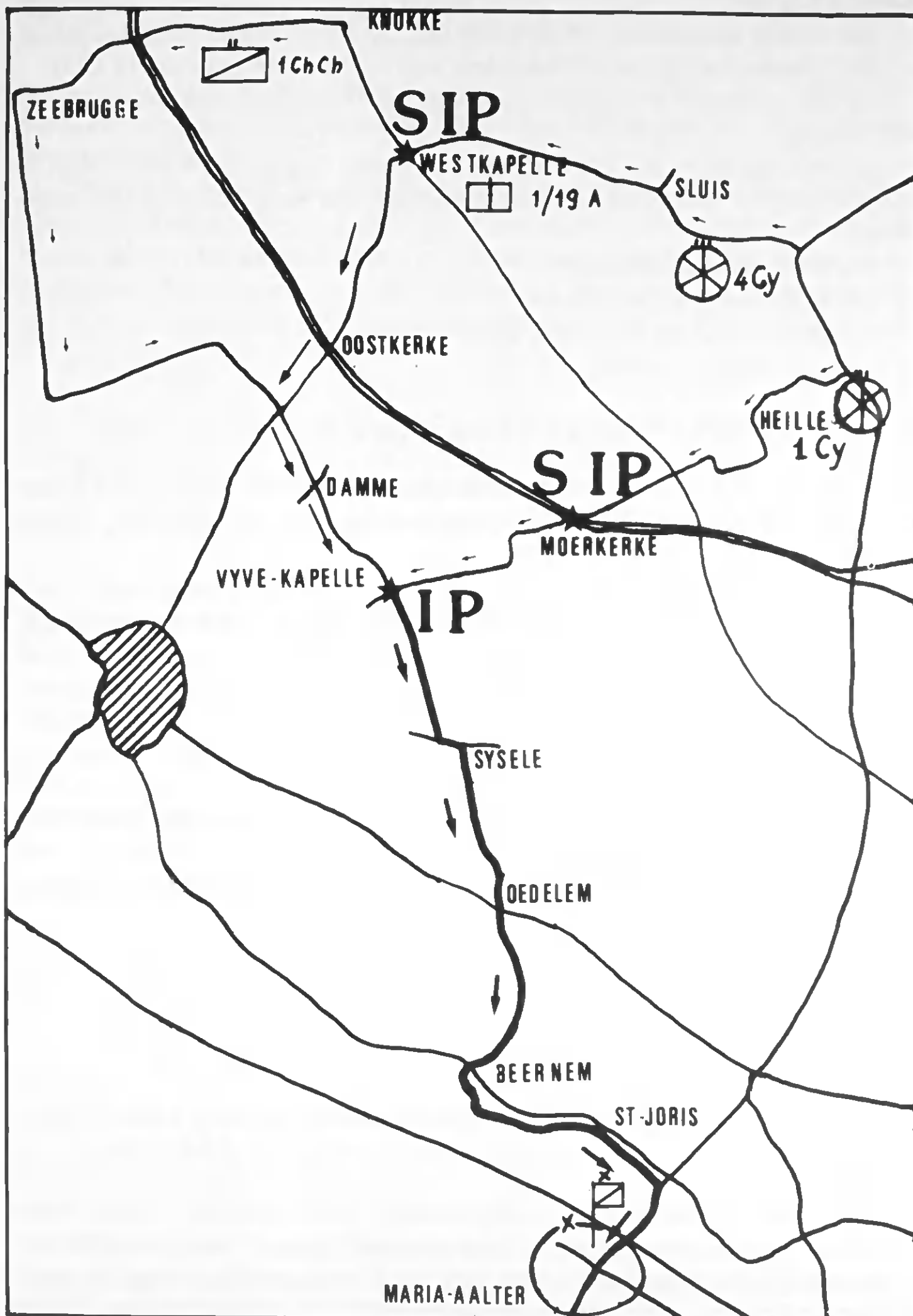
Om 18.30 u telefoneert men reeds van het GHK aan de commandopost van het cavaleriekorps alsdan geïnstalleerd in de hoeve Papenbraak te Koolkerke, west van de weg Oostkerke-Brugge. (3)

De inhoud van het telefoongesprek vinden we het best weergegeven in het daarop verschijnend order van het GHK :

"(...)§ 7. De commandant van het CK zal vóór dageraad van 27 mei onder bevel van CC/1 CD (lees commandant van de 1 Cavaleriedivisie) twee regimenten wielrijders van de 1 CD en één groep van het 19 A naar de bosrijke streek van Maria-Aalter sturen. Ze zullen er in legerreserve blijven. Verbinding te verzekeren via afgevaardigde met GHK". (4)

Generaal Keyaerts ontbiedt én kolonel Morel én kolonel de Jonghe d'Ardoye, bevelhebber van het 1 Jagers te Paard, op zijn C.P., de reeds genoemde hoeve Papenbraak. (5)

Hier is het dan ook dat kolonel SBH Morel om 19.30 u het bevelhebber-

schap over een op te richten groepering ontving, die de geschiedenis zou ingaan onder de naam ; *''Groepering Kol. SBH Morel de Westgaver''*.

Hierop vaardigt generaal Keyaerts voor zijn cavaleriekorps het operatieorder voor de nacht van 26/27 mei uit :

Zo vernemen we voor het eerst heel expliciet waaruit deze groepering bestaat, n.l. : (6)

- het Eerste Karabiniers-Wielrijders van de 1 cavaleriedivisie (1 CD)
 - het Vierde Karabiniers-Wielrijders van de 2 cavaleriedivisie (2 CD)
 - als steunelement de Eerste Groep van het 19 artillerie van het cavaleriekorps (CK)
 - aan dit geheel wordt de staf van het Eerste Jagers te Paard (1 ChCh) toegewezen. In feite zoals we later vernemen zijn daar ook nog aan toegevoegd :
 - het beschermingspeleton
 - het eskadron pantserwagens
 - het 2 en 3 peleton van het 1 eskadron
- alle van dit laatste regiment (2 CD).

B. DE MARSROUTE NAAR ST.-MARIA-AALTER.

De route in dit order aangegeven liep vanaf het initiaal punt (I.P.) Vijve-Kapelle over Sijsele/Oedelem/Beernem/Sint-Joris-ten-Distel en Hoekstraat tot de bivakzone St.-Maria-Aalter.

De uren van doortocht van de marseenheden van de kolonne op het I.P. waren :

1 Wielrijders	:	02.00 u
4 Wielrijders	:	02.45 u
1/19 Artillerie	:	03.30 u

Bijkomstig was voor het 1 Wielrijders de verbinding over Moerkerke (secundair initiaal punt) aangegeven en voor het 4 Wielrijders, en ook voor de artilleriesgroep, Westkapelle, (S.I.P.) om zo over Oostkerke en Damme de hoofdmarsweg bij het I.P. te Vijve-Kapelle te bereiken.

C. HET VERLOOP VAN DE BEWEGING.

I. Het 4^e Wielrijders (4 Cy).

De eerste vermelding nopens het nakend vertrek vinden we om 23.20 u. ingeschreven. (7)

Aan de hand van het inmiddels toegekomen *''order Keyaerts''* gaf de commandant zijn verplaatsingsorder kort vóór middernacht uit. De naderingsweg tot het I.P. Vijve-Kapelle liep over Sluis, Westkapelle — waar de klokketoren aldaar als secundair initiaal punt werd aangegeven voor het Vierde

Wielrijders — Oostkerke en Damme. De marseenheden zouden de verplaatsing in volgende orde doen :

Eenheden	Sec. I.P. (Westkapelle)	I.P. (Vijve-Kapelle)
Stafcie en Cie Kn 47	1.45 u	2.45 u
Bataljon I	2.10 u	3.00 u
Bataljon II	2.20 u	3.20 u

Het echelon bagage zal onmiddellijk onder leiding van Olt. Evrard naar Westkerke trekken.

Het "echelon vivres" zal zich vormen bij kp. 14500 op de weg Sluis/St.-Anna-ter-Muiden/Westkapelle : dit is iets voor het binnenkomen van dit laatste dorp. Het zal van zodra gevormd onmiddellijk koers zetten onder leiding van Olt. Lacrois naar het zuiden van Maria-Aalter en er voor zorgen dat de troepen bij hun aankomen een warme maaltijd voorgeschoteld krijgen. (8)

Het I Bon reed voorop : 1 Cie, 2 Cie gevolgd door 3 Cie-Mi.

Het gevechtsechelon was in de kolonne geïntegreerd. In het velddagboek van deze laatste Cie dat bewaard bleef lezen we dat er wegbelemmeringen waren te 01.50 u. Het Bon is om 06.00 u in zijn bivakzone aangekomen. (9)

Het II Bon, gewaarschuwd om 23.45 u, kreeg reeds zijn uitgebreid schriftelijk order om 0.45 u toegezonden (10). Dit Bon dat ten zuid-oosten van Sluis was ingekwartierd zal zich vormen op de weg Sluis-St.-Anna-ter-Muiden/Westkapelle (11). Het gevechtsechelon op kop gevolgd door de 6 Cie-Mi, de 4 Cie en tenslotte de 5 Cie. Aan de staart reed de ambulance en de bataljonscommandant.

In het bewaarde velddagboek van dit bataljon lezen we dat er om 02.20 u reeds verkeersbelemmeringen zijn bij het I.P. (12).

Gezien de korte nachten in deze zomerperiode, overvliegen reeds in de vroege morgenuren, eskaders Heinkels de fietsende manschappen bij het doortrekken van St.-Joris.

Gelukkig zetten deze oorlogsvogels ongestoord hun weg verder.

Na een lange en zeer lastige etappe bereikt dit gevechtsdeel om 07.00 u zijn einddoel.

Hun bivak is weldra geïnstalleerd en na een warme maaltijd legt iedereen zich, gewikkeld in tentzeil of deken, doodmoe te ruste waar het pas geeft (13).

De Cie Kn 47 mm — soms wel de 7 Cie genoemd — heeft om een of andere reden niet de plaats ingenomen in de kolonne die haar was voorbehouden. Ze vertrok pas om 02.35 u. Vlug geraakt ze geblokkeerd door voertuigen

van het II Bon; te meer ze wordt ook nog door gemotoriseerde eenheden van de artillerie, van het 1 Jagers te Paard en het 3 Lanciers voorbijgestoken!

Pas om 04.15 u is ze het I.P. voorbijgetrokken!

Haar twee resterende antitankstukken maakten de verplaatsing met de bataljons waarbij ze ingedeeld waren.

Maria-Aalter werd hier pas om 07.00 u bereikt (14).

We moeten besluiten dat het 4 Cy, wellicht wegens verkeersbelemmeringen reeds vóór het I.P., zijn verplaatsing niet volgens het boekje heeft kunnen uitvoeren.

II. Het 1^e Wielrijders (1 Cy).

Nopens de verplaatsing van het Eerste Wielrijders beschikken we over heel wat minder gegevens.

Lt. Dewaele, officier vertaler van het regiment, was die nacht van wacht op de staf.

Om 22.00 u ontving hij het waarschuwingsorder: *”Vertrek binnen het uur!”*.

De kolonel werd gewekt, de majoors geconvoceerd op de C.P., een hoeve langsheen de grote steenweg te Lapschuere.

Het marsorder werd weldra door de inlichtingsofficier gebracht. De voorhoede waar hij bij was vertrok reeds om 23.00 u. De marsweg liep hier via de bruggen over de afleidingskanalen te Moerkerke bij kp. 10 op de weg Middelburg/De Hoorn/Moerkerke/Vijve-Kapelle.

Deze bruggen vormden het secundair I.P. voor het 1 Cy.

”Hoe verder we komen hoe groter de verkeersdrukte wordt. Om 03.30 u komen we uiteindelijk te Maria-Aalter aan”, schrijft hij (15).

Aan de hand van de gegevens uit het velddagboek van de Cie Kn 47/T 13 van de 13 ID, die sinds 10 mei aan het 1 Cy was toegevoegd, vernemen we dat de korpscommandant zijn verplaatsingsorder om 0.10 u dicteerde.

Deze Cie was om 23.00 u gealarmeerd en passeerde reeds het I.P. te 0.30 u. Als volledig gemotoriseerde eenheid reed ze dus voorop en kwam om 04.05 u in Maria-Aalter aan. Om 05.15 u was de installatie er voleindigd. De chenillettes waren onder bomen en struikgewas aan het zicht der vliegtuigen onttrokken (16).

De verslagen van de 5 Cie (= II Bon) en de 3 Cie (= I Bon) leren ons dat de eerste groep eenheden Heille verliet om 01.30 u en aankwam om 09.00 u. De tweede groep vertrok in dezelfde omgeving om 02.00 u en arriveerde ook een 1/2 u later. Het II bataljon reed hier dus wel voorop.

Het regiment is niet op het voorgeschreven uur op het I.P. verschenen en is dan ook door het 4 Cy voorafgegaan.

III. De eerste groep van het 19 artillerie (I/19 A).

Over de Eerste Groep van het 19 A is zeer weinig bewaard !

In het velddagboek van de staf van het 19 A lezen we dat de batterijen van deze groep opgesteld stonden tussen Sluis en Westkapelle, d.w.z. zuid van Schapenbrug (17).

Te 22.00 u waren ze verwittigd dat ze bij de groepering Morel waren gevoegd. Ze haakten af om 01.00 u.

Van de standplaats trok men naar Westkapelle om ofwel over Hoeke/Lapschuere/De Hoorn/Moerkerke ofwel over Oostkerke en Damme het I.P. te Vijver-Kapelle te bereiken. De eerste weg geeft het velddagboek 19 A op; de tweede wordt in het verplaatsingsorder opgelegd. De doortocht op het I.P. was voorzien voor 03.30 u (18).

De kerk van St.-Maria-Aalter bij de samenkomst van de kwadranten, elk door een afdeling van de Groepering Morel ingenomen.

Waarschijnlijk is deze volledig gemotoriseerde kolonne de wielrijdersbrigade onderweg voorbijgestoken.

Bij hun verplaatsing zijn ze dan ook nog gemitraillieerd. In Maria-Aalter aangekomen kregen ze een warme maaltijd voorgeschoteld.

IV. Het Eerste Jagers te Paard (1 ChCh).

In de nacht van 25/26 mei hadden onder bevel van kolonel Morel de Westgaver, het eskadron pantserwagens en de staf van het 1 JP Zeeland verlaten en zich via Retranchement op Knokke-Zoute teruggetrokken.

Zo defileerde om 06.00 u de staf en enkele kleinere eenheden voor generaal Keyaerts, commandant van het cavaleriekorps, op de kleine plaats van St.-Anna-ter-Muiden.

Z.M. de koning, die er de nacht had doorgebracht, was er pas vertrokken. De gelukwensen van de vorst mochten aan deze verdedigers van de sector Maagd van Gent worden overgemaakt !

Commandant J. Defossez, van het eskadron ab (= autos blindées) geeft ons een gedetailleerd verslag over de verplaatsing naar Maria-Aalter.

”Om 23.00 u staat het eskadron klaar — en ook de rest van het 1 JP — te Knokke-Zoute.

Plots, omstreeks middernacht, overvliegen Duitse toestellen de omgeving en schieten lichtkogels af. Weldra vallen de eerste bommen op de agglomeratie.

Eensklaps duiken ze naar de weg waar de afdelingen het vertreksein afwachten. Fluitend komen hier ook enkele bommen naar beneden ! Om 0.30 u zetten de moordtuigen hun weg verder.

Alles is nu akelig stil; geen branden noch geroep !

Ik rijd mijn kolonne langs. Het peleton van Olt. Rolin is intact ; het personeel bleef zelfs moedig op zijn post.

Bij het peleton Olt. Chambon is het anders. In het halfduister bemerk ik omgeworpen motorrijwielen op de weg.

Navraag naar de bemanning wees uit dat kort vóór het bombardement de Olt. met zijn mannen paraat stond. We zoeken en vinden weldra het lichaam van soldaat Hotters.

Geholpen door kapt.-geneesheer Becker zoeken we verder.

Spoedig vinden we in de nabije sloot de ontzielde lichamen van Olt. Chambon, onze vaandrig, en van de soldaten Hufkens en Emmerecht.

Ook materiaal is beschadigd: een automitrailleuse T 15 heeft een doorboorde motor en drie solo's zijn eveneens onbruikbaar.

Het kasteel "Blekkervijver", ook in Belgische luchtvaartkringen van toen genoegzaam bekend.

De marskolonne wordt wat herschikt; het dode lichaam van Olt. Chambon wordt in een wagen geborgen. Precies om 02.00 u wordt gestart. We rijden over Zeebrugge (Dudzele?) en Damme, om dan ook even verder het I.P. te Vijve-Kapelle te passeren."(19)

Na een tocht zonder verdere wetenswaardigheden worden de gevechtsvoertuigen in boomgaarden en onder struikgewas geparkeerd.

D. IN DE BIVAKZONE. MEN WACHT !

In bijna alle verslagen lezen we over de grote luchtactiviteit van reeds vroeg in de morgen.

"Ondanks onze moed en overgave en alle goede wil moet het einde van de kolonne als het klaar wordt en de Heinkels, Junkers en andere oorlogsvogels reeds in de lucht zijn, nog een twintigtal kilometer afleggen tot zijn bivakzone" schrijft Lt. Dewaele van het 1 Cy, het regiment dat het laatst Maria-Aalter vervoegde.

Deze dreiging uit de lucht houdt in de voormiddag aan. *''Is de dauw overvloedig, de vermoeidheid niet minder. Bombardement van het nabije TSF-station van Ruisselede — om 11.00 u — noch het overvliegen van de legerplaats zijn bij machte om de vermoeide manschappen wakker te houden.''*

De leden van de gemotoriseerde eenheden vertonen natuurlijk dezelfde vermoeienis niet als de mannen per fiets.

In de loop van de voormiddag, om 10.00 u, zal men langsheen de wegberm van de autosnelweg Olt. Chambon zijn laatste rustplaats geven.

De korpsoverste omringd door zijn stafofficieren en het personeel, alsmede van velen van de er gekantonneerde afdelingen van het 1 JP, nemen aan de plechtigheid deel.

Een aalmoezenier leest de absouten op het ogenblik dat het lichaam gewikkeld in een deken aan de aarde wordt toevertrouwd.

''Rust in vrede, moedige strijder. Dat uw nazaten fier zijn op uw offer. Het regiment verliest in U een modelofficier, een moedig wapenbroeder, een trouwe vriend, bemind door allen !

De herinnering aan onze helden maakt deel uit van ons moreel patrimonium ; het is onvergankelijk !''

Dan legden talrijke vriendenhanden tuiltjes blauwe korenbloemen en helrode klaprozen neer op het vers toegedekte graf (20).

Volgens een aanduiding op de ''carte directrice'' van het GHK liggen de eenheden te Maria-Aalter als volgt :

— west van de weg Hoekstraat/Maria-Aalter, naast de autostrade, het 1 JP met zijn afdelingen en natuurlijk dus ook de staf van de groepering. Dit tot ter hoogte van de Schuurlodreef. Zuid van de dreef is de I/19 A aangeduid.

— oost van gemelde weg ligt dan noord van de steenweg naar Aalter het 1 Cy en zuid ervan het 4 Cy (21).

Te Maria-Aalter vertoefden in de voormiddag en een deel van de namiddag ook nog andere eenheden (22).

Het 24 Bon Genie, organiek bij het II LK behorend, stond op 27 mei o.a. in voor het opblazen van de bruggen op het kanaal Gent-Brugge. (Savooien). De vernieling van deze kunstwerken was door de genie-eenheden van het VII Frans Leger voorbereid, die ook voor het opblazen ervan verantwoordelijk waren (23).

Pas in de loop van de voormiddag van 27 mei kwam hier verandering in. Toen verkreeg de commandant van het cavaleriekorps de uitsluitende bevoegdheid hierover.

Hij delegerde de Groepering Morel hiertoe (24).

De Cie Park van het 11 Bon Genie (11 ID) was eveneens sinds 23 mei en tot 27 mei te Maria-Aalter gestationeerd.

Ook de staf en eenheden van het vervoerkorps (2 ID) lagen toen in Maria-Aalter; een bevoorradingspunt voor artilleriemunitie was vóór het kasteel Blekkervijver ingericht (25).

Op 27 mei om 13.00 u vertrok dit korps naar Loppem.

In Knesselare staan twee doden van dit korps geboekt.

Beide behoorden tot het Autovoertuigenpeleton van de Sanitaire formaties, meestal ambulances die bij de diverse divisionnaire medische echelons waren verdeeld.

In welke omstandigheden ze om het leven kwamen is mij onbekend. Het betreft :

Van Camp Leopold, soldaat milicien, geboren te Beersel op 8/5/1904, wonend te Mechelen en echtgenoot van Rosalie Van den Brande.

Van de Wiele Marcel Marie Jozef, wachtmeester, geboren te Melle op 9/11/1909, ongehuwd en er wonend.

Kort na de middag trok de Groepering Morel naar Knesselare. Hier zou ze spoedig haar sporen verdienen !

Roger MOELAERT

Deze tekst is onrechtstreeks tot stand gekomen bij het consulteren van de documenten uit het Centrum voor Historische Documentatie van de Krijgsmacht ter gelegenheid van het opmaken van onze studie "Oorlogsgebeurtenissen op 27 mei 1940 te Knesselare", eerlang te verschijnen in *Appeltjes van het Meetjesland nr 37 (1986)*.

Afkortingen :

De frontlijn was bezet door verschillende legerkorpsen (LK) met elk twee infanteriedivisies (ID) in lijn. Een divisie bestond uit drie regimenten met elk een viertal bataljons (Bon) die op hun beurt weer elk vier compagnieën (Cie) telden van vier peletons (Pon).

Het enige cavaleriekorps (CK) telde zo ook twee cavaleriedivisies (CD).

C.P. : commandopost (= lager dan echelon divisie).

HK : hoofdkwartier (divisie en hoger).

GHK : groot hoofdkwartier.

A : artillerie.

SBH : stafbrevethouder.

MG : mitrailleurgeweer.

Mi : mitrailleur of mitrailleuse.

ChCh : Chasseurs à Cheval (Jagers te Paard of JP).

kp. : kilometerpaal.

- (1) Generaal Van Overstraeten, R. : *Au service de la Belgique, Dans l'étau*. Paris, 1960.p.326.
- (2) Generaal Michiels, O. : *Dix-huit Jours de guerre en Belgique*, Paris, 1947.p.210.
- (3) GHK, Sectie 1, schrift voor telefonische mededelingen 450/fiche 36.
- (4) GHK, Sectie 1, farde 26 mei, order 147/45
- (5) de Jonghe d'Ardoye : *Le 1er Chasseurs à Cheval en campagne*, Bruxelles 1947; ook in vertaling *Het 1e Jagers te Paard te Velde*, 1983; eveneens farde 2 CD, 1 JP.
- (6) CK, HK, Sectie 1, order 386/48 van 26/5. Bijlage I.
- (7) 2 CD, 4 Cy-velddagboek-mededeling van 2 CD.
- (8) 2 CD, 4 Cy-order in bijlage II.
- (9) 2 CD, 4 Cy-velddagboek 3 Cie.
- (10) Bijlage III.
- (11) 1 CD, HK, 1e en 3e Bureau-order van 25/5 en oleaat 1/40.000. Het Vierde Wielrijders lag grosso-modo tussen Sluis en de Kruisschans (exclusief).
- (12) 2 CD, 4 Cy-velddagboek II Bataljon.
- (13) 2 CD, 4 Cy-verslag van Olt. Raymond.
- (14) 2 CD, 4 Cy-velddagboek 7 Cie.
- (15) 1 CD, 1 Cy-verslag Lt. Dewaele + andere. Voor de ligging van de 1 Cy, zie noot 11. Het bezette de ondersector van Heille.

De wielrijdersregimenten bestaan uit een staf en een stafkompagnie, twee bataljons van elk twee fuselierskompagnieën en één kompagnie mitrailleurs. Tenslotte nog één kompagnie getrokken kanonnen van 47 mm.

Totaal 48 officieren, 144 onderofficieren en 1.370 manschappen. Qua vervoer : 75 auto's met 25 aanhangwagens, 1.370 fietsen, 60 motoren solo en 5 met zijspan.

Rekening te houden met het feit dat men reeds 17 dagen in oorlog is !

Bij het 1 Cy is er een kompagnie T 13 toegevoegd.

Deze kompagnie bestaat uit een staf en drie peletons van elk twee secties met twee T 13.

Totaal dus 12 draagauto's T 13, zijnde een rupswagen met kanon van 47 mm. Men telt er 4 officieren en 144 manschappen.

- (16) 3 ID, Cie Kn 47/T 13 - velddagboek.
- (17) CC, 1/19 A en 19 A staf-velddagboek.
- (18) 1 CD, HK bijlage I en velddagboek..
Volledig gemotoriseerde groep, telde drie batterijen van elk twee secties met twee stukken (= 12 Kn).
De staf met peleton mitrailleurs en medisch detachement telde 10 officieren, 20 onderofficieren en 145 manschappen. Er waren 19 auto's en 3 aanhangwagens, 7 fietsen, 13 motoren solo en 16 met zijspan.
Elke batterij bestond bijaldien nog uit 3 officieren, 16 onderofficieren en 88 artilleurs. Het voertuigenpark bestond uit telkens 18 wagens met 11 aanhangwagens, 6 fietsen, 3 motoren solo en 16 met zijspan.
Een groep telt dus ongeveer 500 mannen !
- (19) Staf en beschermingspeleton telden 9 officieren, 15 onderofficieren en 91 soldaten. Verder 10 auto's en één aanhangwagen, 15 motoren solo en 17 met zijspan.

Het eskadron pantserauto's met 4 peletons van elk 2 T 15 (= rupswagen gewapend met één mitrailleur 13.2 mm) en één T 13 (= Kn 47 mm en Mi 7.65 mm).

Er waren toen echter maar drie T 13 en één T 15 aanwezig.

Van het eskadron fuseliers motorwielrijders van de motorwielrijdersgroep van het regiment was het 2 en 3 peleton meegestuurd. Ze bestonden telkens uit een DBT-ploeg (= granaatwerpers) en twee groepen van elk een MG-ploeg en één ploeg granaatafvuurders (geweer met tromblon). Allen dus per motor met zijspan. In een rapport van de Duitse Inlichtingendienst (*Fremde Heere West, 3 Abt. 1/6/1939*) werd volgende genoteerd ter gelegenheid van de parade in juni '39 waarbij deze eenheden door Brussel trokken :

"*Besonders vorteilhaft fielen die Radfahrer — und Kradschützen — Einheiten der mot. — Kav. — Div. auf*" (Liss Ulrich : *Westfront 1939-1940*, Neckargemünd 1959, p 62.)

- (20) Naar de Jonghe d'Ardoye.
- (21) 2 CD, 4 Cy en GHK, farde 27 mei - carte directrice. Iemand verwisselt de standplaats 4 Cy en 1 Cy ! Quid ?
- (22) II LK, 24 Bon Genie.
- (23) GHK, farde 22 mei, Sectie 1, order 143/47.
- (24) GHK, farde 27 mei, Sectie 1, order 148/47.

- (25) 2 ID, Vervoerkorps. De 23/5 werden ze te Maria-Aalter met brandbommen bestookt. Vier vrachtwagens van het Autovoertuigenpeleton voor Infanteriemunitie zijn uitgebrand; 1 brigadier gedood en verschillende soldaten gewond.

CAVALERIEKORPS
STAF
1^e Bureau
Nr 386/48

HK 26 mai 1940
Verzonden te

GEHEIM

Bestemmingen 1 CD, CC/1 CD,
Ter inf. : GHK (1^e Sectie en sectie C)

OPERATIEORDER VOOR DE NACHT VAN 26 OP 27 MEI 1940

Het 1 Cy, 4 Cy en het I/19 A, verenigd onder de orders van de CC/1 CD en beschikkend over de staf van het 1 JP, zullen zich deze nacht naar de bossen van Maria-Aalter (3 km Z van St.-Joris) begeven waar zij een legerreserve zullen uitmaken.

Marsweg :

1 Cy : Moerkerke, Vijve-Kapelle, Sijsele, Oedelem, Beernem, St.-Joris.
4 Cy : Westkapelle, Oostkerke, Damme, Vijve-Kapelle, dan zoals 1 Cy.
I/19 A : als 4 Cy.

Initiaal punt : Vijve-Kapelle.

Uren van doortocht : 1 Cy : 2 u 00
4 Cy : 2 u 45
I/19 A : 3 u 30

De CC/1 CD zal een verbindingsofficier naar het GHK sturen.

Lt.-Gen. Keyaerts
Comd. van het cavaleriekorps
(get. Keyaerts)

(naar origineel)
(vertaling)

4^e REGIMENT KARABINIERS-WIELRIJDERS

C.P. 27 mei 1940

II Bataljon

STAF

Verstuurd te 0.45 u.

Nr

De Comd van het 4 Cy

GEHEIM

Aan de Compagniecommandanten

Aan de officieren adjuncten

Aan de officier-geneesheer van het II

Aan de officier voor Administratie

BETREFT : MARSORDER

I BESTEMMING : Bossen van Maria-Aalter.

II MARSWEG : Sluis, Westkapelle, Oostkerke, Damme, Vijve-Kapelle,
Sijsele, Oedelem, Beernem, St.-Joris, bos van Maria-Aalter.

III INITIAAL PUNT : kerktoren van Westkapelle.

IV SAMENSTELLING : 6e, 4e, 5e : op de weg Sluis-Westkapelle.

V DOORTOCHT OP HET INITIAAL PUNT :
6e om 2.20 u, 4e om 2.30 u, 5e om 2.40 u.

VI VERVOER : - gevechtsechelon : spits van het Bon.
- echelon "vivres" ; verzamelen vanaf nu kilometerpaal
14.500 weg Sluis-Westkapelle (daar onder bevel van
Lt. Lacrois van Staf 4 Cy.)
- echelon "bagage" idem
- ambulance : met het Bon. (achter 5e)

VII VERDEDIGING/VLIEGT. :

bij dag : 1.000 m tussen de Cies, 200 m tussen de Pons, 50 m tussen de
gevechtstroepen (sectie Mi).

bij nacht : deze afstanden zullen verminderd worden ; de peletons kunnen
hervormd worden.

uitkijk : kijkers en trompet.

VIII JALONNEURS : met uitzondering van twee mekaniekers per Cie en een
motorrijder bij de C.P./Bon, zullen alle motorrijders onmiddellijk ter
beschikking van de comd. van de Cie van de voorhoede (op kop) gesteld
worden ; die zal in noodgeval gidsen met wielrijders.

IX VERBINDING : ik bevind mij aan het hoofd van de voorhoede. Bij
aankomst een motorrijder per Cie afvaardigen bij mijn C.P., drager van
het adres van de C.P. van zijn eenheid en in bezit van een kort verslag van
de verplaatsing.

X Ik dring er op aan dat alle eenheidscommandanten de nodige maatregelen
treffen voor het onmiddellijk vertrek van het Bon.

Majoor MARTIN
Comd II/4 Cy
(get.) MARTIN

(Vertaling naar kopie.)

4^e REGIMENT KARABINIERS-WIELRIJDERS
STAF
Nr

C.P. 27 mei 1940

GEHEIM

De Comd van het 4 Cy
Aan de commandanten van I en II, Cie Kn 47 en Staf

1. OPDRACHT : Legerreserve vormen met 1 Cy en I/19 A, onder bevel van de CC/1 CD.
2. MARSWEG : Sluis, Westkapelle, Oostkerke, Damme, Vijve-Kapelle, Sijsele, Oedelem, Beernem, St.-Joris, bossen van Maria-Aalter.
3. INITIAAL PUNT : Vijve-Kapelle.
4. UREN VAN DOORTOCHT :
Cie staf en Cie Kn 47 : 2 u 45
Bon I : 3 u 00
Bon II : 3 u 20
Gevechtsechelon : verplaatsing met de eenheden.
Echelon "vivres" : verzameling onmiddellijk ter hoogte van kilometerpaal 14.500 van de weg Sluis-Westkapelle. Orders te geven door de onderscheiden Cie-commandanten. Olt. Lacrois zal het echelon bevelen ;
bestemming 2 km ten zuiden van Maria-Aalter.
Echelon "bagage" : Westkerke, onder bevel van Olt. Evrard.
5. SECUNDAIR I.P. : kerktoren van Westkapelle.
6. UREN VAN DOORTOCHT : respectievelijk 1.45 u, 2.10 u, 2.20 u.

Kolonel SBH JADOT
Comd 4 Cy
(get.) JADOT

(Vertaling naar kopie.)

WOESTIJNESPROKKELS 1

Elke lokale vorser verzamelt doorgaans gegevens met een ongelooflijke graad van verscheidenheid. Bij het uitschrijven van artikels wil er dan wel eens wat informatie overblijven. Het is evenmin denkbeeldig dat over een bepaald "thema" quasi niets valt te ontdekken. Men botst op een interessant stuk, maar het blijkt een "enig kind", dat "alleen op de wereld" zwerft. Andere losse feiten hebben een waarde op zich.

Met deze nieuwe, hopelijk vaste, rubriek willen we in elke aflevering enkele van die specimen voorschotelen, zonder enige vorm van verwerking. Ondanks de "losse aard" van de stukken willen we ze toch per onderwerp groeperen. Het betreft vaak ook uitzonderlijke, al dan niet grappige, feiten.

We beogen eveneens door de bondigheid afwisseling tussen de langere artikels te brengen en aldus misschien een nog ruimer publiek te bereiken. Meteen wordt ook de inhoud van het gemeentelijk archief- en dokumentatiecentrum en alles wat er bijhoort in een bredere kring bekend.

Een eerste thema dat we aansnijden betreft "*ONGELUKKIGE VOORVALLEN*". Ongevallen zijn eigen aan elke tijd en beschaving, maar vertonen op sommige vlakken toch verschillen. De hiernavolgende voorbeelden leren iets over de maatschappij omstreeks 1850, ondermeer "beroepen" en de sociale toestand, vervoermiddelen ... Toen, zowel als nu, lag onvoorzichtigheid vaak aan de basis van een ongeval.

We geven de tekst integraal en letterlijk (met de fouten).

"Op 8 mei jongstleden (1856) heeft alhier wijk Aelterbrugge den genaemden Jean francies Mestdach landman te Ruysselede schielyk het leven verloren.

Dezen persoon bezig zijnde met al rijdende zynen wagen welke met Guano geladen was te dekken om dezen van den regen te bevryden had de lyn waarmede hy het peerd voerde onder zynen voet gelegd welke door zich uitstrekten (sic) om alzo te beter zyne waer te kunnen dekken, was van onder zynen voet geglibberd, hy er agter springende deze wederom heeft genomen maer door de haest is gevallen en dewyl hy de lyn reeds in de hand had, heeft het peerd moeten blyven staen, het welk van den wagen die nog in volle gang was is omvergeworpen, en alzo de voorwagen draeiende, hij van de zwede/werktuig welk den voorwagen beweegd (sic)/ eenen stamp op het hert heeft gekregen, het welk hem eenige uren later de dood heeft gekost" (1).

"Op den 20sten juny jongstleden (1851) is den genoemden Bernardus Van Tornhout mestraeper, alhier ook schielyk overleden. Voornoemden Van

Tornhout heeft de onvoorzichtigheid gehad zig onder eenen geladen wagen te werpen tot het opraepen van het peirdenmest en door het achterwiel getroffen wordende, is hij dood ter plaets blijven liggen'' (2).

Filip BASTIAEN

(1) G.A.A., 172.3 :504, Verslagen van het schepencollege, 13 oktober 1856 (jaarverslag).

(2) Idem, 8 oktober 1851.

CURSIEFJES

Brand schuurken Judocus Scheirlinck (1).

... dat den 20 dezer (november 1862) tusschen 2 en 3 uren namiddag, het schuurken van den genoemden Judocus Scheirlinck (2), staende te Maria-Aalter door den brand vernield is. Dit schuurken was gebouwen van veldsteen en hout en gedekt met strooi, het bevatte ongedorschen rogge. De schade is in het geheel op 200 francs geschat. Dezen brand is veroorzaakt door den zoon van Scheirlinck, een kind van zes jaeren dat alleen te huis zijnde, kolen had genomen en daermede in het scheurken was gaen vuer maken. Niets was tegen brandgevaar verzekerd.

Als gevolg van deze brandmelding aan de arrondissementscommissaris te Gent, meldde de gemeente, op 11 april 1863 :

''... ontvangst van een mandaet van betaling voor de schadeloosstelling op het fonds der kwade posten, afgeleverd in profijte van eenen persoon onzer gemeente en bedraegende fr. 25 (3).

(1) G.A.A., briefwisseling 1861-1876, nr. 1371

(2) Judocus Scheerlinck, werkman, was eigenaar van het perceel Stie C 683e, gelegen in de toenmalige Grote Zouter, dicht bij de toenmalige Dixmudschen Boterweg.

(3) G.A.A., reg. briefw. 1861-1876, nr. 1451.

Roger DEFROYT

FIDOEME OF SJAMPETTER CAMIEL TE BELLEM

1. INLEIDING

Politie, en dus ook sjampetters, is één van de facetten van het dagelijks leven die in *de geschiedenis* en evenzeer in heemkundige tijdschriften slechts weinig aan bod komt. In dit eerste artikeltje willen we één van de *volksfiguren* uit het vroegere Bellem wat meer onder de schijnwerpers plaatsen.

Voor dit artikel maakten we deels gebruik van een *niet-traditionele bron*, nl. de mondelinge geschiedenis of informatie verkregen via de interview-techniek. Aldus worden inlichtingen achterhaald die niet vermeld staan in de bestuurlijke documenten : mentaliteit, de meer echte functionering van het platteland rond de eeuwwisseling ... De *waarheid* achterhalen is echter een utopie. We willen hier terloops verwijzen naar het artikel "*Is geschiedschrijving echt wel mogelijk?*" (1).

Aan deze methode zijn ook grenzen en zijn een aantal gevaren verbonden. Gezien de behandelde periode moesten we op oude(re) mensen een beroep doen. Dit brengt met zich mee dat heel wat is vergeten, ook al omdat men er geen aandacht aan schonk. Ondanks dat er wordt beweerd dat de jeugd-jaren het best in de herinnering blijven, is er veel vervaagd. Heel wat zaken worden dooreen gehaspeld of in een andere tijd overgeplaatst. De gegevens moeten dus steeds kritisch worden benaderd, terwijl men zich vooraf goed moet informeren. Geïnterviewden die elkaar tegenspreken is frequent. We namen doorgaans enkel die gegevens op die we uit meer dan één mond vernamen. (Er zijn echter zaken die slechts door enkelingen kunnen gekend zijn, b.v. het innen van huur door de veldwachter.)

Zeker bij oudere mensen mag men geen *hard* interview afnemen. D.w.z. dat men op eventuele fouten wijst, een discussie aangaat ... Het gevaar is dan inderdaad niet denkbeeldig dat de bereidwillige spreker dichtklapt. Een bijkomend probleem voor een kleine dorpsgemeente als Bellem betreft het beperkte aantal informantanten.

Een ander gevaar bestaat erin dat men zelf (de interviewer) het gesprek gaat domineren. We bedoelen ermee dat er zaken uit de informant worden *gesleurd* die men *wil* vernemen (dit gebeurt hoofdzakelijk bij vragen waarbij de geïnterviewde niet rechtstreeks betrokken is; in concreto b.v. de taken van een veldwachter). Dit impliceert dat men geen suggestieve vragen (cfr. de kritieken op de T.V.-reeks "*de Nieuwe Orde*") mag stellen; de woorden moeten gewikt en gewogen zijn. We geven de voorkeur aan b.v. wie- of wat-vragen i.p.v. deed hij dit of dat (b.v. "*wie deed de uitdeling van het brood aan de armen*" i.p.v. "*Deed de veldwachter de bedeling ... ?*"). Ook

hier speelt ervaring een grote rol : men leert vragen stellen. Het veronderstelt eveneens dat men *open vragen* stelt, zodat de informant kan uitweiden.

Uit de interviews blijkt alvast dat een arbeider en een welgestelde de controle van een veldwachter anders bekeken. Ook de verhouding met de veldwachters, vanuit het oogpunt van een lokale *notabele* en een gewone sterveling, lag anders.

Gezien we slechts één figuur benaderen, weze het duidelijk dat niet elk aspect in een breder kader kan worden behandeld. Het betreft soms nog te geïsoleerde feiten, gebonden aan één enkele persoon.

Door het vaak persoonsgebonden karakter van de gegevens, zullen we het voetnotenapparaat tot een (strikt) minimum beperken. Aan het slot geven we een algemene bronvermelding.

2. DE LEVENSLOOP VAN CAMIEL DE MEYER.

Camiel De Meyer zag het levenslicht te Aalter op 1 juli 1859. Hij was het eerste kind van Petrus in huwelijk met Coleta Santens. Zijn vader was voordien gehuwd met Amelia Van Hooreweghe. Dit huwelijk werd op 6 januari 1858 abrupt verbroken door het vroegtijdig overlijden van de jonge vrouw. Uit het eerste huwelijk sproot één zoon.

Camiels ouders woonden toen in de wijk Stratem, nr. 149.

Over de jeugdjaren van Camiel is ons niets bekend. Vermoedelijk liep hij, zoals de meeste andere dorpsjongens, school tot aan zijn Plechtige Communie (*de jaren van discretie en verstand*), of misschien toch iets langer (zie verder).

Vóór het vervullen van zijn legerdienst was hij actief als landwerker. Waarschijnlijk sprong hij ook somtijds bij in de zaak van zijn ouders. Zij waren ondertussen verhuisd naar de Statiestraat nr. 114, alwaar Petrus de vlashandel combineerde met het houden van herberg.

Camiel behoorde tot de lichte van 1879. Van een algemene dienstplicht was er nog geen sprake en Camiel moest dus loten. Hij trok het nummer 23. Een laag nummer betekende onvermijdelijk dat men enkele jaren het burgerleven vaarwel kon zeggen, tenzij men bemiddeld was en een vervanger kon betalen. Hiervan was vermoedelijk geen sprake en onze loteling werd op 10 juni 1879 bij de lansiers ingelijfd. Hij was er eerst brigadier en nadien wachtmeester (1ste graad onderofficier; wijst dit op een hoger onderwijspeil?). Naar de toen geldende normen diende Camiel 4 jaar. Zijn definitief verlof verwierf hij op 1 oktober 1889. Hij kon als een echte *militarist*

worden bestempeld. Na het eerste jaar dienst genoot Camiel 14 dagen verlof. Amper een week later trok de soldaat weer op, op zoek naar discipline en tucht. Deze principes zouden zijn verder leven beheersen.

Enkele jaren na zijn afzwaai was de functie van veldwachter te Bellem te begeben. Veldwachter Seraphin Lootens overleed er in actieve dienst op 15 januari 1886.

Sjampetter Camiel, met snor en baard en stuurs van opzicht.

Camiel maakte deel uit van de zeven kandidaten. Reeds in de eerste stembeurt werd hij als eerste kandidaat voorgedragen. We weten echter niet of Camiel "*le candidat de la famille de Kerchove et du clergé*" was, zoals dit in het Liber Memorialis werd geformuleerd t.o.v. Charles Cram bij de aanstelling van een secretaris enkele maanden later. De min of meer identieke stemverhouding laat zoiets toch veronderstellen (de familie de Kerchove was op dat ogenblik niet in de raad vertegenwoordigd). Een bijkomend argument was dat de gouverneur het laatste woord over de benoeming had en dat deze plaats door R. de Kerchove werd bekleed. Camiel De Meyer genoot ook de voorkeur van de arrondissementscommissaris.

Camiel beschikte over heel wat troeven : hij had zijn legerdienst volbracht en werd als een persoon met een kloeke lichaamsbouw en met een goede fysische weerstand bestempeld. Met zijn gestalte van 1,67 m was hij weliswaar niet als een boom van een vent te betitelen. In de tachtiger jaren van de 19de eeuw besteedden de overheden ook reeds meer aandacht aan de geletterdheid van de politiebedienden. Ook op dit vlak kwam Camiel goed voor de dag : hij kon lezen en schrijven en hij was eveneens het Frans machtig. Volgens de militieregisters (de gegevens werden door de loteling zelf verstrekt) kon hij ook *cijferen*. Kortom, geen geringe kennis voor die tijd. Deze geleerdheid was misschien te danken aan een langer schoollopen, terwijl de jarenlange legerdienst met een overwegend ééntalig Frans kader eveneens hun steentje bijdroegen.

Anders geformuleerd : de kandidaat Rassel maakte geen schijn van kans meer. De gouverneur benoemde de nieuwe veldwachter op 13 februari. Vermoedelijk vervulde hij reeds de dienst vanaf eind januari 1886.

*H.W. bedankende op overhand, aenvaard intuschen,
Wyn heer de Gouverneur, de vergetering onzer hoogachting.
op verzoet van den heer Officier van politie des gemeente
De Veldwachter te Bellem,
De Meyer*

Bellem, 17 april 1927.

Handtekening en handschrift van de veldwachter.

Voor zijn tijd schreef Camiel De Meyer bijzonder goed. Vaak waren burgemeesters en soms secretarissen minder geletterd. Daarenboven beschikte hij over een ruime woordenschat. Het is trouwens opmerkelijk dat zijn voorouders (zeker tot aan zijn overgrootvader; hun vrouwen uitgezonderd) allen de pen konden hanteren. D.w.z. we weten met zekerheid dat ze hun naam onder akten plaatsten. Dit is echter een zeer rudimentaire en eerder simplistische basis om de graad van geletterdheid te meten.

Het was voor een kleine gemeente als Bellem uitzonderlijk dat voor een persoon van buiten de gemeente werd geopteerd. De verzamelde informatie biedt echter geen antwoord op de vraag of er zich geen Bellemnaar kandidaat stelde ofwel of er andere redenen (naast de bekwaamheid) bestonden om Camiel te verkiezen. Vermoedelijk ging hij zich aan de gemeenteraadsleden (en de kasteelheer?) voorstellen en maakte hij de beste indruk.

Daar een veldwachter de gemeente van benoeming moest bewonen, verhuisde Camiel in de loop van de maand maart naar Bellem. Desondanks dat bleef hij goed in contact met de Aalternaren (door zijn familiebanden en tevens door de dienst). Kende hij Maria Van Parijs reeds beter voor zijn benoeming of opende dit laatste aspect nieuwe perspectieven? Vast staat dat hij op 12 mei 1888 te Aalter huwde. Vermeldenswaardig bij het voltrekken van het huwelijk (burgerlijk) is dat de 4 getuigen werden gerecruteerd onder zijn kollega-veldwachters, te weten D. Steyaert en B. Opsomer van Aalter, J.B. Roelandts van Ursel en tenslotte E. Bocquaert van Hansbeke. We leiden eruit af dat er een goede onderlinge verstandhouding tussen hen heerste.

Het jonge paar ging in het Dorp wonen (in het huis waar nu R. Maes woont). In totaal werden er zes kinderen geboren. De oudste zoon Albert (doorgaans Jozef genoemd) werd vanaf zijn 11 jaar door zijn grootouders (langs moederszijde; herberg Het Paradijs) opgevoed (in praktijk vanaf zijn 2de levensjaar; de tantes zouden de *kleinen* verzorgen rond het tijdstip van de geboorte van Petrus, maar het kind bleef er). De derde zoon en tevens het jongste kind zou aan het einde van de Eerste Wereldoorlog als vrijwilliger te Moorslede sneuvelen (2 oktober 1918). Hij ligt begraven op het militair kerkhof te De Panne. Tijdens diezelfde moordende verkenningstocht werd ook Petrus zwaar gewond.

Al die tijd bleef Camiel De Meyer zijn functie stipt vervullen. In 1925 rees er een probleem. Niet dat hij nalatig werd, maar sjampetter Camiel werd een dagje ouder. Onze garde werd 66 jaar en enkele maanden voordien was een wet goedgekeurd waardoor de veldwachters op een meer gevorderde leeftijd (65 jaar) werden verplicht de plaats te ruimen voor een jongere kracht (2). Voorlopig was een tijdelijk afstand nemen van de maatregel mogelijk. De gemeenteraad betoogde dan ook "*dat deze (de veldwachter) thans nog kloek en gezond is en zijne dienst vervult ten genoegte van eenieder*", terwijl Camiel er op stond "*zolang hij kon*" de dienst waar te nemen. Telkenjare opnieuw moest de raad een verlenging aanvragen en die werd steeds verkregen. In december 1928 merkte de gouverneur op dat Camiel het volgende jaar 70 werd en dat dan de op pensioenstelling onafwendbaar was. De procedure zou toch nog meer dan een jaar aanslepen en pas in de loop van 1930 werd er een opvolger, Victor Goedgebuer, aangewezen. Bij het ontslag van C. De Meyer werd er een pensioen van ongeveer drievierde van zijn wedde door 6 gemeenteraadsleden goedgekeurd; 1 lid

onthield zich en twee leden stemden zelfs tegen (Oppositie? of een persoonlijke vijandelijkheid?).

Enkele jaren later werd het gezin De Meyer-Van Parijs uit elkaar gerukt. De veldwachter zijn vrouw overleed te Bellem op 7 juli 1937. Vijf jaar later, 10 mei 1942, stierf ook Camiel, op de leeftijd van bijna 83 jaar.

3. SOCIALE STATUS VAN HET GEZIN.

Een eerste punt dat we hierbij benaderen, is het loon van de veldwachter. Camiel De Meyer werd benoemd net op het ogenblik dat er zich inzake loonregeling der Oostvlaamse garden toch enige veranderingen voordeden. Voordien waren de veldwachters volledig afhankelijk van de goedwil van het lokale bestuur. Vanaf 1887 stelde de provincieraad minima (volgens het aantal inwoners) vast, wat echter geenszins betekende dat de sjampetters een volwaardig loon genoten.

Bellem behoorde tot de tweede hoogste klasse (2000 - 2500 inwoners), wat overeenstemde met een minimumwedde van 600 fr per jaar. Dit bedrag genoot de garde reeds vanaf zijn benoeming en het liet een gezin zeker niet toe een breed leven te leiden. Het huishouden breidde inderdaad vlug uit : eind 1894 was Camiel reeds vader van 5 kinderen. In 1895 verzocht hij dan ook zelf het gemeentebestuur om een loonsverhoging. Er werd met een aanpassing van 25 % ingestemd, wat de jaarwedde op 750 fr bracht. Met de nieuwe reglementeringen na 1900 zou sjampetter Camiel nooit meer een hoger loon dan het strikte minimum genieten. In 1910 bedroeg het 846 fr. Vóór de Eerste Wereldoorlog behoorde hij aldus steeds tot de middengroep der veldwachters : d.w.z. dat hij (theoretisch) de helft van het loon moest besteden aan basisvoedsel (brood of aardappelen). Dit had ook tot gevolg dat er weinig ruimte voor aanvullende bestedingen werd gelaten (er moest ook huur betaald, voor kleding, verwarming, verlichting enz. gezorgd). Er kon hieraan worden verholpen door op neveninkomsten terug te vallen. Na de oorlog verhoogde het nominale loon (het bedrag) gevoelig (inflatie ...) en was er eveneens een hogere levensstandaard aan gekoppeld. Desalniettemin impliceerde het veldwachtersambt geen rijkemansleventje.

Van hogerhand redeneerde men dat niet elke veldwachter een volledige dagtaak vervulde (zie verder) en dan ook slechts à rato van de prestaties diende te worden vergoed (maar had omgekeerd een laag loon geen implicaties op de dienst?).

Een natuurlijk uitvloeisel van deze situatie was dat de veldwachter bijberoepen uitoefende. In deze optiek verschilde hij wezenlijk niet van de andere plattelandsbewoners. Het was een vertrouwd beeld dat b.v. een dagloner na de arbeid een lapje grond bewerkte en 's winters de klompenmakersstiel of een andere job uitoefende.

Net als zovelen bewerkte Camiel De Meyer een lapje gehuurde grond. Met zijn uitbating van ca. 1ha 20a behoorde hij tot de keuters. Ongeveer de helft werd met rogge en aardappelen bebouwd (voor de gezinsbehoefte?), terwijl de resterende grond werd ingepalmd door voederbieten, rode klaver en weide. Hij kweekte eveneens bloemen onder glas. Camiel hield verder een koe (of een rund), die door de kinderen langs de graskanten werd gewacht. Hij bewerkte samen met zijn vrouw het land. Aansluitend hierbij bakte hij ook zelf brood, in een kotje achteraan in zijn tuin.

Landbouw vormde niet de enige bijverdienste. De andere vertonen eerder een tijdelijk karakter en vermoedelijk lag de opbrengst eerder laag. Zo deed Camiel ook verzekeringen (vermoedelijk pas na 1914 en later door de dochters overgenomen) en was hij aanwerver van vrijwilligers met premie. Het roepen van vendities was wel een vaste waarde. En volgens de Bellemnaren kon Camiel roepen en tevens de waren goed aan de man brengen. Met een niet verkocht stuk wist hij wel waar naar toe.

Een vierde aanvullende inkomstenbron werd gevormd door de klusjes die hij door het gemeentebestuur kreeg toebedeeld. Zo vermelden we de jaarlijkse landbouwtelling en verder de tienjaarlijkse volks- en landbouwtellingen (aanvullend de huizen- en nijverheidstelling). Dit gebeurde steeds samen met de secretaris. Fidoeme was eveneens nachtwaker, waarvoor hij 120 fr per jaar opstreek. Bij deze taak werd de sjampetter bijgestaan door o.a. De Baets Theophile, De Lannoy Jules, Hutsebaut August e.a. Hij genoot eveneens een vergoeding voor het reinigen der klassen en later (vanaf 1913) werd hij eveneens gelast met het onderhoud van de feestzaal en het secretariaat. In praktijk zorgden de dochters voor deze taakjes. In 1922 boden ze hun ontslag aan en voortaan moest het schoolhoofd zelf de klus zien te klaren. Er werd namelijk niemand in hun plaats gevonden die het werk degelijk zou verrichten. Voordien gebeurde het ook *onder de leiding* van de onderwijzer, die zichzelf te wel achtte. Het onderhoud van de school omvatte ook *''de gemakken in behoorlijke staat van reinheid houden en de opbrengst (beer) zal te zijnen voordele bestaan''*.

Om het geheel af te ronden vervulde Camiel nog 2 functies (zie ook punt 5). In 1900 werd hij bedeler van het Armbestuur (C.O.O.) waarvoor hij 100 fr wedde kreeg uitbetaald (1929-1938 : 200 fr).

Als ontvanger van de Maatschappij van Onderlinge Bijstand *''Liefde tot Elkander''* genoot hij 5 % op de ontvangst der bijdragen.

Dit geheel schept een heel ander beeld over de inkomstenverwerving. Vooral eer we het rekensommetje maken, willen we nog aanstippen dat zijn dochters, die bleven inwonen, ook voor inkomsten zorgden : via naai- en borduurwerk, alsook door het verkopen van gist (was het feit dat vader de functie van veldwachter uitoefende niet voordelig?).

Uit de tabel blijkt dat een juist inkomstenoverzicht slechts bij benadering te achterhalen is. Inkomsten uit landbouw en het roepen van vendities zijn moeilijk te schatten. Toch durven we stellen dat zowat de helft van het budget werd gevormd door inkomsten vreemd aan de veldwachtersdienst.

Tabel inkomstenverwerving 1910.

Aard inkomst	Bedrag
— wedde	846 fr
— bedeler Armbestuur	100 fr
— nachtwaker	120 fr
— onderhoud klassen	50 fr
— landbouw	?
— roepen vendities	?
— ontvanger "Liefde tot Elkander"	?
Totaal	min 1.100 fr

We kozen voor 1910, het jaar dat zowat in het midden van zijn dienstperiode (1886-1930) valt te situeren en dat daarenboven geen uitzonderlijk jaar was (in 1911 werd zowat 100 fr uitbetaald voor de tellingen van eind 1910). Bedenk eveneens dat het aantal neveninkomsten nog niet op zijn maximum stond.

Om zich nu een beeld te vormen van de echte levensomstandigheden, moeten we ook de geschenken (zoals een *zende*) incalculeren, maar dan nog ontbreken heel wat schakels : hoe hoog beliep het huurgeld enz...

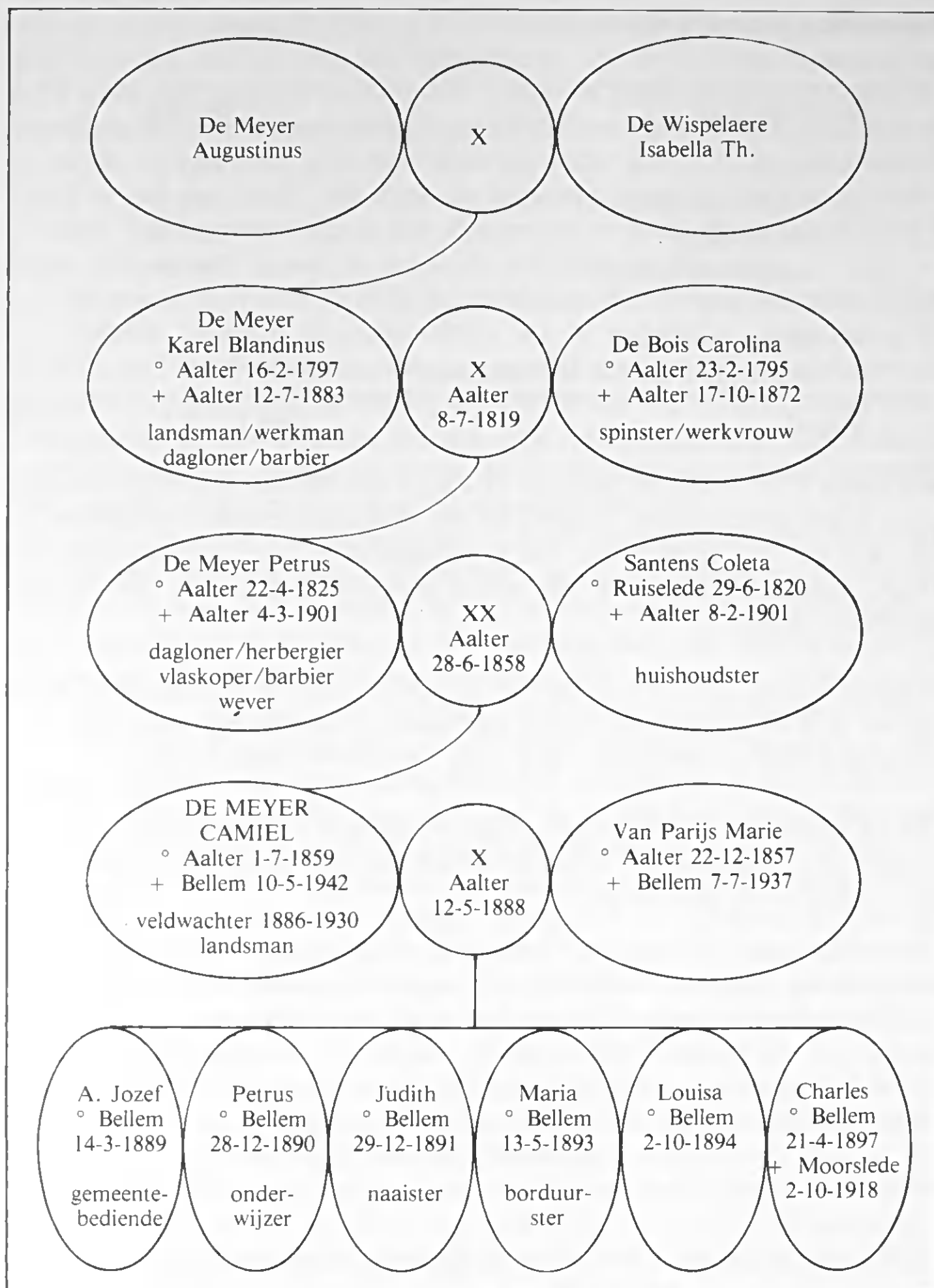
Om de sociale status te schetsen, willen we dit eens niet doen door de koopkracht uit te tekenen. We willen ertoe wel een blik werpen op eigendomsverwerving en de belastingen.

Omstreeks dezelfde jaren (1910) betaalde sjampetter Camiel geen hoofdelijke omslag (gemeentebelasting, met meerdere gradaties). Hij behoorde dus tot de laagste groep in de maatschappij. In de 10de en tevens laagste klasse van de omslag troffen we de secretaris, de onderwijzer Verhoustraete en de onderpastoor aan. Ook deze mensen behoorden dus niet tot de meer welgestelden. Dit vertaalt zich ook in het feit dat de garde geen onroerende goederen zou verwerven. Die zou hijzelf moeten verdiend hebben, want ook zijn ouders hadden geen bezit en betaalden evenmin veel belasting.

Op het eerste gezicht is er van een positieve sociale mobiliteit (opklimmen in de maatschappij) geen sprake en valt er eerder een financiële achteruitgang te bespeuren. We mogen echter niet alleen de geldelijke aspecten onder de loep nemen.

Het beroep van veldwachter op zich, en zeker zoals Camiel het waarnam, bood een zeker prestige.

Daarenboven onderschatten we in zekere zin het financiële aspect. Misschien hechtte de veldwachter niet zoveel belang aan tekenen van *rijkdom*, maar werd het geld dat hij, lange tijd als enige echte *kostwinner*, kon opzij leggen, aangewend om zijn zonen tot een betere positie te doen opklimmen.

De voorouders (in mannelijke lijn) van Camiel De Meyer.

Jozef werd gemeentebediende (hij *liep* tot zijn 14 jaar naar *Alyntjes school*) en Petrus bracht het tot onderwijzer. Dit impliceerde terug dat ze, omwille van een zekere geleerdheid, een bepaald aanzien zouden genieten. Anderen, die op de onderste sporten van de sociale ladder vertoefden, konden hun kinderen niet (zo lang) laten studeren.

Vanuit deze optiek kunnen we toch van opwaartse sociale mobiliteit gewagen, zowel op korte termijn (Camiel zelf) als op lange termijn (de zonen). In geen der gevallen zijn er echte financiële recuperaties aan gekoppeld.

De kiezerslijst van 1913 (het algemeen meervoudig stemrecht was nog in voege; 1894-1919) bevestigt als het ware dit beeld. Camiel genoot twee stemmen (voor zowel de algemene, provinciale en gemeenteverkiezingen): hij had dus slechts één bijkomende stem, doordat hij een gehuwd man was. We leiden er uit af dat hij niet over een zeker bezit of diploma beschikte.

4. DE VELDWACHTERSDIENST : TAKEN EN SOCIALE CONTROLE.

De functie van veldwachter omstreeks 1900 was complex en viel enerzijds uiteen in administratieve en anderzijds in politionele taken (vnl. als officier van gerechtelijke politie).

De dagelijkse dienstronden zijn met beide aspecten in verband te brengen, want de twee takenpakketten konden gelijktijdig worden uitgeoefend. Terwijl de veldwachter een administratieve klus verrichtte, kon hij nauwlettend toekijken op het gedrag van zijn dorpsgenoten en omgekeerd kon hij tijdens een dienstronde door de gemeente ergens een berichtje overbrengen. Alle informanten zijn het erover eens dat Camiel heel wat uurtjes langs de baan en in de velden sleet. Zijn ijver werd als volgt uitgedrukt: hij was "*geen uur thuis op een hele dag*" en "*hij liep het al af*". Volgens het schepencollege lag de dagelijkse prestatie (wel) een stuk lager: "*... gezien hij enkel, per dag, vier uren tot den openbaren dienst besteedt*". Gezien de aard en de omvang van zijn taken zal dra blijken dat de waarheid ergens in het midden moet hebben gelegen.

Wat hield die taak nu juist in?

Op louter administratief vlak valt er bijna geen gebeurtenis in een klein dorp als Bellem te vermelden, waarbij de veldwachter niet was betrokken. Anders geformuleerd, hij moest omzeggens alle werk buiten het gemeentehuis vervullen. Zo zou hij niet enkel de *convocatiebrieven* voor de gemeenteraad uitdragen, maar in sommige jaren eveneens de zitpenningen voor de leden uitbetalen. Heel wat geldelijke kwesties werden trouwens door de veldwachter afgehandeld. Camiel was min of meer de opzichter van de straatwerkers en betaalde na afloop de vergoedingen uit. Dit laatste gebeurde doorgaans uit eigen zak, waarna het bedrag, soms na verloop van vele maanden, door het bestuur werd teruggestort.

De veldwachter bracht ook persoonlijke berichten ten huize: dit varieerde van de *uitnodiging tot het uitzitten van een hechtenis*, over het meedelen van de datum van een hengstenkeuring tot het uitdragen van de kiesbrieven. Enigzins buiten de gemeentelijke dienst speelde hij evenzeer een beetje *facteur* voor particulieren.

De administratieve dienst impliceerde ook *uitstapjes* buiten de gemeente. Correspondentie voor besturen uit aanpalende gemeenten werden vaak door Fidoeme (zie verder) ter bestemming gebracht. Dienstreizen naar de provinciale hoofdplaats Gent werden verricht om de registers van de burgerlijke stand enz. af te leveren.

Als agent van de openbare macht en verder in uitvoering van de administratieve politie (voornamelijk preventief), begeleidde Camiel de lotelingen (tot aan 1909) naar de hoofdplaats van het militiekanton. Het vervoer van krankzinnigen gebeurde eveneens onder het wakend oog van de sjampetter. Een ander aspect van zijn taak behelsde het meegaan naar St.-Hubert met een persoon die door een razende hond werd gebeten (watervrees/hondsdolheid), om ginds een kleine heelkundige ingreep te ondergaan. Trouwens voor de hondenmedailles (als teken van inenting) en visverloven kon men bij de veldwachter terecht.

We stipten reeds aan dat Camiel de plaatselijke vendities (grote houtvendities zowel als de verkoping van wat schamele meubeltjes en huisraad) riep. Niet zelden werd dit als een geïntegreerd bestanddeel van het ambt beschouwd.

In een maatschappij waar de geletterdheid verre van algemeen was, werden de berichten van algemeen belang eveneens mondeling meegedeeld. Het zogenaamde *uitbellen* of *uitlezen* werd, bij afwezigheid van de secretaris, door garde Camiel waargenomen.

Bij een noodslachting van een dier werd het nieuws over de verkoop van het vlees alom in het dorp verspreid. Camiel trok dan door de straten en lokte met de bel de inwoners naar buiten, waarna hij de verzamelde menigte het bericht mededeelde.

Alhoewel het algemeen bekend is dat een landbouwpopulatie eerder afkerig staat tegenover elke *vooruitgang*, deden omstreeks de eeuwwisseling enkele vernieuwingen hun intrede te Bellem.

In 1906 werd besloten het *telefoonkantoor* bij Camiel De Meyer onder te brengen. Het schepencollege had dit nog niet zo slecht bekeken. De veldwachter kende iedereen en kon een eventueel opgeroepene waarschuwen. Het *gemeentehuis* leek vermoedelijk niet zo geschikt, daar het niet steeds open was. Het toestel kon de veldwachter daarenboven nuttig zijn bij de politiedienst.

Het telefoonreglement van 1907 stipuleerde dat de inwoners het toestel gratis (binnen de zone Gent), daaronder privé-zaken inbegrepen, mochten gebruiken. Dit lijkt een erg democratische maatregel, maar wie zou een Bellemnaar kunnen opbellen?

Het artikel 6 luidde :

''De ingezetenen welke aan het telefoontoestel geroepen worden, zullen verwittigd worden door tusschenkomst des veldwachters en zullen deswege betalen tien centimen voor elken kilometer afstand tusschen de kabin en de woning des geroepenen.''

Deze bel werd door Fidoeme gehanteerd om de inwoners naar buiten te lokken als hij een noodslachting moest meedelen. Eveneens bij de aanvang van het "uitlezen" (vanuit een raam van de huidige herberg "Gasthof Ter Linden") werd ze aangewend om stilte te vragen en de mensen te groeperen.

De uitgelezen berichten waren erg verscheiden. We citeren enkele bijzondere.

— "Bij Taf Velde (Octaaf Van de Velde; Woestijnegoed) pikt men met machines uit Engeland en morgen zal men pikken en binden tegelijkertijd, met één machine. Iedereen moet eens gaan kijken."

— Aan de brug had men de "pasters kiosk" omver gegooid. Camiel deelde mee dat de mensen "moesten braaf zijn, dat het anders niet wel ging zijn".

Zelfs de houtvendities en bollingen werden aldus bekendgemaakt. Of om het met de woorden van een informant samen te vatten: "Het was'n brokke gazette die z'uitleesden".

Henri Bruggheman-Blaemist te Orsel
maakt bekend dat er bij hem van teuten
af, regelmatig schoone tabak planten
en tomate planten zullen te behouwen
zijn, in verschillende soorten volgens
belijfte, zoals smal blaet - breed blaet
Havana en andere soorten

Een briefje met een 'zondags berichtje', afkomstig van een partikulier.

Impliceerden deze maatregelen niet dat de overheid nog beter kon worden ingelicht over het doen en laten van de massa: de veldwachter kon nog meer gegevens opvangen.

Aan het einde van de 19de eeuw deed de fiets stapsgewijs zijn intrede. Sjampetter Camiel richtte in 1902 een aanvraag tot het schepencollege om van de provinciale taks te worden vrijgesteld. Het college argumenteerde: *''Overwegende dat de veldwachter onzer plaatselijkheid, voor het uitoefenen van zijn ambt, soms genoodzaakt is, zich bij dringendheid te verplaatsen, naar de afgelegenste punten der gemeente en dat het veelal hoogst nuttig en noodzakelijk is dat deze verplaatsing geschiede door de spoedigste mogelijke middelen.''*

De vraag werd ingewilligd, maar in de provinciale registers van vrijstellingen kwam de Bellemse veldwachter nooit voor (een kritische doorlichting leerde ons dat ze niet volledig waren).

Misschien betrof het slechts een tijdelijke maatregel en bovendien blijkbaar voor een beperkte dienst. Geen enkele informant wist zich te herinneren Camiel ooit met de fiets te hebben gezien.

Hij verplaatste zich bijna uitsluitend te voet. Het vertrouwde attribuut hierbij was de *gaanstok*. De stok vormde, gezien de slechte wegen, een quasi noodzakelijk onderdeel van de veldwachtersuitrusting. Eventueel kon hij als wapen dienst doen.

In verband met deze stok bestaan er een aantal anekdotes. Heel wat kinderen zouden in de herfst tijdens het naar school gaan kastanjes *stelen*. Camiel schrok er dan niet voor terug zich in de buizen bij de oprit te verstoppen. Als de kinderen met uitpuilende zakken kastanjes voorbij kwamen, zou hij hen *pootjehaken* met het handvat.

De stok was ook aan sleet onderhevig. Camiel liet bij een kennis eens een nieuw exemplaar zien. Een tiental jaar later wees hij erop dat zijn stok veel was verdund. Dit kwam door het afslaan van de distels langs de wegen. De boeren deden het zelf niet.

Kwam Camiel al eens uit een afvoerbuis gekropen als hij de kinderen *waakte*, ook volwassenen stelden vast dat hij ongemerkt van achter een boom of vanuit het *huisje* (WC) plots te voorschijn kwam.

Meteen zijn we bij de echte politietaak van de veldwachter, de sociale controle, gekomen. De instelling *veldwachter* werd, zoals de naam het zegt, hoofdzakelijk gecreëerd om te waken over de veldvruchten. Daarnaast zou hij ook voor de handhaving van de algemene inwendige orde en rust in de gemeenten instaan. In deze optiek kregen aan het eind van de 19de eeuw heel wat veldwachters de *titel* van politieagent. Door deze dubbele *kwalificatie* kreeg Camiel De Meyer in 1901 de toelating een revolver te dragen. Deze beslissing kwam er mede doordat de overtredingen zowel in getal als in stoutmoedigheid toenamen. Het schepencollege argumenteerde *''... en dat de onverschrokkenheid der misdadigers aan de openbare macht behoedsmiddelen opdringt''*. Daarenboven was de garde ook gelast om

twee- à driemaal per week de "*nachtpolitie*" waar te nemen. Deze laatste toestand bleef niet aanhouden, want de raad oordeelde in 1923 dat het aanwenden van een politiehond niet opportuun leek. De gedachte was ingegeven door enerzijds de penibele financiële toestand en anderzijds doordat de veldwachter enkel de "*dagdienst*" verzekerde.

Via deze gegevens weten we voornamelijk iets meer over de *vormelijke* controle. We willen nog aanhalen dat bij een aantal gelegenheden Camiel zijn sabel op zich droeg. Dit gebeurde zeker als de processie uitging. Met de sabel recht omhoog stapte hij dan achter het H.-Sacrament. Een man die zijn pet niet afnam, werd ze prompt door de garde van het hoofd geslagen. Eerbied voor alles.

Maar hoe was het nu met het gedrag van de Bellemnaren gesteld?

Uit heel wat jaarverslagen treedt Bellem als een rustig dorpje naar voor, waar meestal geen aanhoudingen vielen te verrichten. Nochtans noteerde men reeds in 1884 dat het spijtig was "... *te moeten vaststellen dat de wetten en policiereglementen van tijd tot tijd niet al te wel worden nageleefd en het dus soms al eens noodzakelijk is de tusschenkomst der openbare macht in te roepen tot het beteugelen der misdaden en overtredingen*".

Een middel om het *asociaal* of *deviant* gedrag van de populatie te meten, vormt het bekijken van de processen-verbaal. Uit onze bron (de briefwisseling; de registers van de processen-verbaal houden in 1888 op) is het echter niet steeds duidelijk af te leiden of we met het eigenlijke proces of met een bijhorende getuigenverklaring hebben te doen. Toch kunnen we ons een beeld vormen omtrent de rol van deze veldwachter inzake de beteugeling der overtredingen.

Uit de gegevens kwam alvast naar voor dat Camiel niet bij alle heibel was betrokken. Het ging soms om gekijf en een aantal scheldwoorden, zodat de veldwachter slechts ter plaatse kwam als de *actie* voorbij was. In andere gevallen werd ogenblikkelijk de *officier van politie* (burgemeester; zie ook verder) om een proces verzocht.

Heel wat informanten waren het erover eens dat de sjampetter voor het minste werd geroepen. Dit bracht echter niet met zich mee dat er telkenmale een proces-verbaal werd opgesteld. De geïnterviewden bevestigden dit unaniem, tenzij één. Dit is in feite niet verwonderlijk. Een dronkaard b.v. werd door Camiel naar het *soepkot* meegetroond, alwaar hij korte tijd kon ontnuchteren en waar hij "*een band strooi tot slaping*" genoot (Soepkot: een in veel gemeenten gekende en gebruikte term als aanduiding voor de lokale gevangenis. Eertijds werd er de soep voor de armen bereid. Een dronkaard wordt eveneens vaak een "*soebe*" genoemd. Is vandaar de naam in zwang gebleven of is aldus elders de naam "*soebekot*" ontstaan? Of kreeg de persoon de naam van een "*soebe*" te zijn door de opsluiting?

Te Bellem bevond dit lokaal zich bij de school). Zelfs indien hij veel amok maakte, leek het voor de omstanders alsof alles was afgelopen met de opsluiting.

In veel gevallen verliep het scenario aldus, maar het publiek wist doorgaans niet dat in het gemeentehuis het relaas toch soms neerslag kreeg in een P.V. (Deze problematiek moet in een ruimer kader verder worden bestudeerd.) Het was namelijk zo, dat lange tijd alle P.V.'s door de burgemeester of schepenen van politie in vorm werden gegoten (na de Eerste Wereldoorlog zou Camiel wel zelf verballen schrijven). De lokale machthebbers beslisten dus of een *misdadiger* al dan niet naar de rechtbank zou worden verwezen. Eens te meer blijkt de sjampetter slechts een contactpersoon, een handlanger, goed voor het *vuile werk*: hij mocht inlichtingen verstrekken en bij twist tussenkomen. Deze handelwijze komt vaak tussen de regels van de jaarverslagen tot uiting:

''De politie wordt in onze gemeente door d'heer Burgemeester uitgeoefend, welken alle overtredingen of inbreuken aen wetten of reglementen strengelyk beteugeld.''

De laatste zinsnede is zeker te sterk. Het staat als een paal boven water dat heel wat onderling werd geregeld of door een *ketterij* van de sjampetter weer *werd glad gestreken* (een getuige verklaarde dat hij de veldwachter hoorde *''geweldig kijken''*). Dit wordt duidelijk als we nooit een P.V. voor het niet naleven van de wetten op het uitroeien van distels, rupsen, enz. (dus echte landelijke delicten) aantreffen. Nochtans deed hij ook controle op het kuisen der beken en grachten, de aflopen aan de huizen ... Burenruzie werden eveneens anders beslecht. Hij had ervoor zijn eigen methodes. Praten bood volgens Camiel vaak de beste oplossing. Hij hanteerde daarbij enkele stelregels zoals *''Stel'ulder kleire uit en wacht tot morgen''* en *''Stel de kerk in 't midden''*.

Zelfs een kleine diefstal werd soms *in der minne* geregeld. Over een dergelijk voorval konden we een mooie anekdote, inzake het oplossen van de zaak, achterhalen. Bij een vrouw was geld en enkele konijnen gestolen. De benadeelde trok met de klacht naar de sjampetter, die haar aanraade de diefstal te verzwijgen, maar hem wel te melden wie 's anderendaags het eerst haar huis zou betreden. Aldus kwam hij inderdaad (toevallig?) de dader op het spoor en vond Camiel het geld bij de huiszoeking. De man was echter niet thuis. 's Namiddags zag hij zijn kinderen en bood hen snoep aan. Op de vraag of ze 's middags konijntjes hadden gegeten, liepen ze in de val en vertelden ze dat de vellen in de *lochting* waren ondergedolven. Camiel vroeg een spade en haalde ze boven. Daar dader en benadeelde verwant waren, kwam, zoals gebruikelijk, het geld de rechtmatige eigenaar toe, maar werd er voor de rest over de zaak gezwegen.

We geven een tweede voorbeeld. Er was hout gestolen en dit werd de veldwachter meegedeeld. Camiel zou het eens natrekken: hij had vermoedens (een persoon die reeds iets op zijn kerfstok had?). 's Anderendaags kende hij reeds de dader. Camiel was tijdens de afwezigheid van de bewuste man (werkend op het land) eens in de schuur gaan neuzen. De bestolene en

buren hadden de gewoonte om hun *noenstond* in de schaduw van een aantal knotwilgen te houden. De dief moest het hout terug dragen tijdens deze rustpauze en dus in het zicht van iedereen. Er volgde andermaal geen P.V.

Door deze handelswijze en het oplossen van andere gebeurtenissen, verwierf Camiel de naam van "*ne slimme sjampetter*" te zijn. Hij werd eveneens omschreven als "*'t was ne kerel*", "*'t was ne rapied*".

Camiel deed zijn werk, recht moest wedervaren. Hij wist graag alles en ploos zoveel mogelijk uit. Zomaar een rieksteel afhakken mocht niet. Veldwachter De Meyer zou het desnoods zelf eerst aan de boer-eigenaar vragen of dat die of die persoon een steel kon krijgen. Zelfs voor het (ongevraagd) uittrekken van een raap, kon hij zich *dul* maken. Het vele reclameren bezorgde hem een typische en goedgekende bijnaam : FIDOEME. Bij al zijn verbaal geweld kwam deze krachtterm herhaaldelijk terug : "*'k gaet ulder fidoeme geen twee keer zeggen*". De Bellemnaren merkten dan ook op "*Fidoeme es daor*". Camiel was ervan op de hoogte, want zelfs in een proces-verbaal werd er van de vloek melding gemaakt. Daar luidde hij echter "*goedoe*", zoals ook een informant meedeelde.

Het doel van de reclamatie was het *zich geven* voor de garde, een effect dat meestal werd bekomen. Indien dit niet geschiedde, greep Camiel naar andere middelen. Hij stelde dan soms een proces-verbaal op (of bracht verslag uit), terwijl de aanleiding een onnozelheid betrof. Het kwam erop neer dat de persoon, waarvan sprake, niet direct voor hem *boog* en er al eens een belediging of wat spot op volgde. Dit resulteerde uit het feit dat Camiel soms wat te ijverig was en zich met te veel bemoeide. Als indirecte aanleidingen noteerden we het sprokkelen van wat hout, het tegen een haag wateren, stenen in een notelaar gooien en het plukken van bietenbladeren (met toelating van de eigenaar). Als Fidoeme dan de naam of leeftijd vroeg, die hij vermoedelijk kende, spelde men hem iets op de mouw of werden beledigingen geuit zoals "*een mauwvager en een Judas*" te zijn, of "*gij zijt eenen ezal van te willen mijn werk arrangeeren*" (Camiel merkte op dat het 's middags geen moment was om op het land te werken).

Een mooie illustratie hierbij vormt het volgende relaas.

Om 2.15 uur 's nachts kwam een man, die door Bellem trok, garde Camiel tegen, die tot driemaal toe "*Goeden avond*" zei. De man reageerde echter niet, waardoor de veldwachter op hem toesprong : "*fils ! Ik ken u wel*". De man : "*Champêtre, ik mag gekend zijn, ik doe niemand geen kwaad*". Camiel : "*Ge moet mij goeden avond zeggen goedoe*".

Hij trok de man bij de arm om hem hiertoe te verplichten en vertelde eveneens één en ander over zichzelf, waarop de man repliceerde : "*Ik ben misschien zoo deftig als gij*". Toen de man vertrok, zei Camiel nog "*Manneke ik zal u vinden*". Daarop zei de persoon "*uit libre wil*" goeieavond. Meteen had de nachtelijke wandelaar een proces wegens smaad jegens de politie aan het been.

Ook andere personen beweerden (terecht?) dat de veldwachter *zocht* om hen in overtreiding te nemen.

Heel wat van de processen-verbaal (of verklaringen) verhalen over de moeilijkheden met *zatlappen*. In eerste instantie zou Camiel de herbergier(ster) verbieden de persoon, waarvan sprake, nog langer drank uit te schenken, wat hem door deze laatste niet steeds in dank werd afgenomen. De bedreiging met een "*contraventie*" zette soms kwaad bloed. Camiel kreeg al eens de bekende reactie "*Ik vaag er mijn klooten aan*" naar het hoofd geslingerd, of zelfs "... *dat ik u met U K.... in den gracht stampte dan zoudt gij mij in overtreiding mogen nemen*". Een man, flink boven zijn theewater, had zelfs het lef te zeggen "*Gij zijt zatter dan ik*". Het bleef niet altijd tot onschuldige uitlatingen beperkt. Sommige (gelegenheids-?)drinkers kwamen in een roes terecht en gingen, al dan niet na de interventie van Fidoeme, nogal driest tekeer: glazen, ruiten en andere inboedel sneuvelen. Het hoeft geen betoog dat Camiel, bij het *opleiden* van deze herrieschoppers, in de brokken deelde en af en toe steun kon gebruiken.

Uit de verzamelde informatie kwam naar voor dat meer dan eens het uniform een herstelbeurt nodig had. In het tumult liep Camiel zeker éénmaal ook een aanzienlijke wonde op. Schoppen en slagen behoorden bijna per definitie tot het scenario. We mogen desondanks niet denken dat Camiel zich onbetuigd liet. Integendeel, hij draaide er zich niet voor om, om iemand tegen de *straatstenen* te keilen.

Dat men in dergelijke omstandigheden niet veel eerbied voor de *wet* meer had en meteen ook zijn zinnen wat verloor, bewijst de volgende aantekening.

Een bedronken jongeman zoekt heibel. De veldwachter kwam langs en poogde, bijgestaan door de herbergier, hem naar de plaatselijke gevangenis te leiden. Deze actie had heel wat voeten in de aarde. Beiden maakten, naast de uitgebreide woordenschat aan beledigingen en vloeken, kennis met de *slag- en schopvaardigheid* van de arrestant en zijn ter hulp gesnelde kompanen. Op zeker ogenblik verloor Camiel het evenwicht door een schop "*in den spriet*", waarna hij met zijn eigen "*gaanstok*" een flinke pandoering kreeg.

Veldwachtertje spelen was geen pretje.

Het omgekeerde viel ook voor. Toen enkele jonge kerels van Hansbeke de mening waren toegedaan eens poedelnaakt Bellem te moeten binnenvallen, *deste* Camiel er flink op los.

Bij de tussenkomsten van Camiel vonden we geen spoor inzake de aanhouding van stropers. Toch was onze veldwachter van deze praktijken op de hoogte, maar roken de *pensejagers* telkens lont of verrichtte Camiel geen intens speurwerk naar deze overtredingen? Stropers aanhouden was tevens

een moeilijke klus en in feite een hachelijk avontuur. Misschien oordeelde Fidoeme dat deze taak eerder de boswachters en rijkswacht toekwam (deze laatste waren alvast op dit terrein actief te Bellem).

Ook bij de schoolkinderen was Fidoeme een goede bekende. Eens dat de leerplicht was ingevoerd, speurde hij spijbelaars op en bracht ze bij de *meester*. Bij het schoolverlaten vertoefde onze sjampetter veelal in de omgeving. Voornamelijk met de gewoonte van de kinderen om over de grachten te springen (met uitbrokkeling tot gevolg) kon hij niet lachen: "'k zal ne keer achter ulder komen voor de grachten 't helpen kuisen'".

Deze methodes inzake ordehandhaving (plaatselijke/onderlinge regeling en de alles overheersende supervisie van de echte machthebbers) vinden o.i. hun oorsprong in twee factoren. De *familiariteit* (zie ook punt 5) droeg in niet geringe mate bij tot het *in der minne* regelen. De tweede verklaring schuilt in het vigerend maatschappelijk systeem (het *paternalisme*; zie verder). Deze hypothese moet echter verder in een ruimere studie worden getoetst.

5. CAMIEL IN DE MAATSCHAPPIJ.

In dit laatste punt benaderen we de verhouding tussen Camiel De Meyer en de Bellemse bevolking, alsook de relatie Camiel t.o.v. de *dorpsnotabelen*.

Niettegenstaande dat de *vooraanstaanden* slechts een minderheid uitmaken, willen we de verstandhouding met hen het eerst onder de loep nemen. Niet in het minst wordt dit schema ingegeven door de aanwezigheid van een adellijke *clan*: de familie de Kerchove d'Exaerde. Bij het doornemen van archivalia allerhande en uit de interviews komt de dominerende rol van deze *groep* duidelijk naar voor. Indien niet direct, dan toch steeds indirect, was de familie betrokken in elk aspect van het dorpsgebeuren en hield ze de gemeenschap in haar greep (deze materie zal meer expliciet worden behandeld in de, over enkele jaren te verschijnen, *Geschiedenis van Bellem*). We worden weliswaar niet geconfronteerd met een toestand zoals in het Beerem van ridder de Vrière. Er is geen sprake van dorpspotentaten. Met deze beperkte gegevens in het achterhoofd, stelt zich de vraag voor hoever veldwachter De Meyer van de kasteelheren afhankelijk en hen plichtig was.

Inzake zijn benoeming veronderstelden we reeds dat de familie de Kerchove d'Exaerde er haar hand in had. De onderlinge verstandhouding moest dus bijna (zeker éézijdig) goed zijn. Voor zover gekend, was dit ook zo. Een Bellemnaar drukte de relatie als volgt uit: hij (Camiel) was "'er (de baron) goed mee gezien, het was zijn God'".

De sjampetter kwam veel op het kasteel. Dit gebeurde zeker als een familielid de burgemeesterzetel (Eugène) bezette of een schepenambt (Georges) bekleedde. Dan kwam Fidoeme er met briefwisseling, de *politiepapieren* (P.V.'s om te tekenen)... Maar ook als de kasteelheren niet persoonlijk in de raad waren vertegenwoordigd, bleef Camiel er vaste klant. Vermoedelijk vormde hij het (een) communicatiekanaal met de *buitenwereld*: het verstrekken van allerhande inlichtingen over het reilen en zeilen van het dorp, misschien ook het verhalen van de besprekingen in de raadszittingen (Camiel was als politieman steeds in de nabijheid).

Verder hield de garde ook toezicht over de bossen en bij het uitvoeren van veranderingen aan het domein (ook na zijn dienstperiode). Hij bleef ook steeds in contact met de gouverneur Raymond de Kerchove d'Exaerde.

De verhouding verliep in bepaalde opzichten gemoedelijk. Camiel at geregeld een bord soep in de keuken van het kasteel. Dit mocht van de baron, die *zijn* sjampetter als een "*goed man*" bestempelde. Met de kermis werden er toen "*koeken*" gebakken en Camiel bracht er enkele, in zijn kepi, naar het kasteel.

Deze aspecten behelzen de uiterlijk waarneembare.

Als we op een aantal punten wat dieper ingaan, stellen we vast dat het kasteel stromannen uitzond om een *paternalistisch systeem* uit te bouwen en in stand te houden. We kunnen dit kort omschrijven als een *in de greep houden*, een *betutteling* van de gemeenschap, met het oog op het *in goede banen leiden* van de massa. Aan het eind van de 19de eeuw zag men in deze optiek zowat overal ziekteverzekeringen e.d.m. als paddestoelen uit de grond rijzen. Hierbij hadden de lokale machthebbers een (flinke) hand in het spel. Ze beoogden het *rode gevaar* (het opkomend socialisme) in te dijken en zelfs te voorkomen (3).

Terloops kunnen we vermelden dat de veldwachters, door het veelvuldig contact met de lagere klasse, vermoedelijk als potentiële verspreiders van het *goddeloze socialisme* werden beschouwd. Zeer vlug (1895) kreeg deze groep bedienden een vereniging. De Veldwachtersbond, die als anti-socialistisch valt te duiden, werd gedirigeerd door de volksvertegenwoordiger J. Maenhaut, die ook de spilfiguur van de Oostvlaamse Landbouwersbond was (4). Ook Camiel was lid van de eerste groepering.

We schreven reeds dat Camiel een tweetal functies waarnam. Bij de oprichting van de Maatschappij van Onderlinge Bijstand "*Liefde tot Elkander*" (K.B. van 23 juni 1894; doel: ziekteverzekering en het verlenen van bijstand) werd E. de Kerchove d'Exaerde erevoorzitter en zetelde hij soms effectief als voorzitter. Deze kasteelheer was ook bestuurslid in de andere Maatschappijen. Dit is een duidelijke vorm van paternalisme: we kunnen moeilijk aannemen dat het enkel om menslievendheid ging of dat men dit louter als een eer beschouwde. Camiel draaide mee in de molen, want hij werd tot ontvanger benoemd. Vanaf 1898 treffen we hem als raadslid aan, wat hij zeker tot 1910 bleef (nadien zijn geen gegevens meer voor handen;

Het diploma behorend bij het ereteken (2de Klas) dat de sjampetter verkreeg als bestuurslid van de Maatschappij van Onderlinge Bijstand "Liefde tot Elkander" (1924). In 1909 werd hij daartoe reeds voorgedragen, maar toen kwam er niets van in huis.

Als veldwachter viel deze eer hem meerdere malen te beurt. Er werden Camiel medailles uitgereikt voor 25 jaar (2de Klas; KB 18 juli 1911) en 35 jaar dienst (KB 31 augustus 1921; 1ste Klas), alsook een herinneringsmedaille van de regering van Leopold II (23 juni 1906) en het "Eeuwfeest van 's Lands Onafhankelijkheid". Deze laatste verwierf hij als gewezen veldwachter op 11 april 1931. Zijn eerste ereteken (een herinneringsmedaille) werd in 1901 uitgereikt.

volgens een diploma bij een ereteken zetelde hij er nog in 1924). Als lid woonde hij doorgaans de zittingen bij.

Vanuit hetzelfde oogpunt kan vermoedelijk ook zijn aanstelling tot *bedeler* van het *Armbestuur* (het huidige OCMW) worden bekeken. Zijn intelligentie (graad van geletterdheid ware misschien beter) en zijn aanzien waren, net als bij de vorige functie, hier evenmin vreemd aan.

Vanaf 1900 nam Camiel deze taak waar en vervulde die tot in 1938. In deze tussentijd werd hij meerdere malen "eenparig herkozen". Op 1 januari

1939 verviel dit ambt "*wegens onbeduidende werkzaamheden aan dezen post verbonden*" en de hoge leeftijd van Camiel. In 1910 schreef de lokale overheid dat hij weliswaar bedeler was, maar geen deel van het Armbestuur uitmaakte: de veldwachter vormde eens te meer het *hulpje*. We vonden hem trouwens niet vermeld als aanwezig bij de zittingen. Of toch niet vóór 1928. In de eerste zitting van dat jaar werd er echter een klacht tegen de secretaris en de bedeler geformuleerd, daar ze zich in een zaak hadden gemengd "*door hunne zienswijze te doen kennen*".

De "*verzoeningscommissie*" ontkende dit feit en verdedigde beiden door dik en dun en zou "*de aanklager een terechtwijzing overmaken*".

In 1937 werd de aanwezigheid van Camiel enkele malen genoteerd. Als bedeler stond Camiel in voor de uitdeling van het brood aan de armen. We kunnen veronderstellen dat hij het bestuur de behoeftigen meedeelde. Daar hij dagelijks door het dorp trok, was hij daartoe goed geplaatst, maar (en) kon hij eveneens controleren of de verleende steun niet voor andere doeleinden (drank, ...) werd aangewend, en er dus moest worden ingegrepen. De noodlijdenden zouden zich ook persoonlijk tot de veldwachter-bedeler met een aanvraag wenden.

De relatie tot andere *prominenten* (voor zover er sprake van kan zijn) is minder of zelfs niet gekend. Nergens viel een spoor van moeilijkheden te onderkennen.

De familie De Meyer stond wel in een bepaalde relatie tot de grootgrondbezitter d'Ousselghem. Het huurde er zowel het huis als het lapje grond aan. We kennen tevens de verhouding tussen Camiel en een andere grote eigenaar. Deze stuurde de sjampetter naar zijn huurders die niet tijdig betaalden. Hij zorgde ook voor nieuwe pachters (hij kende toch iedereen), die dan eveneens op de hoeve van de eigenaar gingen werken. Dit alles kadert eens te meer in het paternalistisch systeem.

Vooraleer we naar de verstandhouding met de bevolking peilen, stellen we ons de vraag of Camiel tothet *bestuur* (maar wat is dit?) werd gerekend. Dit benaderen we volgens de twee groepen. Voor de eigenlijke bestuurders maakte hij vermoedelijk geen deel van hun groep uit (wat met de theorie overeenstemt). Men noteerde de veldwachter wel als behorend tot de "*Administration communale*" (als laatste). Toch kunnen we aannemen dat naar voorstellen van hem werd geluisterd en Camiel dus een zekere vorm van inspraak genoot. In zekere zin behoorde hij tot de *belangrijke personages* van het dorp. In 1909 was de pastoor verbolgen over de afwezigheid van het merendeel van de leden van het bestuur tijdens de dienst voor de overleden koning (Leopold II). Hoe zat het met de vaderlandsliefde van de Bellemse vooraanstaanden? "*De mensen*" spraken er schande over. De zin "*Onze veldwachter was wettig belet*" was geschrapt. Hij werd er dus ook (speciaal) verwacht.

Tijdens de mis zat de sjampetter doorgaans op een speciale plaats. Enkel de

voornaamsten van het dorp mochten in het gestoelte. Ook Camiel genoot die eer. We weten echter niet of hij er plaats nam uit hoofde van zijn functie als veldwachter dan wel als bedeler van het Armbestuur.

Volgens de meeste informanten behoorde hij tot het bestuur (de gemeentelijke administratie was uiterst beperkt!). De gewone man moest zich voor veel zaken tot hem wenden. De secretaris was niet steeds op het gemeentehuis aanwezig (beperkte dienst) en dan behartigde Camiel sommige taken. De bevolking wendde zich met problemen dan ook soms eerst tot hem. We noteerden enkele treffende uitspraken. Camiel zou "*de baas op de p'rochie*" geweest zijn, "*as't'ij wa zei, ging'et aan*" en verder "*hij was geleerd zulle, hij en de secretaire*". Voor de bevolking leek het er alvast op, dat hij heel wat had te zeggen. In feite was hij meer een figuur tussen de bewoners en het bestuur, een contactpersoon die het *gevoerde beleid* veruiterlijkte en vorm gaf. Hij stond in elk geval "*nader bij de hoge koppen*".

De betrekkingen met de dorpingen verliepen doorgaans vlot. Uit de processen-verbaal blijkt wel dat er met een aantal personen moeilijkheden konden rijzen. Het betrof een relatief kleine groep. Het bracht niet steeds mee dat er lange tijd een vijandige houding bleef bestaan.

Door zijn politieoptreden, hiervoor behandeld, genoot Camiel bij de massa een goede reputatie. Door zijn sociaal optreden groeide er tevens een speciale band. Hij was streng en had aldus gezag, werd graag gezien en terzelfdertijd als een "*brave man*" ervaren.

De familiale omgang vinden we in een aantal facetten weer. Hoger wezen we erop dat de sjampetter al eens een "*zende*" kreeg. Dit kan als een vergoeding voor bewezen diensten worden beschouwd. Soms school er meer achter. Een landbouwer had op de rechtbank te Zomergem opgemerkt "*ten tijde hij vleesch kreeg van mijne moeder en druppels kwam drinken in ons huis, 't geen de waarheid is, hij minder op ons zocht om eene overtreding vast te stellen*". De eerlijkheid van Camiel werd dus in vraag gesteld. Het bestaan van een vermeende (?) *vriendjespolitiek* kwam nog naar voor: "*Ik beken gezegd te hebben: dat, hadde de veldwachter zoo vele lieve vrienden niet hij deze zoude pakken als mij*". We kunnen niet uitmaken wat er van was, maar het is onloochenbaar dat steeds voor een aantal inwoners (raadsleden, misschien enkele burens, verwanten ...) en om diverse redenen eens meer door de vingers wordt gekeken.

Volgens de informanten had het aanbieden van een *druppelken* geen bijbedoeling, het gebeurde uit genegenheid. Camiel was vermoedelijk niet omkoopbaar. De sjampetter dronk graag enkele glaasjes, maar werd desondanks nooit dronken bevonden. Als hij oordeelde dat hij er *genoeg* had, was het aangeraden niet met drank aan te dringen. Eventueel zou hij bij een andere gelegenheid de borrel eens uitdrinken.

Mogelijks wees dit inderdaad enkel op een vorm van genegenheid. Camiel kreeg niet alleen, hij gaf ook. Na de zondagse mis trokken de boeren van het *Hoekske* (verst afgelegen deel van het dorp) naar het huis van de garde, alwaar ze een tas soep aangeboden kregen. Dan zeker was het er *de zoeten*

inval. Na de mis trok Fidoeme, net als vele andere kerkgangers, op café. Ook voor de schoolkinderen was de garde "nog zo aardig niet". Ze mochten er 's zomers bij het naar school gaan, water halen. Aan zijn pomp stond er steeds een *kroes*.

Het dienstbetoon van de veldwachter was eveneens uitgebreid. Als het enigszins mogelijk was, deed hij zijn dorpsgenoten een plezier. Dit kon slaan op hulp bieden bij het invullen van een formulier, iemand iets meedelen (hij moest toch voorbij diens huis). Een tapper getuigde "... *verders dat de veldwachter mijne zaken deed ...*". We hebben echter het raden naar die *zaken*. Sloeg het op een verzekering, het in regel zijn met de aangiften? Zo zou hij verder kopen voor anderen op vendities. Dit bood meerdere voordelen: de *koper* moest niet aanwezig zijn en men bood niet tegen elkaar op. Camiel deed zelf een bod en sloeg vlug af.

Zelfs een babbeltje slaan met Jan en alleman hoorde erbij. Bij oudere mensen ging hij soms speciaal op bezoek.

Een ander facet van zijn sociale rol omvatte het thuis afleveren van de fietsplaten (vnl. na de Eerste Wereldoorlog). Hiervoor behoorde een kleine vergoeding te worden betaald.

Ondanks die familiale omgang was de bevolking enigszins gereserveerd. Camiel werd steeds met *sjampetter* aangesproken en niet met de voornaam. I.v.m. zijn vrouw en kinderen sprak men van *Marja champetters* enz. Het hele gezin vervulde trouwens een sociale rol. Het was tot op bepaalde hoogte te vergelijken met de *wit-gele kruisdiensten*: de dochters waakten bij stervenden, ze hielpen de gestorvene afleggen ...

De veldwachter werd in de registers van de Burgerlijke Stand veelvuldig als getuige vermeld. Dit was zo voor meer dan 80 % van de huwelijken tussen 1891 en 1920. Camiel werd er als "kennis" van de huwenden omschreven. *Kennis* moeten we wel zeer eng interpreteren, zeker bij de vaststelling dat hij reeds drie weken na zijn benoeming aldus werd genoteerd. Dit is dus een eerder subjectief gegeven om de (goede) verstandhouding te meten. We veronderstellen dat hij hiertoe niet speciaal werd aangezocht. Het huwelijkspaar bracht niet steeds twee getuigen mee, zodat iemand die in de omgeving was, vaak de sjampetter, zijn handtekening plaatste. Een beloning hoorde er niet bij, misschien een pint.

Eén aspect van het menselijk bestaan behandelden we tot nu niet, nl. het ontspanningsleven. Het staat vast dat de veldwachter er op zijn minst passief bij betrokken was. Hij deed het sluitingsuur voor de herbergen naleven, maar dit vond blijkbaar geen neerslag in processen-verbaal. Mogelijks wijst dit erop dat het hem lukte ze tijdig te doen sluiten.

We weten niet of hij effectief deelnam aan het kaart- en bolspel. Bij bollingen en kermissen was Camiel er te vinden totdat iedereen naar huis trok. Ook bij de waterfeesten hield hij een oogje in het zeil. Eénmaal (1913)

stond C. De Meyer vermeld als *''gelast met de leiding der feesten op het water''*. Hij kreeg de toelage en de onkosten uitbetaald. Wijst dit erop dat de veldwachter bij de organisatie was betrokken of ging het eerder om een formaliteit? (Op een foto met de zwemmers komt Camiel ook voor).

Als afscheidsaandenken ontwierpen een aantal inwoners een volkse en humoristische affiche. Over de uitvaart kunnen we kort gaan : Camiel was reeds twaalf jaar met rust en het land bevond zich in een oorlogssituatie (de gegevens zijn dan vaak weinig relevant).

Een laatste vraag die we ons stelden, was of er nooit met deze sjampetter werd gespot. *''Nee, nee, 'ij zoe 'em opgeschoot'n ebben''*, beweerde een geïnterviewde. Maar toch werd er ook met Camiel al eens gelachen of de gek gehouden. Meestal ging dit uit van *jongegasten*, als hij het niet hoorde. Ze waren er nochtans bang voor, want als Camiel naderde, deden ze er het zwijgen toe of vluchtten weg. Een mooie anekdote leeft verder.

Een tiental jonge kerels stonden aan het hek van een hoeve. Camiel naderde, te voet. Eén van de jongens reed hem met zijn fiets tegemoet, maar deed alsof hij in dronken toestand verkeerde. Dicht bij de veldwachter viel hij. De behulpzame garde hielp hem terug op zijn fiets. De kerel viel terug, tegen Camiel, zodat deze in de gracht tuimelde. Dit herhaalde zich nog eens waarop de fietser mededeelde dat het toch beter alleen ging en er vlug vandoor trok, een lachende menigte en een boze Camiel, die nog vlug riep *''k ga u nekeer van mijne stok geven''*, achterlatend.

BESLUIT.

''Kiest uit het volk vrome en godvreezende mannen, die de waarheid behertigen en stelt ze aan om de orde te handhaven. Hij was ... verknocht aan zijn ambt, en die voor zinspreuk had : doe wel en zie niet om.'' (Bidprentje C. De Meyer)

We kunnen Camiel De Meyer als een speciaal, misschien wat eigenzinnig, personage bestempelen. Hij hield van orde, tucht en respect voor gezag, zaken waartoe hij zijn steentje bijdroeg via de functie van veldwachter. Aldus was hij betrokken in zowat elk aspect van het maatschappelijk leven. Om het extreem te stellen, vanaf de geboorte tot aan de dood van de inwoners (in de letterlijke zin, maar met een positieve connotatie). De veldwachter was polyfunctioneel : het betrof een in hoofdzaak sociale taak die van dienstbetoon tot controle (vnl. regulerend) ging. Hij was het uitvoerend orgaan van een bepaald maatschappelijk systeem dat in de meeste plattelandsgemeenschappen rond 1900 sterk was ingeburgerd.

Fidoeme was een veldwachter zoals zo vele gemeenten er één verlangden. Hij trad met de nodige gestrengheid op, maar bleef of werd een *volks-*

vriend. Hij deed de wet naleven en gedroeg er zichzelf ook naar. Het beroep bracht hem wel geen echte welstand, maar desondanks slaagde het gezin erin zich op te werken in de maatschappij.

Meteen krijgen we door de ontleding (die echter nooit af is) van de taak en het leven van een veldwachter een beeld van de functionering van het platteland rond de eeuwwisseling: aspecten (rol van de veldwachter in de maatschappij, die zelf te weinig is gekend) waaraan tot nu te weinig aandacht werd besteed.

Filip BASTIAEN

FIDOEME, fidoeme.

Het is duidelijk dat een veldwachter met 43 jaar dienst één en ander had meegemaakt. Zelfs nu nog kunnen er over Camiel De Meyer heel wat anekdotes worden opgehaald. In de tekst kan je deze niet alle verwerken, maar toch willen we ze de lezer niet onthouden. We geven enkele losse voorbeelden.

Een Aalterse gistverkoper "*vloog over de plaatse*" met paard en kar. Toen Camiel hem wou tegenhouden, legde hij de zweep over het paard, maar trof ook de sjampetter.

De man vertelde later zelf dat hij dit nooit meer zou doen. Op het ogenblik zelf kreeg het voorval geen gevolg, maar de volgende keer sprong Fidoeme voor het paard, zodat het bleef staan, ondanks de pogingen van de drijver het tot andere gedachten te brengen. Deze laatste werd eens van de kar gehaald ...

Camiel sloot verder eens een weddenschap af voor een fles genever. Hij zou te voet, met erwten in de schoenen, naar Oostakker trekken. Dit werd onmogelijk geacht. Toch deed hij het. Hij had wel vooraf "*d'eirreweet'n*" gekookt.

- (1) De Standaard, 12 en 13 juli 1986. Een gesprek met de 'publicist' A. de Bruyne.
 We citeren twee uitspraken :
 Leo Picard : "... , maar denk er altijd aan : het allerbelangrijkste wordt nooit op papier gezet, alvast niet in oorlogstijd."
 H. de Bruyne : "Zelfs wat op papier staat, moet je altijd zien in zijn tijd. Je moet je telkens weer afvragen : wat heeft de schrijver van dat stuk willen bereiken, wat beoogde hij, waarom heeft hij zich op die manier uitgedrukt?"
 Interessant is ook :
 "Zet twee mensen met dezelfde opleiding voor dezelfde steekkaartenbak en ze schrijven er elk een ander boek mee, waarin zij een andere tesis verdedigen."
 Of anders gezegd, het verleden wordt steeds opnieuw geïnterpreteerd en het is vrijwel onmogelijk om tot het allerlaatste gegeven over het verleden door te dringen. "Geschiedschrijving is een poging om de historische werkelijkheid zo goed mogelijk te benaderen, meer niet."
- (2) Deze wet (dd. 30 januari 1924) had tot doel de reputatie van de landelijke politie, die reeds vele decennia tot felle kritieken aanleiding gaf, op te vijzelen.
- (3) Inzake het paternalisme in West-Europa gedurende de 19de eeuw, zie o.a. LIS C., SOLY H. en VAN DAMME D., *Op vrije voeten? Sociale politiek in West-Europa (1450-1914)*, Leuven, Kritak, 1985, 240 p.
 Zij benaderen dit 'systeem' vanuit de bestudering van de armenzorg. We zijn echter terughoudend voor het overnemen van de erin vervatte stellingen.
 HOSTE I., STOCKMAN L., *Geschiedenis van Poeke*, Aalter, 1985, XXXII-533p.
 Op pp. 318-320 handelt de eerste auteur over de opmerkelijke aanwezigheid van de notabelen in allerhande 'maatschappijen'.
- (4) Voor meer informatie omtrent de eerste stappen van het socialisme op het platteland en tevens over J. Maenhaut, lees OLAERTS M., *Politieke strijd om de Oost-Vlaamse plattelandsbevolking, 1890-1900*. Onuitgegeven licentieverhandeling RUG, 1982, 453p.

BRONNEN EN LITERATUUR.

Over het onderwerp 'Veldwachter' verscheen tot heden omzeggens geen relevante literatuur, zodat we (nog) steeds op eigen studie moeten terugvallen.

BASTIAEN F., *De veldwachter in het spanningsveld van autoriteit en solidariteit : het arrondissement Gent-Eeklo, 1830-1914*. Onuitgegeven licentieverhandeling RUG, 1984, XXXII-648p.

BASTIAEN F., *Machtstrijd om een ambtenaar : de veldwachter in de 19de eeuw*. Dit artikel zal verschijnen in de verslagen van het Internationaal Geschiedeniscolloquium "Machtsstructuren in de plattelandsgemeenschappen van de 12de tot de 19de eeuw", dat plaats vond te Spa van 3 tot 6 september 1986.

Burgerlijke Stand Aalter.

Burgerlijke Stand Bellem.

Rijksarchief Beveren-Waas

Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen, 2de afdeling, nr. 5905.

Rijksarchief Gent.

Bellem modern,

nr. 8, Gemeenteraad. Verslagen van vergaderingen, 1869-1896.

nrs. 25, 26, 30 en 31, Kopieboeken briefwisseling.

nr. 303, Diverse lijsten van belastingbetalers, 1895-1920.

nr. 357, Kohier der gemeentebelasting, 1892-1906.

nr. 405, Dubbel van het hoofdkohier, van het eerste bijkomend kohier ... inzake grondbelasting ..., 1911.

nr. 644, Politie, processen-verbaal, 1882-1888.

Gemeentearchief Aalter.

- nr. 5201, Bevolkingsregisters 1847, 1860, 1870, 1880, 1900.
- nr. 5416, Militieregisters 1879.

Gemeentearchief Bellem.

- nr. 172.3, Registers beraadslagingen schepencollege, 1900-1930
- nr. 172.2, Registers beraadslagingen gemeenteraad, 1897-1930.
- nr. 205.1, Kopieboeken briefwisseling, passim.
- nr. 474.1, Dagkasboeken.
- nr. 520.1, Bevolkingsregisters, 1910, 1920, 1930.
- nr. 397.2-58, Gewezen politiepersoneel.
- nr. 475.1, Bewijsstukken - dienstjaarrekeningen.
- nr. 587, Rechtspleging.
- nr. 646, Beraadslagingen Maatschappij van Onderlinge Bijstand "Liefde tot Elkander", 1894-1910.
- nr. 691, Eretkens.
- nrs. 711 : 201.4, Landbouwtelling, 1916.
- nr. 185.2, Registers beraadslagingen C.O.O.
- nr. 531.1, Kiezerslijsten.

Kerkarchief Bellem.

- Liber Memorialis.
- Register begrafenissen, 1942.

Informanten.

- Claeys Octaaf en Henri, ° Bellem 1900 en 1913.
- Huysmans Henri, ° Bellem 1895.
- Baron de Crombrughe de Picquendaele, ° Wingene 1901.
- Van de Velde Maurice, ° Aalter 1898.
- Lootens Alice, ° Bellem 1904.
- De Meulenaere Alfred, ° Bellem 1905.

Een woord van dank gaat tenslotte naar de families De Meyer die aanvullende informatie verstrekten en documentatie ter beschikking stelden.

GEMEENTELIJK ARCHIEF- EN DOKUMENTATIECENTRUM

DE GESCHIEDENIS VAN JAN, PIET EN POL VAN AALTER.

De geschiedenis van de gewone man en evenzeer van de laatste twee eeuwen is een recente ontwikkeling in de historiografie. Nog in de jaren vijftig werd er vaak door "eminente historici" met een zeker misprijzen op dit onderzoek neer gekeken.

Er deed zich een kentering voor en de belangstelling voor het eigen verleden en de eigen streek groeit nog gestadig en niet enkel in wetenschappelijke middens. Ogenblikkelijk rezen er wel problemen: Jan-met-de-pet was nu niet bepaald een groot producent van archivalia en nog minder bewaarde hij deze.

Met het oog op de bewaring van dokumenten van de "kleine man", verenigingen enz., besliste het gemeentebestuur tot de uitbouw van een archief-en-dokumentatiecentrum.

U, lezer van dit heemkundig tijdschrift, kan ons daarbij helpen. Medewerking kan worden geboden door recente en oude "waardeloze papieren" (met betrekking tot groot-Aalter) in het centrum te deponeren.

Een ideale gelegenheid biedt daartoe het verhuizen, het opruimen van de zolder of een oude kast ... Het ware spijtig deze "oude broel" aan het vuur ten prooi te geven. Voor heemkundigen en evengoed voor wetenschappelijke vorsers kan deze dokumentatie van groot belang zijn.

We vermelden een handvol punten uit de lange lijst van gezochte dokumenten:

- Bidprentjes en rouwbrieven, huwelijksaankondigingen, kommuniereprentjes, doopkaartjes ... (genealogisch en volkskundig belangrijk). Dit vormt de afdeling "Van wieg tot graf".
- De egodokumenten: brieven (soldaten, "Franschmans", emigranten naar Amerika ...), dagboeken, kronieken en in zekere zin ook feest- en lijkredes.
- Ook schoolrapporten, nieuwjaarsbrieven, trouwboekjes, afzwaai-brieven, kettingbrieven, 1-aprilgrappen.
- Oude lokale kranten zoals de Aalternaar, 't Getrouwe Maldegem, de Gazette van Aalter, de Gazette van Tielt en eveneens de Klaroen, oude parochiebladen, tijdschriften van verenigingen ...
- Een andere rubriek omvat strooibiljetten, uitnodigingen, affiches, toegangskarten, verkiezingspropaganda en niet te vergeten postkaarten, foto's, oude facturen, kaarten ...

Ook andere zaken en kleine voorwerpen zijn welkom.

Het vermelde materiaal zal worden geklasseerd en toegankelijk gemaakt, maar dit laatste eventueel pas na een bepaalde — door de betrokkenen te bepalen — verjaringsdatum (bv. bij strikt persoonlijke documenten).

Het archief- en dokumentatiecentrum is voorlopig in het Oud-Gemeentehuis te Bellem, Lotenhullestraat 62 ondergebracht. Men kan er terecht op maandag- en donderdagnamiddag (13.30 u. tot 17.00 u.) en op afspraak (tel. (091) 74 10 72).

Filip BASTIAEN
Verantwoordelijke archief-
en dokumentatiecentrum

WIE KENT WIE ?

EEN WIELERKOERS TE SINT-MARIA-AALTER ANNO 1943.

Tijdens de jaarlijkse kermis in de maand augustus van het oorlogsjaar 1943 werd te Sint-Maria-Aalter een wielerkoeers ingericht voor beroepsrenners B.

Op de foto herkent men van links naar rechts: Amedé Coene, Marcel Strobbe, Noëlla Bogaert, daarachter Maurice Lambert en Victor Strobbe, de winnaar Bonvarlez, Omer Van den Kerchove, Cesar Depre, daarachter Emiel Van Eeghem, Roger Dewaele, Florimond De Fauw en uiterst rechts boven Wilfried Van den Branden.

DE MEISJESSCHOOL VAN AALTER-BRUG.

Schooljaar 1936-1937.

Op bovenstaande foto de leerlingen van het 7^e en 8^e leerjaar van de Aangenomen Meisjesschool te Aalter-Brug, in 1936.

Onderste rij van links naar rechts : Rachel Rijckaert, Julia De Muer, Anna Sucaet, Clara De Smet (+), Clarisse De Smet en Clara Van Poucke.

Tweede rij van links naar rechts: Zuster Ancilla (Madeleine Thys), Suzanne Van de Walle, Maria Van Haver, Anna Bonami, Cesarine Taghon, Ghislaine Colle, Yvonne De Neve, Anna De Dobbelaere, Marie-Louise Coddens en Margriet Mayens.

Bovenste rij van links naar rechts: Zulma De Neve, Juliette De Baere, Maria Verhoye, Julia Buysse (+), Germaine De Neve, Yvonne Landuyt, Maria Buysse, Simonne Verdonck en Julienne Hautekeete.

DE KERMIS TE SINT-MARIA-AALTER ROND 1919

Deze foto werd in juli 1919 als postkaart verstuurd naar Jean De Gersem in Villeyers par Orsay, Frankrijk, door "tante Febronie".

Op het plein waar nu nog de herberg "De Oude Smisse" staat, staat Pante's paardemolen, helemaal links staat het kapelleke (dat verdween in 1961 bij het verbreden van de weg); helemaal rechts staat Irma Mortier (echtgenote Persyn) met haar kraam met twee klanten, Marie en Lieske Mestdagh.

Wie kent er nog iemand?

Maurice THYS

Aan alle medewerkers aan "Wie kent wie?" hartelijk dank.

MEDEDELINGEN

OVERLIJDENS

— Mejuffrouw MARGRIET DE WULF, Lostraat 37 - Aalter, geboren te Aalter op 19 juni 1911 en overleden te Gent op 3 april 1986.

— Mevrouw ALICE DE CRAEMER, Eikenlaan 2 - Beernem, echtgenote van mijnheer Etienne Van Wonterghem, geboren te Beernem op 27 december 1937 en na een smartelijk ongeval, op weg naar Santiago de Compostella, overleden te Navarrete (Spanje) op 3 juni 1986.

— Mijnheer JULIEN SEYS, Kestelstraat 7a - Aalter, weduwnaar van mevrouw Elza Lootens, geboren te Ruiselede op 3 juni 1899 en overleden te Brugge op 17 juni 1986.

— Mijnheer ETIENNE CORDIER, Rotenburglaan 11 - Aalter, echtgenoot van mevrouw Francine Vandevoorde, geboren te Aalter op 14 december 1940 en overleden te Gent op 3 augustus 1986.

— Jongeheer WIM WILLEMS, Oostmolenstraat 175 - Aalter, zoon van mijnheer Raoul en mevrouw Anna De Clercq, geboren te Gent op 20 juni 1967 en thuis overleden op 16 augustus 1986.

— Mevrouw AGNES DE BAETS, Stationsstraat 62 - Aalter, echtgenote van mijnheer Robby Smessaert, geboren te Tielt op 9 januari 1954 en thuis overleden op 22 augustus 1986.

— Mijnheer URBAIN VAN VEIRDEGHEM, Brugstraat 45 - Aalter, echtgenoot van mevrouw Zoë Coddens, geboren te Aalter op 15 juli 1907 en overleden te Gent op 11 oktober 1986.

VERSCHENEN

Zopas verscheen bij de publikaties van de Stadsbibliotheek en het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (SBA/AMVC) te Antwerpen, het nummer 14 onder de titel "*Wandelend in de Warande*". Dit werk werd geschreven op basis van het speurwerk van onze medewerker, Piet VAN BOUCHAUTE en zijn BTK-collega's. Het is honderd jaar geleden dat *Dietsche Warande* naar Vlaanderen kwam en dat *Het Belfort* werd gesticht. In dit werk kan de lezer de wordingsgeschiedenis van een tijdschrift over meer dan een eeuw op de voet volgen.

Geïnteresseerden voor dit geïllustreerd werk van 126 pagina's, kunnen dit bekomen via Piet Van Bouchaute, Blekkervijverstraat 60 - Sint-Maria-Aalter, tel. (091) 74 19 55, voor de prijs van 150 fr.

Roger DEFRUYT

LAND VAN DE WOESTIJNE

Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige Kring
"Arthur Verhoustraete", gesticht in 1977.

Uitgegeven met steun van : VTB-VAB-Aalter, het Gemeentebestuur van
Aalter, het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en de adverteerders.

Dienst Wettelijk Depot nr. BD. 31.832

Oplage : 500

Sekretariaat, ruiladres en eindredactie :

Kestelstraat 65, 9880 Aalter - tel. (091) 74 28 43

Bankrekening : nr. 442-6594361-40 — Heemkundige Kring Aalter.

Bestuursleden :

Erevoorzitster :	Anna VERHOUSTRAETE Lostraat 30 - 9880 Aalter
Voorzitter :	Willy STEVENS Larestraat 14 - 9890 Knesselare
Ondervoorzitter :	Maurice THYS Bierweg 29 - 9880 Aalter
Sekr.-penningmeester :	Roger DEFRUYT Kestelstraat 65 - 9880 Aalter

Leden : Dries Alyn, Filip Bastiaen, Ivan Hoste, Maurice Michiels, Marcel
Saelens, Luc Stockman, Jean Van Cleven, Robert Verhelst en
André Verhoustraete.

Lidmaatschapsbijdrage : 300 fr. per jaar,
buitenland 450 fr.

Opzeg vóór 1 december.

Overname uit het tijdschrift toegelaten mits bronvermelding.

INHOUD

Woord vooraf	Roger DEFRUYT	3
De groepering Morel De Westgaver in legerreserve te Maria-Aalter (1940)	Roger MOELAERT	4
Woestijnesprokkels	Filip BASTIAEN	18
Cursiefjes	Roger DEFRUYT	19
Fidoeme, of sjampetter Camiel te Bellem	Filip BASTIAEN	20
Gemeentelijk archief- en dokumentatiecentrum	Filip BASTIAEN	47
Wie kent wie?	Maurice THYS	48
Mededelingen	Roger DEFRUYT	51